

БЕРЕЗІВЬ

Засновано у
у січні 1956 року

Літературно-художній
та громадсько-політичний журнал

ЗМІСТ

№1/2021
СІЧЕНЬ—БЕРЕЗЕНЬ

ПРОЗА

Щербак Юрій. Мертва пам'ять. Голоси і крики. Роман	2
Тютюнник Микола. Батько дезертира. Новела	117

ПОЕЗІЯ

Харитонова Раїса. Минає ніч, приходять день	111
Кіс Ольга. «Проминає епоха...»	121
Стріха Максим. Із принагідних перекладів	125

ПУБЛІЦИСТИКА

Вакулєнко Сергій: «На наших землях перспектива все ж таки за українцями» Спілкувалася Люцина Хворост	135
---	-----

МЕМУАРИСТИКА

Мельник Михайло. Вербування	151
Курохта Леонід. Придибенції	165

КРИТИКА

Кононенко Євгенія. Яблуня, яку посадила Людмила Таран	177
Прокоф'єв Іван. Епос і лірика Анатолія Ненцінського	182
Павленко Ольга. Привид «ТО МАТІВ». І не тільки. Відповідь Олександрові Стусенку	186

У видавництві «Ярославів Вал» незабаром вийде друком новий роман Юрія Щербака «Мертва пам'ять. Голоси і крики». «Березиль» пропонує читачам журнальний, скорочений варіант, у якому збережено основну сюжетну лінію твору.

Юрій Щербак

МЕРТВА ПАМ'ЯТЬ. ГОЛОСИ І КРИКИ

РОМАН

Пам'яті сина Ярослава

Закричи з усіх сил і не стримуйся,
Здійми свій голос, як трубу,
І сповісти Моєму народові їхні гріхи.

Книга пророка Ісаї, 58:1

Коли я вже закінчував роботу над цим текстом, мій дванадцятирічний онук Олесь Верлань, який допомагав мені опанувати комп'ютерну техніку, спитав:

– Дідусю, про що твоя книга?
– Про 2045 рік, – відповів я.

Він подумав-подумав і сказав:

– Мені тоді буде тридцять сім років.

Я попрохав його прочитати цю книгу в 2045 році й попередив: він буде дуже сміятися, бо нічого спільного з реальністю 2045-го року в цьому тексті він не знайде. Все буде інакше. Невідомо як – але інакше.

Проте, подумав я, головне залишиться.

Триватиме боротьба за українські землі й води, за саме існування держави, бо північно-східна Орда – з російським чи іншим обличчям – нікуди не дінеться з наших кордонів. Люди так само, як і сьогодні, закохуватимуться і вмиратимуть за свободу, страждатимуть від втрати близьких, радітимуть новонародженим дітям і житимуть надіями на краще майбутнє.

Все, про що йдеться в цьому романі (я б назвав його радше «українським серіалом»), взято з живої сучасної української дійсності, яка своєю фантазмагоричністю, вибуховістю, неймовірністю, неочікуваністю й вигадливістю політичних інтриг та напруженістю сюжетів, пов'язаних з боротьбою за долю України, перевершує всі письменницькі фантазії.

АВТОР

ЧАСТИНА ПЕРША. БЕРЕЗЕНЬ

1. Андрій Олександрович Закревський

Я назавжди запам'ятав цей день: 15 березня 2045 року, середа – коли вперше за багато місяців сидіння у підпільній лабораторії вийшов на поверхню. Використав таємний хід у парку Шевченка – там, де не працювали камери стеження, інформацію з яких аналізували комп'ютери управління національної жандармерії сектора А-2 Києва. Комп'ютери були оснащені найновішою програмою розпізнавання особи за 15-ма параметрами – зріст, хода, риси обличчя, розмір очей, об'єми голови, особливості анатомії рук, довжина шиї, енце-

фалограма – спалахи тривоги мозкових центрів. Програма була розроблена кілька років тому в нашій лабораторії після військового перевороту – ми надали її уряду генерала Балюка, щоб легше було побороти опір бандитів з народно-імперського руху.

Наша ейфорія переможців – як це не раз бувало в історії – швидко обернулася на гидку гримасу програшу, коли за допомогою НАШОї програми нові переможці почали відловлювати НАС. На щастя, в останню мить ми встигли внести до програми певні правки, які суттєво ускладнювали процес пошуку осіб, внесених до бази даних ворогів режиму Баркаса.

Отож, змінивши за допомогою спеціальної пасти деякі реперні точки обличчя, я наважився визирнути на поверхню, аби подихати весняним повітрям. Від яскравого світла потемніло в очах; я зупинився на порозі невеличкого будинку для садових працівників, подумавши, що можу так осліпнути. Чув лише, як гостро лунали не погамовані нічим голоси дітей на майданчику.

Я розплющив очі, й радість пойняла мене: дитячий вереск лунав так переможно, наче ніякої журби і смерті в цьому світі не існувало, наче це був перший день світла, і життя, і віри в нескінченність весни.

Навіть ажурні сталеві конструкції Верхнього Києва, що каркасом своїм згори обплів місто, наче мереживо, здавалися нематеріально прозорими, а тіні від них лагідно торкалися асфальту акварельними домальовками до загальної картини воскресіння. Нестерпною здавалася сама думка про смерть, яка не покидала мене останнім часом, хоча насправді облудною, неможливою, небезпечною, злочинною навіть була саме ілюзія безтурботного вічного життя.

Я повільно спускався до площі Льва Толстого, де мене мала чекати автівка. Думав про забутого всіма сивобородого пророка, ім'ям якого названо площу, – як здивувався б, здригнувся він, пізнавши про людину те, що знаємо сьогодні ми.

Автомобіля ще не було, і я вирішив за давньою звичкою зайти до тісної будки з написом «ULITKA COFFEE BAR», де колись щодня споживав маленьку порцію кави еспресо, звареної, як обіцяла реклама, з колумбійських зерен.

Я замовив подвійне еспресо без молока і цукру й умос- тився на незручному високому табуреті. Прямо переді мною відкривався вхід до станції метро: з підземелля вигулькували пасажери з однаково сонними обличчями. Трохи праворуч купчилися відвідувачі «Макдоналдса»; впереваж це були мо- лоді люди з великими прямокутними скринями-рюкзаками за спиною; скрині відрізнялися кольорами.

Мою увагу привернула дівчина з наплічником «GLOVO!»: висока, у вузьких чорних джинсах і важких армійських чере- виках на товстій рифленій підшві, вона підстрибом спусти- лася зі сходів й упритул наблизилась до кафе-бару, у вітрині якого стирчала моя стареча гарбузоподібна голова. Хідник перед будкою був заставлений різнокольоровими електро- скутерами, на яких роз'їжджали містом харчокур'єри або, як їх ще звали, «жратворикші».

Я не зводив погляду з дівчини – не знаю чому. Кого вона мені нагадала? Чи це була стареча спроба зачепитися за щось живе, далеке від смерті, за щось прекрасне і недосяжне? Чи просто моя пристрасть до вродливих жінок? Вона, мабуть, помітила мій уважний погляд: підскочила до вітрини, за якою сидів я, й, висолопивши язика, притулилася на мить до скла, розплющивши обличчя, наче тісто на кухонній дошці. Я здриг- нувся від несподіванки: це було зовсім незнайоме обличчя, розмальоване темно-зеленими й буряковими фарбами, наче в фільмі про морських піхотинців.

Не встиг отямитись, як дівчина з витисненим білим чере- пом на чорній майці сіла на мопеда, накинула на голову чор- ний блискучий шолом і рвонула в напрямі Бессарабки. Я жах- нувся, що це сама смерть подала мені таємний знак: швидко розрахувався і вискочив з «Улітки».

Броньований лімузин преміумкласу вже чекав на мене.

2. Тетяна Шелест

Ще стоячи в черзі до вікна видачі замовлень «Макдоналд- са», я помітила, що за мною стежать. Не помітила, а відчула – тим незбагненим інстинктом метелика, який несподіваним рухом реагує на ворожу тінь, що повзе по траві. Якийсь ста-

рий йолоп, лисий, з невиразно-пенсійним обличчям, удавав, ніби п'є каву, сидючи перед вікном «Улітки», а насправді не зводив з мене очей. Тільки цього ще бракувало – саме в ту мить, коли в мій наплічник «GLOVO!» кляли вибухівку – жовтувату драглисту масу вагою два кілограми, схожу на заливну рибу. У квитанції-рахунку так і значилося: «осетрина заливна». Вибухівку акуратно запакували у квадратну посудину з білого пластику, ще й прикрили такою ж пластиковою кришкою й старанно закріпили скотчем, аби дорогоцінна субстанція не витекла, не забруднила справжні харчі, покладені до мого наплічника. Дистанційний електронний детонатор лежав у мене в кишені джинсів. Збуджена, наче вимріяним сексом з Мішель, якого так прагнула, я пробилася з натовпу харчокур'єрів і кинулася прожогом до свого скутера, не зводячи погляду з клятого старигана, що стирчав у вікні кафе-бару. Що йому було потрібно від мене? Невже ми десь зустрічалися з ним на телебаченні? Чи був це старий збоченець, брудні думки якого, матеріалізовані в погляді, липкому, мов облинена жуйка, скидали з мене мій убогий прикид, роздягали догола, аби побачити худе дівчаче тіло, засмагле до чорноти, з ознаками анорексії, з двома вузькими білими смугами на грудях і ТАМ, куди люблять дивитися ці старці? Я повернулася з Канкуна місяць тому, і всі дивувалися з кольору мого обличчя. Тіло ніхто не міг бачити – тільки Мішель.

Не знаю, який біс укусив мене, коли я замість того, щоб злізти з площі Толстого якнайшвидше, не привертаючи до себе уваги, раптом підскочила до скла, за яким незмигтно дивилися очі старого. Божевільний? Я приклеїла на мить обличчя до холодного скла, думала – старий відсахнеться зі страху чи покрутить пальцем біля скроні, а він – засміявся. І обличчя його зробилося на мить молодим, схожим на когось, кого я знала, й мені стало легко і весело, страх небезпеки зник; ця усмішка старого бовдура – раптова й невимушена, здивована й наївна – стала останньою світлою радістю, кінцевим зітханням життя перед моєю смертю.

Не реагуючи на світлофори, я стрімко доскочила до опори на перетині Хрещатика і бульвару Шевченка.

В тому місці, де колись давно стояв пам'ятник Леніну, відомому терористу й агенту німецького генштабу, здіймалася вгору могутня конструкція, на яку опиралися ферми шляхопроводу Верхнього Києва, що нависав від Володимирського собору до печерських пагорбів, утворюючи так звану «бессарабсько-липківську спіраль» – складний багаторівневий перетин шляхів з півночі до півдня (траса А) та з заходу до сходу (траса В) з десятками відгалужень та екзитів з основних маршрутів.

Порожній ліфт стрімко виніс мене на вершину опорної башти; камери спостереження обмацали мене та мій вантаж холодними поглядами об'єктивів, ніяк не зреагувавши: вибухівка, що лежала в рюкзаку, належала до найновішого класу речовин, які не піддаються мікрохвильовій ідентифікації; мій особистий чіп, вмонтований у посвідчення, був виданий управлінням безпеки національної жандармерії й свідчив, що я належу до осіб з контрольованою лояльністю (CLP-09). Двері ліфта беззвучно розчинилися, і я вийшла на оглядовий майданчик траси А, з якого відкривався вид на Київ.

Боже, подумала я, невже я помру сьогодні, у цей день весняної благодаті? Переді мною лежало древнє місто на горах, що сягало Дніпра, який виблискував у блакитній імлі. Аби не дати прокинутись у моїй душі сентиментальним, сльозливим почуттям, я подумала про те, як я ненавиджу Київ, найбільш безладне місто в світі, брудне, позбавлене зелені, якою так пишалось воно у минулому, місто старих спорожнілих будинків у центрі, вулиць, захаращених поіржавілими, нікому не потрібними автівками з бензиновими двигунами, місто, в якому злодійкуваті господарі не спромоглися звести ні нормально-го музично-концертного центру, ні спортивного палацу, ні історичного музею, ні сучасної лікарні чи лабораторії; місто зі знищеною наукою, провінційними гримасами у вигляді фешенебельних модних магазинів, що транслюють забуті в Парижі моди три-п'ятирічної давності, місто старих пенсіонерів – як той дід у вітрині кафе-бару, – не здатних на жоден протест, місто покірливих, сірих рабів, СМЕРДІВ, які не знають саяної сили повстанського меча.

Я намацала детонатор, схожий на невеличку флешку з кнопкою. На маршрутному терміналі скутера набрала план поїздки, індивідуальний код і кінцеву адресу замовника, якому мала доставити їжу.

Через три хвилини на комп'ютер поступив дозвіл, двері, що вели на трасу А, відчинилися і я, увімкнувши автопілот, стала маленькою часткою могутнього руху на північ, до столиці України – Вишгорода. Через двадцять сім хвилин я зустріну кавалькаду Баркаса і натисну кнопку детонатора.

А поки що я могла, не думаючи про смерть, дивитися в небо – ядучо-блакитне, небезпечне своєю майже космічною глибиною, небо без жодної хмаринки, схоже на абстрактну математичну формулу.

Мертве небо без Бога.

3. Борис Михайлович Баркас

Верховний Координатор Директорії ЛІБРУ (Лібертаніанської республіки Україна), голова НІР (Народно-імперського руху) на прізвисько «Чудотворець» – Борис Михайлович Баркас – був попереджений про замах, підготований купкою молодих фанатиків з нікому невідомої організації «Ангели світла». Членом цієї організації став агент таємної поліції, що влаштувався менеджером до харчовні «Макдоналдс» на площі Льва Толстого й відстежував усі рухи терористів-невдах.

Баркас сидів у шезлонгу на балконі президентського палацу, який здіймався на вершині гори у Вишгороді; перед Координатором, який прикривав своє тіло пухнастим пледом, подарованим диктатором Аргентини, відкривався вид на святиню держави – Київське море, яке рятувало Дніпро від остаточного зневоднення. Безхмарне небо хоч і зблакитнювало темні води моря, проте водосховище продовжувало зберігати суворо похмурий, майже зимовий вигляд.

Зітхнувши, Баркас подумав, що сидіння у Вишгороді – це державницька традиція з княжих часів, коли тут стояв палац Ярослава Мудрого.

«Сама Історія прокреслювала лінію від Мудрого до Чудотворця, – трохи патетично сформулював свою думку Баркас. –

Треба підказати її спічрайтеру». Баркас не знав ні історії цієї землі, ні топографії визначних місць, бо не чув нічого про події, яких НЕ БУЛО – принаймні він нічого про них не відав: усе, що лишилося поза особистим життєвим досвідом Бориса Михайловича, НЕ ІСНУВАЛО, було вигадане літописцями чи так званими істориками, які обслуговували різних правителів і виконували їхні накази та забаганки.

У цьому був твердо переконаний Верховний Координатор, якого оточували власні літописці та історики, котрі створювали величні тексти його телевізійних та інтернетних послань народу – різні, виходячи з політичної доцільності поточного моменту.

Баркас побачив тінь у небі, що насувалася зі сходу. Це наближалася космічна станція «Ілон Маск» – величезний чорний диск на висоті понад 400 кілометрів, що транслював потужні сигнали глобального Інтернету на землю; хоч би як намагалися урядові глушилки знищити потік ворожої пропаганди, вороги ЛІБРУ (Баркас пишався назвою своєї держави, яка несла в собі присмак свободи, liberty) потайки, незважаючи на суворі заборони, дивилися цю маячню; єдине, що тішило Координатора, – це те, що ворогів залишилося небагато – якась мерзенна купка недобитків генерала Балюка: непримиренні українські націоналісти, озлоблені ліберальні інтелігенти та недорозвинені молоді авантюристи, виховані в Польщі, в цій колисці віковичних ворогів України.

Зітхнувши, Баркас прикрив додатковим коцом – цього разу карпатським – змерзлі ноги й заходився читати текст вечірнього телеінтернетного звернення до народу з приводу невдалого замаху на його життя.

«Дорогі співвітчизники-лібруніанці, наша вільна і незалежна земля сьогодні дивом уникла трагедії, спланованої купкою безвідповідальних і жорстоких злочинців, польських агентів, що виступають проти всенародного народно-імперського руху, високою метою якого є об'єднання навколо Києва всіх євразійських держав задля створення Київської Імперії – цього материка єдності, миру і стабільності», – читав Баркас початкові слова звернення.

Думав, у якому вбранні треба з'явитися сьогодні увечері перед очима мільйонів глядачів. Вирішив: у темно-фіолетовому, майже чорному френчі, що вигідно підкреслить поважність моменту. Уявив, як довге світле волосся, підсвічене ззаду, ореолом святості осяє його обличчя, незворушне й богонатхненне, й тільки чорні очі, глибоко сховані в очницях, захищені суворими бровами, занурені у вічну тінь таємниці, від погляду яких люди затамовували подих, відчуваючи невідому тривогу, наче тварини перед землетрусом, примушували глядачів перейнятися незрозумілим страхом наближення страшного, але справедливого суду. Тільки останні лиходії, позбавлені залишків совісті, могли здійснити руку на народного улюбленця, цілителя й чудотворця.

Подивився на годинник. Нова примара з'явилася на овиді. Гігантська темно-червона китайська космічна станція «Конфуцій» стрімко підлітала до Київського моря. Баркас привітно помахав рукою, наче сподіваючись, що астронавти побачать його; станція мала форму летючої миші – величезні крила-антени, розкинуті над землею, висилали нові і нові порції новин, прямо протилежних американським. Населення земної кулі перебувало в шизофренічному подвійному інформаційному полі, загубивши всі об'єктивні орієнтири істини.

«На чолі цього мерзенного замаху, – читав далі Баркас, – стоїть відомий авантюрист Святослав Закревський, найманець американо-польських спецслужб, колишній полковник військової розвідки генерала Балюка. Безпосередня виконавиця злочину – Тетяна Шелест, безхатнє, нещасне, упосліджене створіння, наркоманка й прибічниця ЛГБТ, яка вже затримана нашими спецслужбами й дає викривальні показання.

Мішенню замаху мав стати Я. Але Провидіння відвело руку потайних убивць: як бачите, я – неушкоджений і сповнений сил. Я не став жертвою безжальних катів.

На жаль, не обійшлося без трагедії. Вибух забрав життя двох охоронців та випадкових перехожих – семирічної дівчинки та її матері.

Вчинити таке могли не ангели світла, а дияволи темряви».

Баркас зупинився на мить й уявив Тетяну – сліпучу красу-

ню, зірку українського телебачення, яка брала в нього інтерв'ю ще тоді, коли він був тільки цілителем, коли починала гриміти його слава чудотворця. Згадав, як Таня прославляла його в своїх програмах на «Каналі-плюс». У пам'яті спливли її тонкі, вродливі риси обличчя, смаглявий колір шкіри й темно-карі, сповнені небесної краси очі. Він запропонував їй повечеряти у своєму приміському помісті в Кончі, але вона ввічливо відмовилася.

Координатор продовжив читання свого вечірнього виступу:

«Дорогі громадяни ЛІБРУ! (Баркас усіляко уникав слова «Україна»). Незважаючи на всю поважність злочину – спробу мого вбивства і дестабілізації нашої відродженої держави, ми залишимося найвільнішою країною в світі. Нагадаю, що в ЛІБРУ після похмурих років військової диктатури відновлено свободу слова, право на об'єднання громадян та їхню мирну діяльність. Ми – перша держава в світі, де ліквідовано в'язниці, немає корумпованих судів, а діє пряме народне правосуддя.

Отож народ вирішить долю купки терористів-відщепенців, які не зупинять нашої переможної ходи до мрії – побудови демократичної вільної імперії народів планети, об'єднаних ідеалами стабільності, процвітання, миру і духовно-інтелектуальної єдності всіх громадян.

На добраніч, любі друзі, нехай Бог боронить ЛІБРУ».

«Непогано», – подумав Баркас, вирішивши зробити кілька стилістичних правок і прибрати з тексту повторення згадки про нову імперію – Київську Русь.

До проголошення офіційної звістки про замах на нього залишалася дві години тридцять сім хвилин. За цей час люди Монахова заарештують Тетяну Шелест. До трансляції його промови – іще цілих дев'ять годин. Часу вистачало на прийняття необхідних оперативних рішень, на репетицію і запис промови.

4. Святослав Закревський

Лімузин, в якому їхав Андрій Олександрович Закревський, довго продирався середмістям Києва. Крізь затемнені стекла Закревський бачив силуети старих, напівзруйнованих будин-

ків – наче плив під водою, дивлячись на остови затоплених кораблів. Інколи в напівтемний простір броньованого електромобіля, попри всі ущільнення й технології звукопоглинання, долинали іззовні скрегіт металу – коли лімузин терся своїми бортами, розсуваючи скелети старих автомобілів, що захарачували порожні вулиці. Оскільки всі урядові установи переїхали до нової столиці – Вишгорода, ці дільниці втратили стратегічне значення й тому тут не було патрулів національної жандармерії, а регламентне обслуговування камер спостереження було занедбане й багато з них укривала непроглядна курява; чимало камер зовсім не працювали. Проїхали повз колишню будівлю Верховної Ради, яку після пожежі нова влада перетворила на радіолокаційну станцію. З боєм дивився Закревський на руїни Печерської лаври, знищеної під час другої російсько-української війни: саме звідти спецназ Псковської десантної дивізії почав наступ на місто, наштовхнувшись на запеклий опір добровольчої бригади Героїв Майдану, що отаборилася була в приміщеннях автошляхового інституту. Тут воював Святослав, тут дістав він перше поранення й перший свій орден.

Тепер тут панувала мертва пуста й лише обгорілі іржаві танки та рештки БМП нагадували про минуле.

Проминули знайому Закревському будівлю інституту глибокої психології, при якому колись Андрій Олександрович організував свою лабораторію, названу просто – Лабораторія біоінформаційних досліджень. Було це тридцять років тому, коли спалахнула перша російсько-українська війна й коли хвиля великоімперської пропаганди почала заливати мережі, заповнювати екрани телевізорів й електронні нутроці комп'ютерів, а відтак – і слабкі душі українців. Закревський зітхнув, згадавши ту далеку епоху, коли ще не почувався старим.

Тим часом лімузин в'їхав у вузький провулок на схилі наддніпрової гори. Зліва бовваніла гігантська титанова постать Матері-Вітчизни, правда, без голови, відірваної керованою ракетою, що прилетіла з лівого берега. Безголова Мати гордо підносила вгору щит, продірявлений влучними чергами бронейних снарядів.

Охоронець відчинив важкі двері автомобіля. Закревський, відчуваючи біль у суглобах, повільно видостався з комфортного затишку і потрапив в обійми сина Святослава, високого п'ятдесятидворічного полковника у вицвілому, обшарпаному камуфляжі без будь-яких розпізнавальних нашивок.

– Та! – Святослав міцно обійняв академіка, який іронічно подумав: сцена з «Тараса Бульби» Гоголя. А насправді був дуже розчулений; не бачив сина майже рік – відтоді як пішов у підпілля й переїхав туди лабораторію.

«Та» замість «Тату» – так змалку звав його Свят.

Вони зайшли до старовинного, ще з кінця XIX століття, будинку, обшарпаного, зі старими віконницями, з запилюженими шибками, немовби навіть нежилого. Але всередині було досить охайно; на обідньому столі, накритому на чотириох, стояла пляшка горілки; буханець чорного хліба вже був покращаний, на тарілці – тонко порізані шматки сала, на кожному з яких акуратно покладено зубок часнику. У великій глиняній мисці парувала молода картопля, салатницю прикрашали свіжі помідори й зелена цибуля. «Де вони взяли у березні молоду бараболю?» – подумав академік і відчув, що зголоднів. Нічого з того, що стояло на столі, йому не можна було їсти – з огляду на хронічні хвороби старості, але він зрозумів, що ніщо його не зупинить сьогодні від такої розкішної їжі київських пролетарів.

За столом сиділо двоє надто серйозних незнайомих Закревському мужів, які, здавалося, й при пляшці горілки трималися навияжку, були поважні та зосереджені й тому схожі один на одного, ще й зарослі триденною щетиною, з однаковими непроникно-недовірливими поглядами.

Закревському спочатку здалося, що Святослав був у цій компанії за головного – розливав горілку, запрошував усіх до їжі, наче віддаючи накази; першим почав розмову:

– Ситуація в Україні погіршується. Ми впритул підійшли до тої межі, за якою – розпад держави, хаос і руїна, знищення українського народу...

– Самознищення, – докинув один із незнайомих.

– І демографічна пустеля посеред Європи. Тільки землі

залишаться від нас. Так звана нейтральна зона – лівобережна Україна – фактично втрачена нами. Режим Баркаса веде Україну до ліквідації. Я запросив академіка Закревського (Святослав навмисно не назвав його «батьком», аби підкреслити холодну об'єктивність обговорення, віддаленість від будь-яких родинних зв'язків), нехай він поінформує вас про результати досліджень його лабораторії. Прошу, пане академіку...

Святослав був першим сином від Лади – першої дружини Андрія Олександровича Закревського. Вони розлучилися, коли Святославу виповнилося п'ять років; це все відбувалося наприкінці минулого століття, в той забутий, незрозумілий, доісторичний час, коли над Хрещатиком стояв сивий дим від спаленого поганого румунського бензину, коли не було Інтернету та мобільних телефонів, коли зграї ошустів та авантюристів почали грабувати Україну, перетворюючи трудовий люд на злидарів; Закревський називав малюка Святославом, дружина – Славком. Від батька Святослав успадкував здатність уникливо аналізувати ситуацію, знаходити внутрішній зв'язок у, здавалось би, безнадійно заплутаних, суперечливих подіях, від матері – жорстку відповідальність за свої вчинки: те, що згодом склало кодекс офіцерської честі командира Закревського. Невідомо від кого успадкував войовничість. Але ці риси були приховані в мовчазній дитині, яка захопилася самотнім самурайським спортом – бойовим мистецтвом оборони і наступу, коли твоє життя залежить не від автоматичної зброї в твоїх руках, а від блискавичних стрибків і ударів ногами, від уміння знайти смертельно беззахисну зону в тілі ворога та вразити її: скроня, око, шия, серце, сонячне сплетіння, сім'яники, які невідь-чому Бог виніс назовні, не сховав усередину тазу. Батько Святослава, ховаючись від злиднів і самотності, виїхав до Польщі, де знайшов роботу в лабораторії Вроцлавського університету. Повернувшись через кілька років до Києва, познайомився з підлітком – чужим, замкненим у собі Святославом, який віддано, хоч і не виказуючи ніжності, любив свою матір; той неохоче, поступово змирився зі зрадою батька, а познайомившись із ним ближче, підпав під чари його інтелекту. Закревський познайомив Святослава з братом Мирославом –

від нової дружини; брати звали один одного Свят і Мир, і старшому Святу подобалась роль лідера, авторитетного заводіяки, з якого молодший братик не зводить zalюблених очей. Святослав ходив в уніформі Київського військового лицюу імені Богуна, куди його віддала самотня мати, що ледве виживала за копійчану зарплату наукового співробітника, відмовляючись від допомоги Закревського. Пізніше, коли Закревський розлучився з другою дружиною, Мирослав і Святослав (та їхні матері) зблизилися ще тісніше у своїй любові й ненависті до батька.

У третьої дружини академіка знову народився син, якого нарекли Ростиславом, Ростиком – але зростав він відлюдьком, з братами не спілкувався, з батьком, який невдовзі пішов із сім'ї, контактів не підтримував.

Закревський колись у відвертій – єдиній, мабуть, за все життя – розмові зі Святославом, якого дуже любив, сказав, що його, батькове, життя нагадує долю волоцюги, який ночує на вокзалах: щоразу на іншому, але так само брудному, гамірно-му, смердючому, де спиш на твердих лавках, застелених старими картонними боками від ящиків – спиш недовго, доки не відчуєш грубе шарпання поліцейського, який жене тебе на холодну передранкову платформу, де тремтиш в очікуванні невідь-якого поїзда.

І невідомо, куди він тебе завезе.

Святославу боляче стало за батька, коли почув це зізнання – це трапилося в 2040 році, під час 105-річного ювілею академіка Закревського, що його гучно справили в готелі «Національний» з участю військового коменданта України генерал-гетьмана Балюка, купи вищих чиновників уряду, генералів – людей чужих, байдужих до долі академіка та його відкриттів, але ласих до телевізійних камер, до пропагандистського галасу, піднятого навколо ювілею Закревського; нічого не розуміючи в його наукових відкриттях, ці люди щедро роздавали інтерв'ю, вихваляючи ювіляра й не забуваючи себе.

– Прошу вас, – повторив Святослав, поглянувши на батька.

Закревський устиг трохи поїсти, навіть чарку горілки пригубив, наче на поминках, бо відчув на устах гіркоту.

– Упродовж останніх років наша лабораторія проводила

дослідження впливу телевізійно-комп'ютерних сигналів на організм людини. Нас особливо цікавив феномен Баркаса. Адже погодьтеся: хоч би що ми казали, але не вбивство генерала Балюка, не військова акція контрреформації відіграли вирішальну роль і змінили траєкторію України, а вибори Баркаса. Подивімося правді у вічі: вибори були цілком демократичні, а результат не був сфальшований. Вісімдесят п'ять відсотків виборців проголосували за Баркаса. Український народ обрав його цілком свідомо. Вражаюче! Ви з цим згодні?

Присутні відповіли йому мовчанням. Ніхто з них не доторкнувся ні до горілки, ні до їжі, що вистигала в їхніх тарілках. Закревський пошкодував, що не погамував свого апетиту.

– Ви скажете, що Баркас своїм магічним поглядом і гіпнотичним талантом цілителя, своєю популярністю чудотворця примусив увесь народ проголосувати за нього. Чи не так? І ми так само думали, коли починали дослідження. Ми вивчили всі матеріали попередньої практики Баркаса від самих початків його діяльності. Він вигулькнув на поверхню десь у бессарабських степах. Ми нічого не знаємо про його походження, його освіту. Темне минуле. Кажуть, що працював санітаром у психіатричній лікарні й побачив, як лікарі божеволіють під впливом своїх пацієнтів. Ми знайшли перші телевізійні записи виступів Баркаса в клубах малих містечок, коли він лікував літніх людей і допомагав безплідним матерям завагітніти. Бачили, як падають жінки до його ніг, цілують його руки. Він лікував чоловіків-імпотентів, наповнював їх сексуальною силою. Але ніколи не захоплювався політикою. Ніколи. Потім він зник невідомо куди, а в 2041-му році виринув на поверхню на одному з національних телеканалів. Вже не тільки як чудотворець, як цілитель, але й як філософ-революціонер. Його програма називалася «Що є істина?» й користувалася шаленим успіхом. Чому? Як ви думаєте?

Учасники наради знову суворо промовчали.

– Тому, що він знімав страх смерті. Найважливіше екзистенціальне почуття будь-якої людини – страх померти, небажання вмирати, – тихо, але повільно й виразно мовив академік Закревський.

Святослав, високий мускулястий чоловік з дочиста поголеним черепом і довгою рудою бородою (йому хтось сказав, що він схожий на вікінга, й він цим пишався), слухав батька, якого давно не бачив, відчуваючи жорстку вагомість і малоприємну правдивість його слів.

Святославові колеги, які готували вбивство Баркаса й військовий переворот, вважали Верховного Координатора дрібним самозванцем, черговим «перекотиподем», занесеним в Україну чужими вітрами, вбогим авантюристом, результати виборів якого були сфальшовані народно-імперським рухом; Баркас був проголошений опозиціонерами маріонеткою в руках нью-йоркського мафіозі Дрофи, який походив із Києва.

Святослав з подивом переконався, що його батько, попри свій похилий вік, не впав у старечу немічність, зберіг живу пам'ять і силу думки. Старий Закревський – невеличкий на зріст (Святослав разюче відрізнявся від батька), лисий, вкритий білим пухнастим заростом, з ротом, що безперестанно перебував у русі, наче Андрій Олександрович щомиті беззвучно розмовляв сам із собою, вражав тих, хто не знав його, прихованою енергією, яка інколи виривалася назовні під час суперечок, – у такі хвилини спокійний, розсудливий академік раптом перетворювався на незнайому громоподібну істоту, ладну знищити все навкруги. За це мирні обивателі від науки називали його психом ненормальним і змінили його прізвище на «Закривавський».

Святослав подумав, як сильно він любить батька і як ним пишається. І наскільки далекий він від нього.

– Всі релігії заспокоювали людину, запевняли, що після смерті існує безсмертя, проте Баркас пішов іншим шляхом. Він сказав, що життя – це сон і все в ньому нереальне. Також і смерть. «Забудьте про неї», – навіював він. Але це так, побічні спостереження. Головне не це. Ми помітили в лабораторії, що після 2041-го і аж до виборів 2043 року з'явилися нові аспекти, пов'язані з постаттю Баркаса. По-перше, неймовірно зросла кількість зображень Баркаса, мультиплікованих на екранах різних гаджетів. Чи ви хочете подивитись документальні матеріали про Першу світову війну, чи цікавитесь циганським

романсом або долею канібалів Індонезії – всюди ви наштовхуетесь на Баркаса: фрагменти з його виступів, його пресконференцій, його навіювань. А по-друге, і це головне, – зросла сугестивність його впливів на одиницю часу й енергію випромінювання, що вираховується за спеціальною формулою.

І – увага.

Академік Закревський призупинив свою промову, хоча його рот продовжував рухи, наче передавав якусь інформацію глухонімим, які вміли читати текст по вустах. Ніхто не ворухнувся, всі й так були сповнені уваги, бо не розуміли, до чого веде академік, розповідаючи про Баркаса. Всі і без цієї розповіді були переконані, що Баркаса, цього довбаного скурвисина, агента ОРДИ і маріонетку Дрофи, хоч звідки б він походив і хоч кого б ізцілював, треба знищити: Баркас та його згряштовхали Україну до прірви. Про що може бути тут дискусія? І навіщо ми зібралися тут, ризикуючи життям, – заслуховувати фантазії старого академіка, в якого глюки вже гуляють в голові? Чи готувати повстання?

Так думав дехто з присутніх.

– Я розумію вас, – сухо сказав Закревський, зиркнувши на суворих чоловіків за столом. – Ви – люди військові й думаєте, як знищити режим Баркаса, вбити їх. Вб'єте – а що потім? Чи підтримують вас українці? Бо влада тримається не на багнетах, а на вірі людей.

Так ось, головне: в минулому році наша лабораторія встановила, що програми Баркаса випромінюють особливий вірус.

Вірус безпам'ятства.

Ми довго не вірили, думали, що Баркас і його хазяї застосували гіпнотичну зброю. Але переконались, що це народжений у надрах електроніки штучний вірус. Справжній РНК-вірус у формі пістолетної кулі, яка, проникаючи в мозок, діє як куля розривна: нищить нейрони та синапси головного мозку, стерилізує людей, вбиваючи пам'ять та здатність мислити раціонально, об'єктивно аналізувати події.

І що головне: цей вірус, вирвавшись назовні, подолавши бар'єр телеканалу чи комп'ютерного монітора, заразивши людину, перекидається далі від людини до людини, викликаючи

спочатку локальні спалахи інфекції, яку ми назвали «хворобою забуття» («no memory disease»), а згодом запалюючи пожежу загальнонаціональної епідемії. Ми виділили цей вірус і назвали його «EBH NMV-45/01», тобто електронно народжений вірус людини, що викликає втрату пам'яті. Встигли вивчити геном, пізнали механізми передачі. Ось цей вірус.

Академік витягнув із внутрішньої кишені старої, колись зеленої, модної серед екологів, а тепер вицвілої куртки, купленої ще в Польщі, плаский флакончик із темного скла, трохи схожий на неодмінного супутника алкоголіків – алюмінієву, напівзгінуту пласку пляшечку для улюбленого напою.

– Вірус зберігається тут, на культурі тканин мозку, – пояснив він, обережно ховаючи флакончик. – Це – перший у світі виявлений випадок переходу комп'ютерного, штучно створеного вірусу до людини. Це відкриття світової ваги, й ми пишаємось цим. Збираємось передати зразки і опис до Світового комітету вірусологів й надрукувати статтю в «Nature». Ми вважаємо, що це – бойовий вірус, застосований з метою знищення українського народу. А Баркас та його люди – розповсюджувачі цього вірусу. Зрештою, вони ж і перші жертви цієї чуми. Ось чому вони заслуговують на сувору кару.

– Що ви конкретно пропонуєте? – після деякого мовчання спитав один із двох незнайомих чоловіків. – Припинити нашу боротьбу, пожаліти Баркаса й дозволити йому й далі поширювати епідемію? Погодитись із загибеллю України?

Закревський знову відчув напад голоду («Мабуть, рівень цукру в крові підвищився», – подумав він) і наштрикнув холодну картоплину на виделку.

– Я сказав те, що я сказав. Це – світове відкриття, яке показує, чому людина може відмовитись від свого минулого, від історичної пам'яті, від того, що перетворює зграю людиноподібних істот на народ. Націю. Я не військовий, висновки робити вам. Але фактор епідемії безпам'ятства вам доведеться врахувати. Бо інакше ви не зможете довго утримувати владу. Люди пошлють вас куди подалі.

– А чому ви, ваші співробітники, ми, учасники Руху Опору,

не захворіли на цю хворобу? – іронічно мовив другий незнайомець.

Не Свят, а він, мабуть, найголовніший начальник, вирішив Закревський. Його син Святослав мовчав: або знав таємницю відкриття Закревського, або дотримувався субординації у присутності старших офіцерів.

– А чому десять – п'ятнадцять відсотків популяції не хворіє під час епідемії грипу, сарсу, мерсу, чуми, ковіду, туберкульозу, СНІДу? – спитав Закревський. – Існує вроджений імунітет. Якби ми з вами захворіли, то сиділи б зараз на нараді в Баркаса в управлінні національної жандармерії. І думали, як знищити Рух Опору.

– Ви вважаєте українців ідіотами, неспроможними протистояти безпам'ятству? – напосідав перший незнайомець, на чолі якого академік помітив глибокий шрам; у тембрі його голосу вчувався метал. Закревський згадав, що чув про цю людину, яку звали «Скаженим Яремою» – за хоробрість і жорстокість у винищенні ворогів при проведенні повстанських операцій.

– Я переконаний, що процент безнаціонального планктону серед українців був і залишається дуже високим. На відміну від поляків, угорців, німців, євреїв, китайців. Нас розбещували, денационалізували кілька віків поспіль. А потім на додаток інфікували цим вірусом.

– Ви можете створити вакцину проти цієї зарази? – не вгамовувався Скажений Ярема.

Закревський похитав головою.

– Ні. Це не так просто. Перебуваючи в підпіллі, ми не можемо навіть швидко зареєструвати новий вірус. А що вже казати про лабораторні й клінічні випробування вакцини... Мине зо три роки. В кращому разі.

Ярема владно поклав руки на стіл.

Закревський побачив на місці правої кисті кукусу з уцілілим великим пальцем.

– Дякуємо, пане академіку, за дуже цінне повідомлення. Рух Опору надасть вашій лабораторії всю можливу підтримку. А ми, – він окинув поглядом офіцерів, – зробимо відповідні висновки. Ясно, що треба поспішати. Нараду закінчено.

Він устав і мовчки вийшов з-за столу. Академік зрозумів: командував тут саме Скажений Ярема, а не той інший незнайомиць.

5. Тетяна Шелест

Тетянин скутер упевнено, хоч і не дуже швидко, прямував на північ у районі Куренівки, коли в шоломі крізь тріск й радіо-гамір незнайомий голос, долаючи перепони, наказав: «Ластівко. Негайно. Замовник відмовився від риби. Змінити адресу. Виконуй».

Тетяна (Ластівка), згідно з інструкцією, зняла зі спини наплічник й обережно поклала його спереду себе на днище скутера, зачепивши лямки так, щоб цінний вантаж не випав на ходу. Потім скинула шолом – вітер пройшовся по її довгому темному волоссю; відчула жагу порятунку й, пригальмувавши біля з'їзду вниз («Exit 37»), залишила скутер, який попрямував далі в автономному, безпілотному режимі, – туди, де на Тетяну вже чекала антитерористична група національної жандармерії. Бетонна спіраль, якою бігла, задихаючись, Тетяна, вела вниз, туди, де починалася зона складів та пустирів, де Тетяна сподівалася сховатися від жандармів. На ходу вона витягла дистанційний детонатор і натиснула червону кнопку, тут-таки здригнувшись від жаху – бо уявила силу вибуху, зруйновану трасу А та спалені автівки в радіусі двохсот метрів. «Що я наробила?» Вона викинула детонатор через загорожу – буде лежати на якомусь даху – і за кілька хвилин збагнула, що не почула вибуху, й подумала, що це Бог пожалів їй й не дозволив, щоб на цій землі зросло число невинних жертв. Це врятував її хрестик, подарований Мішель – золотий хрестик, привезений їй коханою подругою з Лурда. Потім подумала, що в штабі «Ангелів світла» завівся зрадник, якого треба негайно знищити, поки він не здав Монахову всіх ангелів.

6. Арні Петрик

Він повертався з Вишгорода, де побував у штаб-квартирі народного руху КРОВ (Київський рух охоронців Вітчизни), а за-

одно завантажив до свого пошарпаного мінівена «форд» банери та інші пропагандистські матеріали – переважно портрети Баркаса з його незмигним темним поглядом батька-запліднювача всіх матерів і спасителя всіх знесексуалених чоловіків землі руської.

Арні Петрик, якому ще не виповнилося й шістнадцяти років, був сповнений тієї нестримної руйнівної енергії безжальної молодості, що вела його одноступів і одноступів у бойові фіолетові загони «Кий» – для хлопців – та дівчачі бригади «Либідь», які створені були для того, щоб навести на цій землі лад і дати можливість побудувати Київську імперію вільних людей та щасливих громадян.

Арні Петрик був дуже симпатичним, веселим, відкритим і, по суті, добрим хлопцем – світлоокий, білобровий, з молочнобілим обличчям альбіноса.

Він спускався на своєму старенькому бусику по бетонній спіралі з наближеного до неба Верхнього Києва на грішну землю куренівських задвірок – до зруйнованих старих будинків, пустирів, захаращених індустріальним мотлохом минулого, й байраків, зарослих дикою зеленкою. Причина такого заземлення була проста: треба було зарядити батареї «форда» новою порцією електрики. Як усі герої, що рвалися у майбутнє, Петрик був неухважний до побутової прози сьогодення й рідко позирав на покажчики приладів на панелі свого мінівена. Стрілка індикатора заряду батарей упала до червоної позначки. Завдяки крутому спуску та законам інерції можна було зекономити трохи електроенергії, відключивши двигун.

Раптом помітив, що наздоганяє дівчину, яка чимдуж біжить униз проїжджою частиною. Петрик увігнав гальмівну педаль до самої підлоги, зупиняючи з вереском мінівен, щоб не вбити цю навіжену; навіть подумав – чи не з Кирилівської божевільні вона? Його уяву, схильну до романтичних очікувань, збудила її струнка постать та легка хода тренованої легкоатлетки, наче була вона Аталантою з Беотії, яку ніхто не міг наздогнати; простодушний воїн Київської імперії, звичайно, не знав таких міфологічних подробиць, але, перебуваючи під потужним тиском юнацького тестостерону, одразу помітив, яка гарна дупка

в тої, що бігла попереду; наздогнавши її та порівнявшись, він гукнув:

– Гей, марафоннице, підвезти?

На його подив, дівчина не відмовилась і швиденько скочила до кабіни. Він увімкнув двигун і подивився на незнайомку. Побачив її обличчя, розфарбоване, наче пасхальне яйце.

– О-о, – захоплено сказав Петрик. – Ну й мармиза в тебе! Ти що – з верхньотрасових шалав?

Малася на увазі група відчайдушних проституток, які, попри вітер і негоду, чатували нагорі, ловлячи клієнтів на автострадах Верхнього Києва. Тетяні Шелест, яка задихалася, як загнана мисливцями козуля, розуміючи, що приречена, сподобалася гіпотеза цього малого гульця.

– Так, – гамуючи задишку, відповіла вона. – Тікала від клієнта, хотів убити.

– Ти що – нагородила його СНІДом? – запитав Арні, виказуючи свої пізнання у хворобах, що передаються статевим шляхом.

– Та ні... Тут гроші. Він не заплатив. І я забрала боржок.

– А пику чого розмалювала?

– Думала, він не пізнає.

В неї з'явився шанс на порятунок, й вона почала заспокоюватись.

– А скільки ти коштуєш? – допитувався Петрик, відчувши збудження від однієї думки, що роздягає класну чувиху.

– Як для кого. Залежить від поведінки... ну, ти розумієш.

Він нічого не зрозумів, але на всяк випадок сказав:

– Звичайно.

Вони зупинилися біля задрипаної авторемонтної майстерні, де торгували дешевою краденою електрикою. Хоч камер спостереження вона не помітила, але відмовилася виходити з «форда», сказавши, що боїться того маніяка, який, не бажаючи віддавати борги, погрожує її вбити. Її чорна майка з білим черепом була до рубця мокрою. Вона думала: чому не спрацював вибуховий пристрій? І хоч раділа з цього, але уявила – що сталося б, якби вона, зустрівшись із кортежем Баркаса, спробувала підірвати Великого Координатора й себе?.. Чому? Хто

зрадник? – болісно думала Таня, але в цю хвилину повернувся Петрик із паперовим стаканчиком кави й подав їй:

– Хочеш? Тільки обережно. Гаряча. Як тебе звати?

– Оксана. А тебе?

– Арні. Арні Петрик.

– Арні? Що за ім'я?

– На честь Шварцика. Шварценеггера. Він Арні.

– Я десь чула твоє прізвище, – задумливо сказала вона, ковтнувши каву. – Петрик, Петрик...

– Мій батько – головний радник Баркаса, – гордо повідомив Арні.

– Вау. Ти велика цяця...

– Та ні, – знітився хлопець. – Я живу окремо від батьків. У мене своя хавіра, свій бізнес. Якщо хочеш – можеш зупинитися в мене.

Його збудження зростало, бо її згода означала б...

– Буду вдячна, – майже прошепотіла вона, викликавши в Арні нову гормональну атаку.

– Тоді їдьмо.

Він радісно натиснув стартову кнопку й мінівен зрушив із місця.

7. Андрій Олександрович Закревський

Я повернувся у своє підпілля, до лабораторії, з важким серцем. Був невдоволений собою, цією зустріччю з військовими. Святослав нічого мені не сказав на прощання, але, як мені здалося, він також був розчарований. Замість того, щоб одразу підтримати ідею військового перевороту й усунення Баркаса від влади, я звернув їхню увагу на стан суспільства, зараженого вірусом безпам'ятства.

Невже вони не розуміють ваги проблеми? Одна справа – вбити диктатора та його поплічників, а друга – набагато фундаментальніша – здобути розуміння суспільства, його підтримку. Але що візьмеш із військових, які визнають лише тупу силу? На жаль, мій син Святослав також належав до цієї касти.

Моя лабораторія ховалася дуже близько від будинку для садівників у парку Шевченка: підземним ходом я пройшов по-

під вулицею Толстого, досягнувши гарного ампірного будинку Терещенків, в якому розмістилася національна медична бібліотека. У подвір'ї цієї установи колись розгорнулося будівництво нового корпусу бібліотеки та книгосховища з триповерховим підземним гаражем. Як здебільшого з подібними проектами в Україні, будівельники встигли викопати котлован й установити бетонні стовпи-опори; потім гроші на нову бібліотеку розікрали, а сам проєкт зупинили; я облаштував лабораторію на нижньому, забутому всіма підземному поверсі, підходи до якого були захаращені бетонними плитами й різним будівельним мотлохом.

Приховати мою лабораторію вдалося доволі легко, бо вище – на верхньому поверсі недобудованого гаража – розмістилася стандартна бактеріологічно-вірусологічна лабораторія, що належала онкологічному центру, відкритому в 2038 році неподалік «дому Морозова» – прикметного старовинного житлового будинку на розі вулиць Толстого та Володимирської.

Лабораторія над нами, обладнана за всіма правилами біозахисту, стала добрим прикриттям для нас, бо жандармерія і таємна поліція як вогню боялися різних вірусно-онкологічних небезпек.

Наші системи очищення повітря й знезараження були приєднані до лабораторії онкологів; нам також удалося позичати електроенергію у сусідів – дякувати долі, начальником тої лабораторії був мій учень Арон Гольдберг, який прикривав мене, знаючи про характер наших досліджень.

Моя лабораторія біоінформаційних досліджень, розміщена на нижньому поверсі недобудованого гаража, була обладнана за всіма правилами, що їх установив СКВ (Світовий комітет вірусологів): тут було два порівняно великих дослідницьких приміщення. Одне – заставлене електронною апаратурою, телеекранами, комп'ютерами, де урядова божевільний геній інформаційних технологій Ігор Брайт. Затиноючись, він казав, що бачить душу будь-якого гаджета, відчуває, як течуть усередині пристрою струмки електронів. І це була правда. В його дивно влаштованому мозку будь-яка інформація набувала струнких математичних форм. Ігорю здавалося, що вся природа – квіти,

птахи, хмари, дерева – складається з цифр, а не з барв і звуків. Для нього Бог також був цифрою. Одиницею чи Нулем. Володарем ЦИФР і одночасно таємним кодом – щось на зразок 1-0-11-001-1-01 і так далі.

Це Ігор винайшов знамениту «магнітну пастку Брайта» – таємничу решітку, що уловлює віруси на виході з телепередавача: свій фільтр він встановлював між екраном телевізора та глядачем – щоб піймати віруси, які потоком лунуть у мозок глядача.

Мушу з гордістю сказати, що гіпотезу про перетворення комп'ютерних вірусів на віруси інфекційні першим у світі висунав я, ще працюючи у Вроцлаві. Але мене тоді затюкали, вважаючи божевільним.

Я переконав Ігоря Брайта, людину відносно молодшу – він працював зі мною у Вроцлаві, почати експериментальну перевірку моєї ідеї. Я був переконаний, що в разі її підтвердження ми отримаємо Нобелівську премію.

Це був би справжній переворот у вірусології, у вченні про інфекційні хвороби та механізми їхньої передачі. Я вже не кажу про суспільні науки – політологію, соціологію – та практику проведення виборчих кампаній.

Окрема кімната відводилась для вірусологічних досліджень. Тут хазяйнував мій заступник Олег Моргунович – висококваліфікований вірусолог, який працював в Інституті молекулярної генетики й – одночасно – у центрі контролю захворюваності, у відділі особливо небезпечних вірусних інфекцій. Олег дуже допоміг мені в полюванні на вірус «ЕВН ММV-45/01».

Ще під час правління генерала Балюка – в 2040-2042 роках – я спромігся обладнати лабораторію найновішим устаткуванням. Я поспішав, наче розумів, що хисткі часи правління генерала невдовзі скінчаться й настане темна доба Баркаса.

У лабораторії була суворо режимна кімната для вирощування культури тканин, препаратурська, туалет, душова кабіна, кімната відпочинку, де ми пили каву і проводили наради, мій кабінет і складське приміщення. Завідувала всім лабораторним господарством моя помічниця, моя права рука Катерина Дяченко – єдина наша сполучна ланка із зовнішнім світом. Брайт, Моргунович та я перебували на нелегальному становищі, зму-

шені були днювати та ночувати в лабораторії – я в своєму кабінеті, чоловіки спали в кімнаті відпочинку; Катя формально працювала нагорі – в лабораторії Гольдберга, приходячи до нас щоденно на кілька годин. Вона приносила нам свіжу їжу, останні плітки та надії на швидке звільнення від диктатури Баркаса.

Надії були марні, плітки брехливі, але їжа була смачна. Катерину любили всі чоловіки лабораторії.

І я також.

...На порозі лабораторії мене зустріла сяюча Катерина, й весь мій похмурий настрій розвіявся вмить. Я згадав, що побачив кийвську весну, відчув її подув, й важкі думки про смерть і громадянську війну в Україні, що обсіли були мене, зникли.

Катерина поцілувала мене й трохи фривольно сказала, усміхаючись.

– Здрастуй, моє сонечко.

Мені тепло зробилося на душі від цього.

Сонечком була вона. Я був утричі старший за неї й ось-ось мав перетворитися на згаслу зірку.

8. Скажений Ярема

Академік Закревський не помилився: Скажений Ярема дійсно був керівником усіх опозиційних сил, що об'єдналися в боротьбі проти режиму Баркаса, – цей спільний рух було названо «Україна без Чудотворця». В чому академік не мав рації, так це в своєму честолюбному переконанні, що його відкриття світової ваги мусило обов'язково зацікавити Ярему. Насправді Скажений Ярема, хоч формально і ставив запитання Закревському, був вельми далекий від малозрозумілої й непереконливої вірусологічної теорії – нібито якийсь вигаданий людьми невідомий вірус збив з пантелику величезну більшість тридцятидвохмільйонного українського народу – вірус, а не вроджені вади цього колись великого волелюбного племені – його генетична селянська наївність, його дитяча довірливість, його стратегічна сліпота та його невдоволеність попереднім режимом генерала Балюка, над яким розлючений натовп учинив самосуд. Скажений Ярема пішов назустріч бажанню свого давнього друга полковника Святослава Закревського й пого-

дився вислухати вірусологічну теорію світової змови, вигадану престарілим Святославовим батьком.

Насправді ж мовчазний і похмурий Ярема під час лекції академіка зосередився у своїх роздумах на двох взаємовиключних речах: на підготовці повстання, наміченого на 23 квітня, коли Баркас відзначатиме третю річницю приходу до влади, і на другій, більш важливій й болючій справі – Юлі Козерог. Її долі.

Хоч би що казав старий академік, але зло треба покарати: кров друга можна змити лише кров'ю ворога; мертві заспокоються, коли будуть відомщені; народний трибунал опозиції виніс Баркасу смертний вирок за державну зраду і за всі його злочини проти України. Вирок буде виконано.

Скажений Ярема, попри застереження старого Закревського, не збирався відмовлятися від ретельно розробленого плану повстання. Ніякі результати народного голосування не могли його зупинити.

Народжений у 2003 році в Умані, він добре пам'ятав першу і другу російсько-українські війни, які принесли народові пониження й численні нещастя, а дванадцятилітньому Іванові Яремі – особисте горе.

Під час відходу з Дебальцевого згорів на броні танка його батько Василь Ярема – тіла так і не знайшли, лише шматок вугілля з білосніжними зубами; сім'я була знедолена – мати Іванова з горя почала пити, стала інвалідом і невдовзі померла. Душа малого Івана сповнилася тугою й бажанням помсти. Як і його старший товариш Святослав Закревський, Іван Ярема став кадетом Богунського училища; згодом подався до Львівської академії сухопутних військ, а на третьому році навчання як зразковий курсант виграв конкурс і поїхав до Великобританії – навчатися в Королівській військовій академії в Сандгерсті.

Повернувшись в Україну і скінчивши академію сухопутних військ, Ярема продовжив службу в силах спеціальних операцій, а після вторгнення росіян з Криму на азовське й чорноморське узбережжя (друга російсько-українська війна) дослужився до звання бригадного генерала.

Тризірковий генерал Балюк запримітив чорнявого, завжди похмурого, жилавого, мовчазного Ярему, до якого після кіль-

кох його зухвалих експедицій до Криму прилипло прізвисько Скажений. Розповідали, – хоча деталі операції так і залишилися в таємних документах Генштабу, – як Ярема зі своїм спецзагоном, куди входили кримські татари, захопив найновішу російську радіолокаційну станцію «Таймир-980», яка контролювала зону Кавказу, Чорного і Середземного морів, і підірвав її, що дозволило Туреччині таємно і блискавично перекинути на чорноморські нафтові платформи батареї крилатих ракет «SOM-3R», спрямованих на Севастополь, Новоросійськ, Сочі, Ростов-на-Дону, Астрахань, Сталінград – з підлітним часом 3-5 хвилин. Це означало, як мальовничо висловився Ярема, «взяти Росію за яйця».

Проте не про ці стратегічно важливі речі думав Ярема, вийшовши на весняне повітря після зустрічі зі старим Закревським. Подивився вгору, в безхмарне небо, чи не кружляє, бува, дрон. На всяк випадок надів на обличчя протиепідемічну зелену маску.

Він чомусь згадав генерала Балюка, який палко полюбив Ярему й після захоплення влади в 2040 році запропонував Яремі посаду начальника Генерального штабу та другий кубик на погонах; але вже після першої спільної наради, коли Ярема в чомусь заперечив Балюкові, амбітний і пишномовний рятівник нації, скипівши й почервонівши від гніву, розмазав Ярему в присутності вищих офіцерів – керівників управлінь генштабу. Ярема слухав мовчки, похиливши голову, переконаний у своїй правоті, знаючи, що Балюк дріб'язково втрутився в сферу відповідальності Яреми, знеславив його в очах підлеглих, порушив принцип лідерства й права на ініціативу – як вчили його в Британії. Не дочекавшись кінця помпезної самозакоханой промови гнівливого очільника України, Ярема встав і мовчки покинув засідання під гримливі вигуки верховного головнокомандувача, якого через рік охорона здала на поталу Баркасовим убивцям. Розповзлися навіть чутки, що Ярема, ставши в опозицію до Балюка, знав про підготовку нового перевороту, що він начебто мав до нього таємну причетність, хоча все це було принизливою неправдою. Бо Ярема гостро засудив убивство генерала Балюка – хоч і позера, але відданого патріота України, хоч і лю-

дини необачної, покvapливої у своїх словах і діях, але сповненої бажання зупинити розпад держави, її розкрадання, нове потрапляння під важку руку євроазійських претендентів на світове панування.

Ярема знав, що за спиною маловідомого гіпнотизера і чудотворця Баркаса стоїть ОРДА – Організація Революційних Держав Азії. Стоять такі мерзотники місцевого засолу, як Петрик, Зельдович, Монахов, Бердиев, Гризловський, Шмулевич, Олефіренко. А над ними стоїть Дрофа з його мільярдами доларів, за спиною якого здійсмається, наче привид, постать Бернштейна, його Агентство монетарної інформації, що вважалось прообразом Світового уряду фінансових плутократів. А хто стояв за привидом Бернштейна? Погодившись очолити повстання проти Баркаса, Ярема та його найближче оточення йшли на смертельний ризик.

Підійшов Святослав Закревський, який відправляв батька назад, у підпілля.

– Послухай, Святе, – стурбовано сказав Ярема, – мені щойно повідомили, що якась дівка з руху «Ангели світла» втрапила в халепу... Вони готували замах на Баркаса. Що це за хріння? Не на часі це все. Це ти їм дозволив?

– Твою мати, – лайнувся Святослав. – Просив їх – нічого не робити без нашої згоди. Ти знаєш цю дівчину. Це Таня Шелест. Вона брала в тебе інтерв'ю. Пам'ятаєш? Красуня смаглява.

– Вона що, стала шахідкою?

– Я розберуся й доповім, – пообіцяв спохмурнілий Святослав.

З цієї миті думки Яремині зосередились на Юлі Козерог, яка хоч і не була смаглявою красунею й не виблискувала зіркою на українських телеканалах, взагалі була невідома майже нікому, крім командування ССО, й не збиралася стати шахідкою, однак стала близькою, дуже близькою людиною самотньому й відлюдькувату генералу. Вперше побачив її під час підготовки до спецоперації в Криму: русяве, коротко підстрижене, високе і, як здалося Яремі, трохи вайлувате дівча в камуфляжному комбінезоні, що позбавляв обриси її тіла будь-якої жіночності – всіх тих солодких опуклостей, на які люблять дивитися солдати, уявляючи дівочі таємниці. Він побачив в її руках аме-

риканську крупнокаліберну снайперську гвинтівку «Barrett-M109C15» – могутню зброю снайперів. Ярема створив спеціальний фонд для закупівлі цих гвинтівок, які називав «зброєю небесної кари».

Спитав:

– Чи не важка ця штука для дівчини?

Побачив, як вона зашарілася. Чи соромлячись, чи гніваючись. Він ще не знав ні справжнього імені її, ні прізвища. Знав тільки кличку: Ящірка.

– Ображаєте, пане генерале, – скромно, але твердо відповіла вона. – Станьте на три тисячі метрів від мене й покладіть на голову яблуко. Й побачите, що залишиться...

– Від голови чи від яблука? – засміявся він.

– Пане генерале, це наша найкраща снайперка. Юля Козерог, – прошепотів йому на вухо майор, що готував групу до походу.

Вдруге побачив її, коли виходили вони з оточення під Джанкою, коли Юля тягнула за собою важкопораненого напарника-корегувальника на закривавленому маскхалаті; вона приповзла з позиції, задихаючись, замурзана кримською грязюкою, принісши з собою запах ядучого сигнального диму і крові.

Двоє бійців кинулись допомагати їй, але було пізно – напарник, якого звали Шаман, помер – в нього була відірвана нога. Юля сиділа перед ним навпочіпки й плакала, а сльози залишали світлі сліди на її змарнілому обличчі.

Потім – уже в Києві – був перший доторк. Увечері, в Яреминій квартирі. З відкритого балкона линули звуки осіннього дощу, вологе повітря вистуджувало кімнату.

В Яреминому житті не було більшого щастя.

9. Борис Михайлович Баркас

– Як зникла? – розгублено спитав Баркас начальника таємної поліції Монахова.

– Мабуть, хтось попередив, – відповів Монахов, не зводячи безжурного блакитного погляду з Верховного Координатора Директорії.

Баркас зупинив свої пророчі очі на Монахові, думаючи, чи не прийшов час прибрати цього самовдоволеного соратника з політичної сцени. Знав, що начальника таємної поліції поза очі звали «курдупель»: дуже низький на зріс (поруч із Баркасом він здавався Санчо Пансою при Дон Кіхоті), товстенький, завжди привітно усміхнений чолов'яга з непропорційно великою, неповороткою головою, яку охрестили «сейфом»: там зберігалося безліч цікавих історій, що їх називають компроматом.

Баркас підозрював, що йому приділено також чимало місця в архіві Монахова. Недоброзичливці називали Монахова одним з найпідступніших чекісто-гестапівців України, а наклепники порівнювали його з Лаврентієм Берією – за лисину і дивний акцент, і з Гайнріхом Гіммлером – за старовинні окуляри та невеличкі вусики, що сірою прорідженою щіточкою окреслювали верхню губу головного правоохоронця держави.

– Як могла вона зникнути? – перепитав Баркас. – Адже я підготував заяву...

Він тримав у руках планшет з проектом промови.

Петрик, найближчий радник і особистий друг Баркаса, що був присутній при цій розмові (він тихо ненавидів Монахова), повчально додав:

– Це провал. Катастрофічна непрофесійність спецслужби... Упустити якусь шалаву...

– При чому тут спецслужба? – обурився Монахов. – У вас тут, в цьому палаці, завівся кріт. Хтось постачає інформацію по встанцям. Шукайте тут, у себе.

І додав після паузи:

– Хіба спецслужба винна, що на куренівському відтинку стратегічної траси А не працюють камери стеження? Ми не знаємо, куди зникла ця хвойда. Поставили на ноги все – поліцію, жеки, агентуру, стукачів, можливих свідків. І спитайте цього дебіла Королевського – чому не працюють камери стеження?

Королевський був мером Великого Києва, улюбленцем Баркаса.

– То що мені робити з заявою? – Баркас гнівно жбурнув

планшет на стіл засідань, розрахований на десять осіб, не більше – тобто на членів Таємної Ради Директорії. Стіл займав невелику частину просторої зали-кабінету Баркаса, облаштованої з розкішшю семизіркового президентського люксу в готелі Об'єднаних Арабських Еміратів; щоб не дратувати простих громадян країни, телезйомки численних Баркасових звернень до народу велися в іншому, аскетичному приміщенні, удекорованому фіолетово-чорними гобеленами з державною символікою.

– Відкладіть виступ на один день, – порадив усміхнений Монахов. – Не беріть близько до серця. Ми візьmemo цю сучку, нікуди вона не дінеться. Пика її всім відома.

Освітлене натхненням обличчя Баркаса сповнилося тугою гірких роздумів.

Він був доброю і м'якою людиною: ще з часів роботи в божевільні не витримував наруги над хворими, боляче реагував на лайку санітарів, розмовляв з учасниками своїх сеансів зцілення м'яко, задушевним тоном, немовби вибачаючись перед нещасними людьми за їхні страждання.

І створена ним (з участю інших небесних сил та Андрія Назаровича Петрика) політична доктрина для України відзначалася винятково добрими намірами. Запроваджений Баркасом та його спільниками режим лібертаніанської цифрократії та прямого народовладдя рішуче відкидав криваві енкаведистсько-гестапівські ексцеси ХХ-го століття – безправні екезекуції, концтабори, фізичні тортури та інші похмурі масові нововведення минулого.

Партія Баркаса ПІПЛ, особливо її авангардний бойовий загін – народно-імперський рух, проголосила і накреслила на своїх фіолетових прапорах (фіолетові сорочки, френчі та куртки стали офіційним кольоровим брендом партії) гасла радісні та гуманні:

- НІ ВІЙНИ! ПРИПИНИ СТРІЛЯТИ – ВІЙНИ НЕ БУДЕ!
- СВОБОДУ ЛЮДИНИ! ВЛАДУ МОЛОДИМ!
- ЗЕМЛЮ У ВОЛОДІННЯ КОЖНОМУ!
- СТАБІЛЬНІСТЬ І СЕК'ЮРИТІ!
- РІВНІСТЬ І РЕСПЕКТ!

- ЖИВИ СЬОГОДЕННЯМ, НЕ ОГЛЯДАЙСЯ В МИНУЛЕ, ДИВИСЬ УПЕРЕД!
- РАДІСТЮ НАПОВНИМО ДУШІ!
- НЕМАЄ ВІЧНИХ ВОРОГІВ – Є ТИМЧАСОВІ НЕПОРОЗУМІННЯ!
- ПРО ВСЕ МОЖНА ДОМОВИТИСЬ!

Дивлячись на ці та інші гасла, повторювані безперестанно в ЛІБРУ, Баркас таємно – нікому не звіряючись – згадував стародавнього пророка з Балти – ієромонаха Інокентія, що проголосив себе Святим Духом; вважав Інокентія своїм попередником і був переконаний, що Вища Сила осяяла його й подвигала на служіння людям, на їхнє зцілення та ушляхетнення. Звали цю вищу силу – апостол Юда.

Коли волею народного провидіння Баркас став главою держави, своїм першим указом він створив Комітет психологічного комфорту (КОПСИХКОМ) для запровадження найвищих стандартів народної свободи та суспільної стабільності. На чолі комітету поставив А.Н. Петрика, доктора інформаційних наук, академіка кіпрської всесвітньої академії комп'ютерної безпеки.

Баркас і Петрик були єдині в розумінні того, яку жахливу небезпеку для народного здоров'я і спокою несуть фільми й серіали голлівудських збоченців. Їхні творіння брудною хвилю накривали мільйони нормальних, але заляканих людей, сіяли ненависть і зневіру, викликали депресію, демонструючи огидні жахи з вурдалаками й зотлілими мерццями, брутальні вбивства з відрізанням голів бензопилами, з принизливими сексуальними кровозмішувальними кошмарами; в чисті душі нових поколінь безперешкодно лився бруд судово-медичних експертиз та нестерпна правда смердючих моргів.

Однодумці – нові керівники України – вирішили заборонити цю каламуть, яка руйнувала здорову психіку громадян, сіяла насильство й непокору серед молоді. На двох залишених у країні державних телевізійних каналах, один з яких належав Петрику, а другий – Зельдовичу, трансливалися рожеві мелодрами на зразок «Дівчина моєї мрії» й легкі розважальні

програми, переважно еротичного чи комічного стибу. Нової популярності в Україні набули давно забуті невибагливі жарти Штепселя і Тарапуньки й малозрозумілі сатиричні вправи зниклого багато років тому телешоу «95-й квартал». Екран заповнили французькі музичні комедії та сентиментальні турецькі серіали. Щоправда, в таємних поліцейських рапортах відзначалося різке зростання нелегальних придбань за спекулятивною ціною заборонених каналів жахів, трансльованих через космічну станцію «Ілон Маск».

Урядові глушилки працювали на повну силу, використовуючи потужності Хмельницької АЕС. В країні почав відчуватися брак електроенергії, що примусило найбільш розвинених громадян повернутися до бензинових моторів внутрішнього згорання. Крім того, всупереч сподіванням КОПСИХКОМУ, злочинність в Україні в найбільш її брутальних проявах не тільки не зменшилась, а навпаки – зростала. Майже щодня відбувалися масові збройні сутички між приватними арміями, а точніше – бандитськими зграями, що належали місцевим магнатам – королям зерна, будівництва, гральних автоматів, порнобізнесу, власникам міст і житлових масивів. Тепер побоїща супроводжувались не лише чергами автоматичної зброї, але й мінометними дуелями. Зареєстровані були перші збройні сутички за землю між окремими селами й територіальними громадами.

У той-таки час Баркасів режим на весь світ проголошував, що не вбиває своїх громадян, не саджає їх до в'язниць, а навпаки – надає українцям найбільшу свободу – мовити й робити все, що заманеться.

Це було правдою, бо тюрми коштували дорого і в'язнів довелося віддавати в оренду приватним особам, а свободу можна було обмежувати імплантованими чіпами й численними електронними браслетами – нашійними, наручними й наножними. Свобода слова реалізовувалася в приватних квартирах, у ліфтах, кав'ярнях і на вулицях – якщо хтось хотів слухати зловмисника. Газет у звичному паперовому вигляді давно не існувало, книжки майже зникли з обігу, бо друкувати їх було не вигідно – й тому книгарні та бібліотеки були закриті, а на

телебачення опозиціонерів не пускали. Спроби використати соцмережі для ворожої пропаганди автоматично блокувалися відповідними комп'ютерними програмами, виготовленими в надрах КОПСИХКОМУ – командою, контрольованою особисто А. Н. Петриком.

Дійшовши висновку, що наразі немає підстав для звільнення генерала Монахова з обійманої посади за станом здоров'я на його власне прохання, Баркас стримано хитнув головою в напрямку розкішних дверей, які нагадували вхід до вавилонської вежі:

– Вільні.

Монахов схилився у чемному поклоні й, світло всміхаючись, позадкував до виходу.

– Ну що ти зробиш? – поскаржився Баркас Петрику. – Інколи я відчуваю відчай. Жахливий брак кадрів. Як непросто будувати вільну країну.

За його спиною, там, де зазвичай висять портрети монархів, президентів або повчальні батальні картини – символи прославляння величного державного минулого, висіла загальновідома фотографія: Альберт Ейнштейн у ролі блазня з висолопленим язиком й вибалушеними очима. Цією фотографією Баркас показував свою причетність до великої людини, її космічних ідей, до її похеризму щодо міщанських стандартів благопристойності, до всесвітнього наднаціонального почуття гумору цього генія. Коли наївні люди питали Баркаса, чому не портрет батька нації Тараса Шевченка прикрашає його кабінет, Верховний Координатор, м'яко усміхаючись, казав, що українці вже давно переросли старовинну стадію хутірського романтичного націоналізму, сповненого контрпродуктивною ненависті до москалів, ляхів і жидів; лібертаріанський наш народ перейшов до вищих реєстрів вселюдських почувань, чим майже зрівнявся з народом Нідерландів – передовою частиною людства, позбавленою будь-яких обмежувальних національних чи сексуальних забобонів. Народжувалася нова людина майбутнього – позанаціональна, позбавлена кривавих племінних, етнічних залежностей минулого. Людина, схожа своєю чистотою на штучний діамант.

Однією з найбільших таємниць Баркаса була його люта ненависть до України, до всього українського – мови, пісень, примітивного гумору й недолугої сільської вайлуватості.

Свого часу, живучи в Балті, де народився Самуїл Шварцбард – вбивця вождя української Директорії Симона Петлюри, Баркас знайшов у бібліотеці старовинну книжку – стенографічний звіт судового процесу в Парижі: він жажнувся від тих кривавих картин погромів і знущань, що їх зазнали бідні діти, жінки й старі люди гнаного, злиденного й безпомічного народу з боку нестримних у своїй жорстокості козаків та отаманів; розглядаючи чорно-білі, побляклі від часу фотографії, де зображені гори трупів – тіні людей з роззявленими ротами, відрубаними кінцівками, невинних дівчат з розпанаханими животами, – Баркас переймався смертельною тугою, наче це він лежав на запилюжених вулицях Проскурова, розстріляний українськими кулями, зарубаний шаблями полтавських безжалісних селяків.

Ставши главою держави, званої в світі як-не-як під назвою «Україна», Баркас сховав свої почування в найглибшій схроні своєї душі. Навіть говорити вправно цією недорозвинутою селянською мовою навчився; але старанно уникав у своїх розмовах і промовах згадки про козаків, Хмельницького, Шевченка, Петлюру, Бандеру, українських націоналістів; він вилучив зі своєї риторики всі темні сторони історії цієї землі; ба більше, вирішив створити безісторичне світле існування керованого ним народу – без страшних, породжених атавістичною ненавистю видінь старовини.

Баркас зрозумів, що темна пам'ять минулого – окремої людини чи цілого народу – наче тяжкий тягар, знесилює націю, позбавляє її можливості злетіти в майбутнє, примушує додержуватися принизливих законів кривавої помсти.

Найбільше боявся нового пробудження погромної стихії, яка, підозрював, таїться в темних народних надрах.

Однодумцем йому в цьому сміливому – але цілком у дусі кардинальних змін ХХІ-го століття – припущенні став Андрій Назарович Петрик; звідси й народився їхній спільний проєкт «Троянський кінь» – створення штучного бойового вірусу NM

(No Memory) – вірусу безпам'ятства, який має врятувати народ від примар минулого, від диктату історії, що понівечив долю не однієї нації; тут, на українській землі, на українських душах ставився небувалий експеримент, який обіцяв – у разі успіху – наслідки глобального значення: уперше в світі виникла нація з видаленою пухлиною погорди, ненависті до інших народів та зятої самозакоханості.

Готувалася колективна хвороба Альцгаймера для цілого народу.

10. Мирослав Закревський

З усіх трьох синів академіка Закревського тільки середульший хлопець Мирослав – від другої жінки, відомої письменниці Гай-Невзорової, – мав біляве волосся, закручене в смішні кучері. Перший – Святослав – відрізнявся темно-рудим заростом, а лікар-геронтолог Ростислав – пухленький, приємно усміхнений, схильний до сентиментальних, майже істеричних нападів – завжди був сивий. Можливо, в дитинстві він був приписаний до класу брюнетів, але ніхто цього не пам'ятав: сивина змолоду надавала Ростиславу полиску шляхетності, виміру певної позачасовості: ні молодий, ні старий, а – сивий. Йому довіряли жінки. Мирослав, який дружив зі Святославом і захоплювався його хлопчачими подвигами, ніколи не був знайомий із Ростиславом.

На відміну від мовчуна Святослава, Мирослав зростав екстравертом, успадкувавши, мабуть, цю рису від своєї мами, багатослів'я якої не витримав старий Закревський: все, що казала пані Гай-Невзорова, виголошувалося з великим апломбом, як остання істина, що не підлягає сумніву; щоправда, через кілька днів ця яскрава, інтелектуальна і хтива жінка пропагувала діаметрально протилежні погляди, які також здавалися єдино правильними в її виконанні.

У київських літературних колах ходили злі жарти щодо Мирославової матері: казали, що вона, переспавши з черговим інтелектуалом (інших пані Гай-Невзорова не визнавала), негайно переймалася його вірою; так було з її першим чоловіком академіком Закревським, який прилучив дружину до святої віри у майбутнє самостійне відродження й велич Укра-

їни; так сталося з наступником Закревського, віолончелістом-вірменином Мікаеляном, коли полум'яна публіцистка на всіх збіговиськах почала проклинати турецько-азербайджанських зарізяк, в результаті чого під час відпочинку в Загульбі її ледь не побили азербайджанські письменники; покохавши російського поета середнього, майже графоманського рівня Івана Серьогіна, Клавдія Дмитрівна (тьотя Клава, як називали її знайомі) нафантазувала собі, що зустріла Миколу Гумільова, уявила його в уніформі офіцера Добровольчої армії й оголосила Україну Малоросією, за що її почали по-справжньому зневажати давні друзі. Щоправда, кохання швидко минуло, й тьотя Клава, слізно покаявшись у гріхах, повернулася в лоно рідного українсько-київського сепаратизму.

Виріши в такій мовно-інтелектуальній й амбівалентній, сказати б, багатовекторній атмосфері, Мирослав, виявивши до того ж блискучі здібності до іноземних мов (вже в школі знав добре англійську, польську, вчив німецьку і мріяв про іспанську), став дипломатом, юристом-міжнародником. Оволодів сухою мовою офіційних протоколів, заяв, угод та декларацій, де в потік стандартних, майже позбавлених сенсу дипломатичних запевнень у мирі та дружбі, вірності нормам міжнародних зобов'язань, протилежна сторона могла (і часто це робила) вставити якусь фразу, словечко, сполучення з кількох слів на кшталт «даємо гарантії у разі загрози розпочати консультації та здійснювати кроки...», що означало людською мовою – не робити нічого, погодитися з агресією, дивитись спокійно, як хижак рве на шматки тіло своєї жертви.

Мирослава Закревського цінували в Міністерстві закордонних справ за доброзичливий, врівноважений характер і за вміння складати документи двосторонніх відносин так, щоб Україна не виглядала слабкою, наївною країною-лузером, яка ведеться на підступні, добре замасковані формули майбутніх вторгнень, боїв, відступів, поразок, безкарного захоплення територій. Опублікована М.Закревським монографія на тему «Будапештський меморандум 1994 року: велика зрада чи випадкова помилка?», де поіменно названо імена зрадників, викликала великий скандал, але й піднесла авторитет автора.

Попрацювавши в посольствах України в Австрії, Японії та Швеції, Мирослав Закревський у сорок шість років став Надзвичайним і Повноважним послом України в Норвегії, опанувавши напередодні призначення норвезьку мову, чим вразив багатьох своїх колег: Осло не вимагало від дипломатів знання норвезької, тут другою широко вживаною мовою північної нації була англійська.

Вручивши в 2041 році вірчі грамоти Королеві Норвегії Інґрід-Олександрі, Мирослав разом з дружиною та двома дітьми – дівчатами Олею і Полею – поселився в Осло в резиденції посла на вулиці Генріка Ібсена, але вже в 2043 році після оглушливої перемоги Баркаса на загальних виборах дістав суворий наказ із Києва: залишити посольство й негайно повернутися додому, в розпорядження МЗС України. Тобто – в розпорядження начальника національної жандармерії Монахова. Іншими словами, дістав запрошення потрапити до камери дезінтеграції.

Дезінтеграція – це не примітивний постріл у потилицю, не бруталне повішення й навіть не м'яке скидання людини з десятого поверху. Це – ніким не зауважуваний, не цікавий жодним правозахисним організаціям процес зникнення людини, особи, тіла – поява замість об'ємної плоти хмари невидимих молекул, які розсіюються в нескінченності, не залишаючи по собі жодних слідів – ні плям крові, ні уламків кісток, ні останніх стогонів, ні прощальних написів на тюремних стінах. Бо в'язниць не було.

Отримавши телеграму, яку вручив йому тремтячими руками шифрувальник, Мирослав прожогом кинувся до резиденції, схопив дочок і перелякану дружину й, прихопивши лише лептоп і флешки з документами та банківський рахунок, сів у таксі (службову машину не викликав) й подався на околицю Осло, до давнього знайомого – Курта Густава Мигайлишина, правнука вояка УПА, котрий, як переміщена особа (DP), потрапив до Осло в 1948 році, маючи привілейований статус хворого на відкриту форму туберкульозу.

Звідси Закревський вислав прохання до уряду Норвегії – надати йому та родині політичний притулок. Через три місяці він опинився в Тронгеймі, в Норвезькому університеті науки та

технологій (NTNU) на скромній посаді *assistant of professor* на факультеті суспільних наук і технологій управління.

Попри похмурі вісті з України, вдача сприяла новому політичному емігранту. Дізнавшись про можливість одержати великий грант від норвезького уряду, Мирослав Закревський запропонував створити при факультеті Інститут передбачень («The Institute of Predictions»), аби спробувати зазирнути в майбутнє технологій, штучного інтелекту, енергетики на тлі можливих геополітичних змін, що могли вплинути на долю Європи та Норвегії. Ідея сподобалася, й інститут було створено. На чолі його поставили Акселя Крістоферсена – дебелого, мовчазного чоловіка, пристрасного мисливця і рибалку, який виголошував полум'яні промови лише в періоди нечастих заповів. Аксель на заважав Мирославу, навпаки – надав йому повну свободу дій, тільки називав інститут по-норвезьки «інститутом віщувань».

...15 березня 2045 року Мирослав Андрійович Закревський вийшов з дерев'яного двоповерхового будинку, де наймав у старого Гаральда Брогена, колишнього капітана риболовної шхуни, дві кімнатки; ранок був ясно-сонячний і морозний; навколишні гори лежали засніжені; дихалось легко і хотілося вірити у весну. Мирослав давно не мав вістей з Києва, а місцеві ЗМІ та соцмережі не цікавилися Україною – своїх проблем було вдосталь. Мирослав знав, що жандарми Баркаса розшукують батька і брата Святослава, але сподівався, що їм вдалося піти у підпілля або емігрувати.

Закучерявлений і рум'яний з морозу, Мирослав попрямував на другий поверх інституту (його штовхали рюкзаками, не вибачаючись, галасливі студенти), де в аудиторії 208 на нього чекали слухачі, записані на курс Закревського «Теорія майбутнього». Усього таких допитливих назбиралося аж дванадцять осіб – шість норвежців, два китайці, по одному студенту з Польщі, Німеччини, В'єтнаму та Марокко.

До Мирослава нечутно підійшла секретарка інституту фру Агнес, дуже стара, але чомусь уже засмагла жінка, й передала йому текст листа, що поступив на електронну пошту зі Стокгольма:

Успішно закінчив ремонт дому, здоровий, помічники та-кож. Сподіваюсь на зустріч після твого дня народження. Тато.

Мирославів день народження припадав на 23 квітня. Він так розхвилювався, намагаючись збагнути таємний сенс батькового послання, що закрив достроково семінар.

11. Андрій Олександрович Закревський

Старий Закревський, хоч і був дійсним членом двох українських академій (загальнонаціональної та медичної) і однієї міжнародної («Academy of Natural Sciences» в Базелі), проте вважав себе людиною не публічною: ніколи не брав участі в політичних сварках, популярних в Україні, не віщав на телевізійних каналах, де, здавалося б, половина країни гаяла час на безплідних токшоу, які породжували взаємну ненависть і бажання знищити опонента; не виставляв себе в соцмережах – у тих численних джерелах бурхливого самовираження мільйонів дописників, які перетворили чародійні технологічно-інформаційні відкриття нової епохи на колективну каналізацію, де лайка, бруд і ненависть заглушали голоси розуму й поміркованості. Старомодне листування XIX–XX століть, сентиментальне, ліричне і часто глибоке, зворушливо-відкривче – бо писали листи здебільшого люди освічені, з тонким розумінням життя, совісті та честі, – замінилося жлобськими, відкрито авторитарними твердженнями і бруталною лайкою напів- і чвертьінтелігентів, що вирішили увіковічити себе у всесвітньому павутинні.

В епоху глобального пофігізму, поєданого з супергероїстичним, самозакоханим вереском претендентів на безсмертя, нікого, крім близьких членів родини, не цікавило життя Андрія Олександровича Закревського, а його наукові здобутки ошелешили широку публіку лише після того, як стала відома шокувальна історія вірусу безпам'ятства.

Але якщо б знайшлися охочі придивитися до біографії академіка, вони б знайшли чимало темних місць і поставили б багато знаків питання. Навіть таємну поліцію Монахова академік Закревський цікавив лише як батько небезпечних державних злочинців – Святослава й Мирослава Закревських. Щоправ-

да, це вороже викривлення спрямувань братів Закревських певним чином виправляв молодший брат – привітний, пухнастий і готовий до співпраці сивий геронтолог Ростислав, якому в таємній поліції дали псевдо «Марсик» – як стан душі та знак долі.

Академік Закревський увійшов до національного реєстру так званих «новолюдей» – генетичних мутантів-довгожителів, що цілком зберегли інтелектуально-фізичну здатність до творчості, незважаючи на похилий вік.

Таких в Україні нарахували тридцять дев'ять осіб. Режим генерала Балюка зобов'язав Національну академію наук України, Інститут біорозмаїття забезпечити належні умови життєдіяльності «новолюдей» та провести глибокий науковий моніторинг цієї категорії дивних громадян України, з'ясувати причини їхньої появи.

Натомість уряд Баркаса з огляду на постійний дефіцит грошей відмінив цю постанову, хоча здогадався встановити за «новолюдьми» таємний нагляд спецслужб. А проте по-справжньому оцінити життя Закревського, дати йому об'єктивну оцінку не здогадався ніхто.

Андрій Олександрович народився в Києві, на кафедрі акушерства й гінекології Київського медичного інституту на бульварі Шевченка, 17 – навпроти Володимирського собору, благодатні дзвони якого мовчали – не могли сповістити про народження нового наукового генія, бо більшовики заборонили реакційне калатання – цей звуковий релігійний опіум для народу.

Батько майбутнього академіка – професор історії Олександр Іванович Закревський, колишній учень Грушевського, найнявши візника (йшов дощ, тож довелося підняти брезентовий чорний просмолений ветхий верх, який, немов барабан, лунко відбивав удари осінніх крапель), забрав сина та його змучену матінку Надію Трохимівну Зозулю й повіз додому – вниз по бульвару, до Єврейського (Галицького) базару, а звідти – на вулицю Бульонну, яка насправді йменувалася Дмитрівською: до війни це була затишна, зелена дільниця, головним об'єктом гордості якої вважалася ковбасна фабрика німця Бульона.

У 1937 році батька заарештували. Закревський не запам'ятав його. Лишилася лише поживкла фотокартка – чуже інтелігентне незнайоме обличчя з борідкою і вусами ХІХ століття (тепер таких нема) – й кілька дивом уцілілих батькових статей з економічної історії України, в яких доводилось блискуче майбутнє землі, що багата була на хліб і метал. Пізніше Закревського вразили батькові слова про оптимальні розміри та географічне розташування України з огляду на транспортні і транзитні можливості залізниць та морських портів.

Дуже необережне цитування батьком якогось німецького автора 1925 року про непереможний майбутній союз індустріальної Німеччини та аграрної України стало для НКВД підставою, щоб оголосити професора німецьким шпигуном, агентом гестапо й розстріляти його в центрі Києва – в підвалі чарівного палацу інституту благородних панянок; мати малого Андрія встигла відмовитись від «ворога народу» (бо так домовилися заздалегідь із чоловіком), дістала розлучення й поміняла своє та синове прізвище на дівоче – Зозуля.

У такий спосіб урятувала синову кар'єру в повоєнні роки розгорнутої побудови комунізму в умовах боротьби за мир в усьому світі (дивись історію радянських ракетних озброєнь та ядерних випробувань).

Закінчивши у 1957 році біолого-агрономічний факультет київського університету й відновивши своє справжнє прізвище – Закревський (сталось це вже після реабілітації батька, якому попередні більшовики помилково всадили кулю в потилицю), Андрій Олександрович почав працювати в інституті фізіології, спеціалізуючись на вивченні функцій нервової тканини. Йому випало щастя стати співробітником Платона Григоровича Костюка – видатного українського вченого, відомого в світі засновника нового напрямку нейрофізіології. Закревський допомагав Костюку в розробці унікальної методики: у нейрон (нервову клітину мозку) вводився мікроскопічно тонкий електрод, який знімав показники електропотенціалу – наче це не таємнича субстанція, що містить у собі пам'ять, хаотичні картини минулого й бере участь у процесах мислення, а фрагмент електроланцюга в шкільному кабінеті фізики.

Проте не ці хвилюючі деталі наукової кар'єри Андрія Олександровича Закревського, що привели його на вершини світової науки, становили одну з найбільших таємниць його життя.

Інше.

Уважний дослідник біографії вченого не міг не звернути уваги на те, що довгожитель дуже пізно, лише у солідному, майже передпенсійному віці – 56 років – почав своє сімейне життя, одружившись із Ладюю, матір'ю Святослава, у 1991-му – в тому самому році, який знаменував собою час історичних руйнацій, змін і початків нової доби. Наче відчуваючи майбутнє довголіття, професор, доктор біологічних наук Закревський, моложавий і міцний, на вигляд значно молодший від свого паспортного віку, розпочав ходіння по вокзалах своїх шлюбів, дивуючи цинічних друзів пошуками ідеальної дружини (хоча відомо, що це річ абсолютно неможлива), ошчасливлюючи на певний час одних жінок і приносячи горе та самотність іншим, покинутим. Невже існувала в його душі якась ідеальна модель жінки, умоглядна схема, а чи мав на оці когось із реальних, живих, тілесно і духовно осяжних осіб, а якщо мав, то кого?

...У 1946 році мати Андрія, Надія Трохимівна Зозуля, шкільна вчителька музики (фортепіано), випадково зустріла на товчку біля Бессарабського ринку свою довоєнну подругу Ольгу Іванівну Драгу, якій на той час виповнилось тридцять два роки. Оля Драга, або, як звали її подруги, «Льоля», вдягнена в солдатський бушлат, в сірій шерстяній хустці, з сивиною у волоссі, продавала старі ноти й довоєнні грамофонні платівки Априлевського заводу. Надія Трохимівна ледве впізнала Льолю, колись жінку яскравої, чорноброво-кароокої української вроди, драматичне сопрано якої до війни звучало в найкращих концертних залах УРСР; українські народні пісні, російські романси, арії з популярних опер, часті виступи на радіо Комінтерну – все це принесло Ользі Дразі популярність; казали, що після одного урядового концерту, де сам Микита Хрущов, який щойно приїхав з Москви керувати Україною, тиснув її руку, співачку висунули на звання заслуженої артистки УРСР; проте наприкінці 1938-го був заарештований її коханець, з яким прожила п'ять років, – статний військовий командир

РСЧА, комкор із трьома ромбами в червоних петлицях – й Льюла Драга зникла з мистецького життя УРСР, хоча, на щастя, її не заарештували; мала на той час п'ятирічного сина Ігоря, з яким довелося з'їхати з київської квартири до Баришівки, де жила її мати.

Господи ти мій Боже, скільки плачу, скільки розмов, Льюлечко моя рідна, Надюшо моя золота, скільки спогадів! А пам'ятаєш? Драгу і матір Закревського поєднувало спільне горе і спільна ненависть до більшовиків-чекістів, які вбили їхніх чоловіків, людей хоч і абсолютно різних, можливо, навіть ворожих за життя один до одного, але тепер рівних у своїй невинній смерті, побратаних розстрілом. Подруги, забувши про страшний час, коли за необережне слово легко можна було втратити не тільки свободу, але й життя, безоглядно відкрили одна одній свої секрети, які стали спільною їхньою таємницею.

Виявилось, що Ольга Драга у жовтні 1943 року, коли фронт наближався до Києва, була поранена в ногу уламком авіабомби й відтоді почала накульгувати, їй потрібна була палиця, щоб спиратися під час ходьби. Замість сукуватого сільського костюру Надія Трохимівна подарувала подрузі елегантний ціпок із червоного дерева, інкрустований перламутром – пам'ять про свого чоловіка-професора, єдине, що збереглося від нього після війни.

Сина свого і комкорового Ольга Драга поховала під час окупації – помер від туберкульозу. У 1947 році Комітет у справах мистецтв УРСР зглянувся над нещасною співачкою – дружиною репресованого ворога народу (але статусу «дружина» в неї не було, це її врятувало), особою неблагонадійною, оскільки залишилася на окупованій території, а не йшла з гранатами на німецькі танки, не працювала в евакуації на оборонному заводі – коротше кажучи, їй установили найнижчу співацьку категорію В-2 (куди там мріяти про оперний театр, де потрібна категорія А-1,2,3), що дозволяла виступати в кіно-театрах під час перерви в сеансах та в ресторанах другого й третього розряду.

Усі ці перипетії маминого життя й долі її найближчої подруги, яка майже щодня бувала в їхньому домі, закарбувалися в

пам'яті підлітка, а згодом молодого студента Андрія Закревського.

Згадав, як ходив у кінотеатр «Київ» на фільм «Тарзан» і побачив перед сеансом Ольгу Драгу: гарна жінка у темно-бордовому оксамитовому довгому платті, з нафарбованими карміновими губами й таємничими тінями під очима, підсвічена потужним ліхтарем, здалася йому незнайомою, не тою «тьотею Льолею», до якої звик, а істотою з іншого світу; й коли вона заспівала сентиментальне танго – «у меня есть сердце, а у сердца песня, а у песни – тайна, тайна эта – ты», – в Андрієвому серці щось ворухнулося незнайоме, щось щемливе, незрозуміло нове. Вперше на нього так подіяв жіночий голос.

Одного осіннього вечора, коли Ольга Іванівна засиділася в гостях у Закревських, Андрій, молодий, сповнений сил студент-біолог, викликався провести співачку додому; жила вона на Лук'янівці, на вулиці Мельникова, в тісній однокімнатній квартирі, вигородженій та відділеній під час війни від шестикімнатних панських покоїв відомого київського адвоката Мендельбаума, перетворених у 1930-х роках на пролетарську комуналку – символ світлого майбутнього всього людства.

Неподалік від свого будинку Ольга Іванівна, хоч і спиралася на ціпок, посковзнулася на мокроглинній й ледве не впала; Андрій устиг підхопити її – відчув її тіло, що покірливо застигло в його обіймах, й злякався свого збудження; ця вродлива СТАРША жінка раптом наблизилася до нього на небезпечну відстань. Вона також це зрозуміла, але не відсахнулася від нього, а стояла, міцно притулившись; він чув її часте дихання й торкнувся обличчям її волосся; запах незнайомих парфумів запам'ятався йому на все життя.

– Ходімо, – прошепотіла вона, звільняючись повільно, наче неохоче, з його обіймів. – Яка я каліка. Вибач, Андрійку.

Він провів її до дверей квартири – нерідко це робив, але ніколи не заходив усередину.

– Може, зайдеш? – невпевнено спитала вона.

Ледве зачинивши за собою двері, він почав цілувати її, скидати з неї вогкий плащ і розстібати блузку. Вона не пручалася, – навпаки, кинувши його на незастелене ліжко, роздяга-

ла його, наче дитину з негоди, з материнською жагою; майже втрачаючи свідомість – бо ніколи ще не знав жінки, – Андрій відчув, як рука його повниться гарячою вологою, і йому здалося, що він увійшов у вічність, у ніч, у забуття.

12. Тетяна Шелест

Я зрозуміла, що мій єдиний шанс на порятунок – у цьому хлопчику з ляльковим прізвищем Петрик. В мене не було айфону – на операції не можна було брати жодних гаджетів, мені не дозволялося подзвонити до центру навіть з чужого телефону – я тільки мала право або загинути, або залягти на дно, перейти до стану інформаційної смерті. Зрозуміло було, що операція провалилася і що в центрі засів зрадник.

Я не мала сумніву, що погоня за мною вже почалася, що блокуються всі шляхи, якими я могла втекти з траси А Верхнього Києва, і я попросила Петрика – ще коли ми стояли біля гаража «MAXIM» – схвати мене серед мотлоху, який він перевозив у своєму мінівені. Хлопець засунув мене, мов алебастрову статую, поміж портретів Баркаса – й мені випало велике щастя тертися носом об світлодайний лик диктатора, якого я мала прикінчити сьогодні. Що подвигало мене на цю добровільну жертву? Невже тільки моє політичне неприйняття Баркаса? Після того, як я, закінчивши інтерв'ю з ним (це була програма з циклу «Незручні питання», й він дуже розлютився, почувши неприємні для себе речі), відмовилася поїхати до нього на вечерю, його охоронці, весело гигаючи, наче граючись (моя телевізійна група нічого не запідозрила), кинули мене в лімузин Баркаса, де почали гвалтувати; сам Баркас мене не чіпав, він сидів задумливо, навіть сумно, дивлячись на цю наругу; я не кричала, не пручалася, не дряпалася, як кішка, розуміючи, що це не допоможе. В салоні лімузина сяло освітлення, а вікна були затінені; тої ночі я стільки надивилася цих смердючих чоловічих пенісів, сповнених крові та сперми, що могла б намалювати альбом, анатомічний атлас цих потвор, які так тішили погляд Баркаса. Я й до того не мала потягу до чоловіків, а вже по тому... А лімузин кудись мчав крізь ніч, до берегів якогось озера, й охоронці – їх було четверо чи п'ятеро, не

пам'ятаю, – пили шампанське й голосно розмовляли між собою, підохочуючи один одного, жартуючи – й говорили вони не по-українськи, не по-російськи, а якоюсь незрозумілою гортанною мовою, яку я так і не змогла розпізнати.

Й коли нарешті ми зупинилися, й охоронці пішли, дверцята лімузина залишилися відчиненими, і я відчула подув нічного повітря; я побачила Баркаса, який так і не ворухнувся, придивляючись до мене – розтерзаної, голої, облітої з ніг до голови липкою спермою і солодким шампанським.

І тоді Баркас сказав:

– Мені шкода, що ми не повечеряли. Ніколи не відмовляй мені. Я зцілю твої рани. Сила мого духу запліднить тебе. Якщо схочеш. Якщо ні – твоя справа. Ти не уявляєш, скільки жінок дякують мені за щастя материнства. Тебе відвезуть додому. І запам'ятай – з тобою нічого не сталося. Не існує того, що вже минуло. Не намагайся помститися. Забудь.

Він вийшов з лімузина, грюкнули дверцята, автомобіль зрушив з місця. За годину я була вдома.

13. Арні Петрик

Класна телиця. Вона когось боялася, попросила, щоб я її сховав. Я засунув її ззаду, прикрив ганчір'ям. Але вона не знала, що в моєму мінівені круті номери й він не підлягає перевірці. Як і я, звісно ж. На моєму шляху трапилося два патрулі, я притишив хід, вони глянули на номери й мою перепустку й махнули жезлом – жени далі, хлопче. Життя чудове, а дівка – перший клас. Я уявив, як вона, сповнена вдячності до мене, бавиться зі мною, як ми відриваємось на повну...

Ми доїхали до 24-поверхової вежі на Оболоні, де батько подарував мені пентхаус, з якого видно пів країни. Я не тримаю свої автомобілі у підземному гаражі – батько заборонив: боїться за мене, старий чортяка. Вантажний ліфт підняв мій мінівен на 23-й поверх, де в боксі стоїть мій улюблений червоний родстер «шевроле корвет» С-8, старий, виробництва ще 2019 року. Звір із безодні! Два турбокомпресорних двигуни потужністю 800 кінських сил, двомісний, із сидіннями як у винищувачі. Створений саме для мене й цієї чувихи, яка зомліє

від щастя, побачивши, що їжджу не на якомусь сраному мінівені, а маю раритетну тачку. Мені мама його подарувала. Батько подарував броньований джип «тойота електра». Я, правда, не дуже люблю цей старомодний – модель 2030 року – мотлох.

Я ледве витягнув дівчину, що назвала себе Оксаною – я не дуже повірив цьому, – з мінівена. Вона трохи не задихнулася серед портретів Баркаса. Я погнав її до ванної кімнати; вона там роздягнулася й викинула мені своє шмаття, яке я поклав у мішок для сміття. Тільки чорні черевики вона залишила. Портрети та інше пропагандистське барахло я мав завести сьогодні, але вирішив зробити це завтра. Чи післязавтра.

Я почав поратися на кухні, готувати щось поїсти. Перелив молоко до каструлі, щоб закип'ятити, знайшов пачку кукурудзяних пластівців, витягнув яйця з холодильника, покрав хліб, дістав з морозильника тверду, як крижина, вирізку, кинув її під струмінь теплої води, аби розмерзлася, щоб потім підсмажити.

Взагалі, хазяйнування – це не моє. Для цього є мама. Вона хоч і розлучена з батьком, але все ще вважає мене малою дитиною й приходиться до пентхауса двічі на тиждень – поприбирати, приготувати їжу, яку я, чесно кажучи, не терплю. Люблю їсти в ресторанах, коли подають тобі не остогидлі гречані супи й котлети на друге, а вигадливі левантійські чи індонезійські смаколики, щось нове, екзотичне.

Я й незчувся, як дівчина тихо увійшла до кухні; була в білому халаті, що висів у ванній кімнаті, й розчісувала мокре темне волосся; тепер, коли з її обличчя зникла ідіотська камуфляжна розмальовка, вона здалася мені суперзіркою, топмоделлю, що зійшла з рекламних кліпів заборонених в Україні агентств; це була дівчина преміумкласу на зразок Агнеси Стрінгер, Клавдії Шон, Марти Берінджер – далеких, неприступних красунь, – але стояла вона в метрі від мене, залежала від мене, і я був її володарем.

Усміхаючись звабливо (я вже готувався обійняти її смагляве тіло, бо вона не здогадалася загнути халат і зав'язати білий пас), дівчина підійшла впритул до мене й приставила до горла великого кухонного ножа для розбирання м'яса. Це був дуже небезпечний, недавно вигострений на бритву ніж.

– Слухай сюди, Петрику, – я з жахом відчув дотик холодного леза до горла. Їй сподобалось називати мене «Петриком», наче це було моє ім'я. – Я вдячна тобі, що ти витягнув мене з великої халепи.

– Нічого. Я просто хотів допомогти.

– Я знаю. Ти добрий хлопець, і я не скривджу тебе, якщо ти поводитимешся добре.

Навіть ніж, приставлений до мого горла, не завадив побачити її груди, відкриті на мить. Вона помітила мій погляд і посміхнулася.

– Ти що, цицьок жіночих не бачив?

– Ні, – зізнався я зі страху. – Звичайно, бачив. У порнофільмах.

– Так от, слухай: мене не цікавлять чоловіки. Я їх ненавиджу. Я – лесбіянка.

Я від цієї новини вибалушив очі. Оце влип.

– Й віддячити тобі в цьому плані не зможу. А якщо полізеш до мене, то я твою малу піську нахер відріжу. Зрозумів?

– Пойняв, – покірно сказав я.

– А тепер до діла, – вона забрала ніж від моєї горлянки й тон її був примирливий. – В тебе є телевізор?

– Ображаєш, – сказав я й повів її на верхній, наладований апаратурою «робочий» поверх. Вона отетеріла, побачивши екрани дванадцяти телевізорів, які приймали програми з усього світу; надпотужні комп'ютери працювали у звичному режимі, блимаючи індикаторами, створюючи все нові й нові віруси атакуючої групи, які завдяки мені робили режим Баркаса непереможним. Але ця лесбіянська дурепа в розхристаному халаті не могла цього знати й зрозуміти. Вона ошаліло дивилася на десятки комп'ютерних моніторів: всюди, де світилася плазма, було її обличчя. І червоний напис, позначений знаком блискавки:

«ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНА ТЕРОРИСТКА. ЗАТРИМАТИ ТЕТЯНУ ШЕЛЕСТ. КОЖЕН, ХТО ПОВІДОМИТЬ ПРО МІСЦЕ ПЕРЕБУВАННЯ ТЕРОРИСТКИ, ОТРИМАЄ 100 000 КАРБОВАНЦІВ ЛІБРУ».

Щокілька хвилин зображення мінялося й на екранах виникала квадратна сумка-наплічник «GLOVO!», а потім режисери

підмонтували страшний вибух, схожий на ядерний. Я одразу впізнав: цю халтуру вкрали з голлівудського фільму «Поїзд смерті» – про захоплення російськими терористами пасажирського потяга Лос-Анджелес – Сан-Франциско й підрив його в пустелі Невади, куди поїзд був героїчно спрямований помічником машиніста.

Мені здалося, що Таня (тепер я знав її справжнє ім'я) була шокована побаченням.

– Вибуху не було, це фейк! – ніж затремтів у її руці.

– Звісно, фейк, – підтвердив я. – Але повірять їм, – я кивнув у бік телевізійних екранів. – І ти нічого не доведеш. У цьому світі головне образ, картинка.

– Я доведу, – вперто сказала вона. – Ти мені допоможеш довести.

Я вирішив не заводитися з цією навіженою баболюбкою, яка – заради чого? – пішла на самогубство навесні, коли життя тільки розквітає. Я не міг думати про смерть, яка здавалася мені чимось неприродним, навіть ганебним. Про яку смерть може йтися, коли життя таке чудове? Заради чого гинути молодій, вродливій жінці? Заради України? Заради вигаданого купкою інтелектуалів міфу, брехні, яку легко розтרוцити за допомогою мого вірусу?

Тим часом Таня, вирішивши для себе щось важливе, спитала:

– Чи є в когось ще ключі від твоєї квартири?

– Звісно. Мама буде післязавтра о дванадцятій. Батько приходить рідко й завжди попереджає.

– А ти зможеш не відповідати на телефонні дзвінки та імейли?

– Звичайно. Я коли працюю, не відволікаюся на жодні меседжі.

– От і добре, – вона нарешті загорнула свій халат, сховавши від мене свої чари. Знайшовши в операційному залі моєї лабораторії скотч, вона пов'язала ним ноги, щоб я не міг бігати, а мав змогу тільки пересуватися дрібними кроками; потім зв'язала спереду руки в зап'ястях – щоб міг їсти й працювати на комп'ютері, але не зміг ударити її або чинити опір. Нарешті

ця клята баба, в очах якої я помітив блиск божевілья (чи мені це привиділося?), обліпивши кількома міцними кільцями сріблястого скотча мою талію, зробила щось подібне до повідка завдовжки з метр, яким прив'язала мене до себе, наче цуцика.

Це сподобалось мені, незважаючи на її збочену сексуальну орієнтацію.

Вона переконалась, що поводиток є надійним та достатньо міцним, і сказала:

– А тепер ходімо щось поїмо. Потім – до роботи.

Це все нагадало мені сексуальні ігри садо-мазо, яких я надивився на заборонених моїм батечком каналах, але не схоже було, що Тетяна збирається грати в ці ігри. Ніж вона заткнула за пояс, яким підперезала халат. Жодного сумніву в тому, що вона будь-якої миті переріже цим ножем мою горлянку, не було.

– Я хочу пісяти, – сказав я, відчуваючи, що від страху й перживань ось-ось усцюся.

– Пісяй сюди, – вона дала мені розкішну фарфорову вазу для квітів, з золотом, петриківськими розписами й портретами моїх мами й тата на честь двадцятої й останньої річницї їхнього шлюбу.

Випорожняючи сечовий міхур (терористка відвернулася), я подумав, що це – дуже символічна кінцівка їхнього нещасливого союзу й нашої сім'ї.

14. Юля Козерог (Ящїрка)

Операцію назвали «Молочний шлях». Юлю таємно переправили через Дніпро на лївий берег, до Борисполя, де її чекав старий гібридний «хюндай» невизначеного сіро-зеленого кольору, під днищем якого була схована американська снайперська гвинтівка. Дївчину перевдягли у весільне біле плаття, яке виявилось затїсним і відразу трїснуло по боках, щойно вона втїснулася до автомобїля. За нареченого – він же другий номер – їй призначили Алика Попова, маленького – вдвїчі меншого за Юлю – снайпера з особистої охорони Яреми. Генерал попередив Алика, що той головою відповідає за Юлю. Алику сподобалася роль нареченого, він навїть необачно під

час прощальної п'янки ляпнув щось про першу шлюбну ніч, але Ярема, даючи останні інструкції, сказав, що в разі чого спочатку Алику відірвуть яйця, а вже потім – голову. Тому Алик боявся чимось образити цю незграбну телицю, на яку поклав своє жорстоке око генерал. Юля ж не звертала уваги на Алика та його пустопорожню балаканину.

У Борисполі, перш ніж виїхати на трасу «Київ – Харків», де їх чекала перевірка на КПП військ Орди, на які українська поліція не мала жодного впливу, «хюндай» прикрасили лялькою на капоті й рожевими стрічками. Зареєстровані у відділенні ординської комендатури в Борисполі, документи свідчили, що молоде подружжя Нечіпайлів відряджається до Пирятина для закупівель молочних продуктів, що продаватимуться в окупаційній зоні «Харків-Міллерове».

Флегматично, не слухаючи Алика, Юля куняла на задньому сидінні, думаючи про своє.

Народжена в Шепетівці, в родині залізничників – батько й мати працювали в холодильних вагонах, що місяцями мандрували по залізницях Європи та Азії, – Юля майже не бачила батьків. Виховувала її бабуся Ліза – великогабаритна і велична жінка, яка любила розповідати, що її мати працювала економкою на тому боці Збруча у родичів графа Шептицького.

Юля, що народилася в 2015 році, зростала незворушно спокійною, флегматичною дитиною, яку в класі хтось злобно обізвав Ящіркою – за холоднокровність і замкненість, за те, що не звертала уваги на шкільні інтриги й романи, на дівчачий булінг із побиттям слабких істот (коли босячки з її класу спробували накинутися на Юлю, вона вибила в першої нападниці щелепу зі звичних природних завіс – й на цьому припинились насильницькі експерименти, породжені епохою хаосу і вседозволеності).

Жодні колективні види спорту Юлю не цікавили. Хоч її кликали і в гандбольну команду міста, і пропонували стати баскетболісткою, обрала стрільбу – їй подобалось болісно довге очікування пострілу і щастя влучного потрапляння кулі в ціль.

Замість віри в Бога баба Ліза прищепила Юлі віру в Україну – таку ж вигадану й недосяжну, як Бог: у вбогій, сірій Ше-

петівці серед крамничок із пляшками перестояного пива і багатого вибору сумнівних алкоголів, серед злидених зарплат, хмільних весіль і поминок за загиблими на війні хлопцями «баби-Лізіна» Україна виглядала справжнім раєм – з чистими річечками, з зеленими левадами, вишневими садками навколо білих двоповерхових будинків з балконами, а головне – зі щасливими людьми, сповненими життєвої радості, чесними й добропорядними, а не крадіями і кидалами, не ожирілими, спухлими від алкоголю недоумками, не заздрісними, жорсткими дівчатами, ладними убити своїх подруг заради кросівок, не суддями, яким носять хабарі, – а народом небаченим, мужнім і справедливим. Баба Ліза переконувала Юлю, що такі люди були колись в Україні, та перевелися.

Москалі з МГБ їх повбивали, пересаждали по Воркутах, навчили пити й матюкатись, поневолити, загнали до колгоспів – полоти буряки, примусили забути рідну мову і пісні, втратити пам'ять предків і совість народну.

– Хто такі москалі? – питала Юля бабу Лізу. Невже це Алфьорови, Назарови, Богуслаєви – сусіди-росіяни, цілком нормальні люди? Чи директорка школи Вершиніна, яка любила Юлю й пишалася нею більше, ніж рідна мати?

– Так, вони добрі. До пори до часу. Ти їх не знаєш, вони ще себе покажуть. Вже показали, – відповідала загадково баба Ліза. – Якщо у наших головне – свій город, маленький клаптик землі, а там хай хоч усе пощезне, то в москалів найголовніше – срана Росія, хоч бідна, хоч голодна, але – командир над усім світом, а перш за все над нами: «Стоять смірна, хахли! Стреляю без предупреження!»

Баба Ліза походила з Волині. Всі казки, фантазії та мрії про Україну переказала їй бабця Василина – батькова мати, для якої мертві повстанці Бульби-Боровця були живіші за всіх тих, кого ще не вбили москалі, хто принижено служив комунякам. Для баби Василини советські, руські окупанти були набагато страшніші за німців. Ті були чужі, якісь мертві, які пфенькалицвенькали, наче сіро-зелені птахи, що прилетіли зграєю на нашу землю тимчасово; москалі ж маскувалися під НАШИХ, дурили людей однією вірою, яка насправді була чужою; німчура

ніколи не мала шансу стати частиною нашого народу, москалі ж зодягли українців у свої тілогрійки та чорні бушлати, наліпили номери на спини, а зрадників та легкодухів, яких з'явилося чимало, перетворили на катів-рабів: катів свого українського народу й рабів москальської орди.

Цю свою віру, змалку всотану в душу разом з «Отче наш», баба Ліза переказала Юлі; та знайшла в Шепетівці кількох одnodумців, які полюбляли ходити на мітинги з чорно-червоним прапором, що мав нагадувати народу, що не завжди Україна буває ніжно-блакитною й врожаїсто-золотою, гостинно відкритою до всіх зайд: може стати чорною від ненависті й червоною від крові.

Ці романтично-юнацькі метафори також лягли в молоду Юлину душу. «Бійся тих, від кого йде запах цвілі, – повчала її баба Ліза. – Йде людина, начебто нормальна, приємна, а від неї несе як із льоху: сира земля і цвіль зелена».

Й коли Юлю на змаганнях у Житомирі (жили в захлюпаному готелі на околиці) почав обмацувати, а потім і роздягати тренер збірної, вона сприйняла це байдуже: нічого, крім болю, не відчувала, але терпіла, бо знала, що ЦЕ повинно-таки колись статися; але коли все скінчилося дуже швидко для нього, Юля раптом відчула запах цвілі й дуже здивувалася, бо зрозуміла, що баба Ліза не брехала.

Юля гидливо скинула з себе підстаркуватого, з сивиною, зморшкуватого тренера, колишнього олімпійського медаліста (а він чомусь розплакався й почав вибачатися), й, мовчки надягнувши треніки, вийшла з кімнати, яка також просмерділа цвіллю, наче льох. Зібравши й акуратно склавши речі, поклавши їх у чорну сумку з написом «ADIDAS», порвавши талони на харчування й дипломи переможниці змагань, вона пішла посеред ночі на автовокзал і першим ранковим рейсом відїхала до Шепетівки.

Пізніше знайомі снайпери розповіли їй, що тренер страшенно злякався, кричав, буцімто він не думав, що Юля незаймана – з таким БАГАТИМ тілом – та й хто в наш час ходить незайманим до двадцяти років, мля, й тої ночі уявив, що ця дилда вкоротить собі віку або пристрелить його; від такої при-

бацаної можна чого завгодно чекати. Слухаючи це, Юля тільки здвинула плечима й подумала, що не варто через таку цвіль пускати собі кулю в лоба

У снайперській школі ніхто не наважувався облапати її чи спробувати похапки злягтися з такою привабливою телицею, на обличчі якої можна було помітити малесенькі веснянки, немовби позолочені сонячним ювеліром; її світло-сірі очі дивилися на чоловіків холодно, наче читали їхні самецькі думки. І наче попереджали: спробуєш мене трахнути – розстріляю. Зброї та набоїв вистачало.

Якщо війська, вірні київському уряду генерала Балюка, вели бої на Сході України і в Криму проти груп вторгнення Орди, які вповзали на територію держави у складі бурятсько-російських чи киргизько-уйгурських продовольчих загонів – ніби приватних формувань народів, що постраждали від голоду й виконували гуманітарну (тобто грабіжницьку) місію, то з приходом Баркаса до влади після його тріумфальної перемоги на виборах ситуація докорінно змінилася. Спецзагони українських Збройних сил, до одного з яких входила снайперська група Юлі Козерог, були офіційно розформовані, а забезпечення амуніцією зупинено. Офіційно ця програма знищення Збройних сил називалася «АРМІЯ ДЛЯ МИРУ – НЕ ДЛЯ ВІЙНИ».

Саме тоді під Джанкою сталася трагедія, коли вірний Юлин напарник Шаман підірвався на розтяжці. Це був простакуватий на вигляд український селянин з Вінниччини – Іван Васильович Погребняк, який любив Юлю як батько, дбав про її маскування, відпочинок, харчування – щоб не було проносів, бо це для снайпера на позиції – чиста загибель; відбирав для неї патрони, кожен вартістю двадцять доларів, навіть памперси діставав їй для довгих лежань, бо пишався цією трохи наче загальмованою у рухах і словах дівчиною, чемпіонкою України, про вбивчі таланти якої вже ходили у війську легенди. Її вже звали Чорною Ящіркою.

Улюбленою приказкою Івана Васильовича було: «Дівко, дівко, ти – бісова кров. Або ощасливиш когось по самі корені, або зробиш нещасним на все життя».

Шаман, як міг, відганяв від Юлі тих дурних залицяльників, які не розуміли її вдачі. Своїм селянським простакуватим розумом Шаман – сам першорядний снайпер, бо міг бути тупо незворушним в очікуванні пострілу – знав, що холодна щедрина кров його напарниці може спалахнути вмить бісівським вогнем. Так і сталося під Джанкою, коли заплакану, шоковану смертю Погребняка Юлю пригорнув до себе Скажений Ярема.

Вона не повірила новому почуттю, що раптово виникло в її душі; ба більше – обурилася, сповнилася гніву на саму себе, подумала, що це низьке й ганебне блядство – закохуватися в чужого, невідомого мужика в ту хвилину, коли її батько, вчитель і напарник лежить мертвий за два кроки; проклинаючи себе і генерала, до якого притискалася, захиляючись сльозами, Юля відчувала полегкість, дивуючись і радіючи, наче полишила за собою всі смерті, віддаючи цьому суворому старшому чоловікові своє життя і свої болі.

Юля не знала, що приховані джерела життя подарували їй на полі крові нову силу – силу кохання; нерідко ця сила приходить саме в час смерті, щоб утримати людину від падіння в безодню розпачу, щоб стріла життя завжди летіла вперед, не оглядаючись на загиблих.

І це – не позамежний цинізм урятованих боягузів, а таємна мудрість продовження роду всупереч смерті.

Потім, уже в Києві, Юля, зустрівшись із генералом, сама напросилася до нього в гості. Її не цікавило, чи була в Яреми дружина з купою дітей, чи був він самотнім удівцем, вона знала лише одне: їй треба бути разом із ним.

Того осіннього вечора вона обійняла Ярему в його порожній квартирі на Рибальському острові, звідки у надвечір'ї можна було побачити мерехтіння поодиноких вогників на київських пагорбах; у годину, коли сутінки поглинали всі чіткі обриси кімнати, створюючи свої нові виміри ночі й таємниці, Юля роздяглася спокійно, не розкидаючи речей безладно, а склавши їх акуратно на диван, й притиснулася до Яреми, виразно зніяковілого, але щасливого, що нарешті скінчилася його самотність.

...Юлі почувся гомін дощу – наче тихий спів багатоголосого хору; вона прокинулась.

Вони в'їжджали до Пирятина. Перед ними бовваніла знаменита пирятинська вежа, навколо якої купчилися забр'юхані весняною грязюкою маршрутки, спекулянтські бусики, легковіки біженців з поприв'язуваними на дахах чувалами домашнього скарбу; подзьобане стратегічне шосе осідлали бойові патрульні машини Орди з великокаліберними кулеметами на турелях, за якими незворушно куняли монгольські солдати в косматих кожухах.

Патрульні ліниво глянули на їхню машину, яка повільно проповзла повз броніки. Алик та Юля проїхали крізь це скопище ще не опромінених весною людей, прибитих дощовою, мрячною інерцією зими та побутовими незгодами 2045 року, людей, які здебільшого не знали свого минулого й не уявляли майбутнього, бо вперто боролися за існування сьогоднішнє.

Алик, не відриваючи погляду від екрана GPS, вів автомобіль до території молококомбінату, де на них уже чекав синій автобус без вікон з написом «Молочний шлях» та бійцями сил спецоперацій, що входили до їхньої групи. Ні Юля, ні Алик не знали, скільки всього душ візьме участь в акції. Знали лише ім'я командира – полковник Святослав Закревський – та пункт призначення: не Пирятин, а містечко Печеніги під Харковом.

15. Ростислав Закревський

Повернувшись з аргентинської осені до київської весни, він відчув, що зависнув між двома світами, наче сили гравітації перестали діяти, і тепер, хоч і бажав повернутися на землю, вже не міг підтвердити свою приналежність до якогось звичного, реального середовища.

Як неприкаяний блукав порожньою шестикімнатною квартирою у дореволюційному розкішному будинку на вулиці Заньковецькій у самому центрі Києва, за два кроки від Хрещатиського пасажу.

У порожній квартирі все нагадувало маму – її численні фотографії, штучні квіти, її розкішно-недоладні плаття, розвішані в її кімнаті, її улюблені каструлі в кухні, сотні жіночих романів

французькою мовою, які вона обожнювала й завалила цими книжками у барвистих, із золотим тисненням обкладинках бібліотеку, яку збирав його батько.

Йому здалося, що навіть запах її парфумів не вивітрився.

На четвертий день подзвонили з приймальні Баркаса й запросили Ростислава до Вишгорода.

...У приймальні Баркаса двоє схожих на близнюків міцношиїх, з поголеними головами охоронців, які не розуміли ні російської, ні української, ні англійської мови, обмацали уважно Ростислава, провели через якесь скляне, схоже на душеву кабінку приміщення й доправили до спортивного залу, де бігав з м'ячем Баркас, намагаючись влучити в баскетбольне кільце. Його супроводжували кілька фото- та відеооператорів з придворної зграї; влучання були в пропорції 1:10, тобто на один влучний кидок припадало десять промахів; зате кожне влучання супроводжувалось бурхливою радісною реакцією оточення, наче на матчі між збірними США та Китаю.

Баркасове золоте волосся спалахувало тимчасовим німбом під час стрибків, підсвічених спеціальною апаратурою, розставленою навколо щита, куди летіли червоні м'ячі, послані невправними руками вождя. «Вся неумілість, невлучність зникне, всі промахи підуть у спам, – подумав Ростислав. – Залишиться лише грація стрибків, знятих знизу, з підлоги, щоб здавалися гігантськими, лише досконалість м'якого і невпевненого спочатку хилитання м'яча по залізному кільцю й пропозання його крізь сітку, – спритність переможця».

Через пів години очікування до нього підійшов розслаблено-благосний після душі Баркас, витираючи рушником намоклі й тому не золоті кучері, обійняв його за плечі («Що з ним? Такого ніколи не траплялося», – подумав Ростислав), вивів на терасу з видом на Київське море (обігрівачі повітря витеплювали холодні подуви вітру) і всадив у крісло перед столиком, на якому стояли соки й у мисочках тьмяно світилася свіжа малина.

Баркас великими ковтками випив грейпфрутовий сік і обер обличчя рушником:

– Розповідайте, пане професоре. Як було?

Він його завжди шанобливо називав «паном професором».

– Перш за все передаю привіт від генерала Альфонсо Переса. Він вас дуже поважає й дуже тепло про вас говорив.

– Дякую.

– Йому надзвичайно сподобалася ваша ідея створення союзу країн керованого народовладдя. Він навіть запропонував назву – «Київський Альянс». Готовий буде приїхати на церемонію підписання декларації.

– Чудово! – щиро зрадів Баркас, наче закинув у кошик триочковий дальній м'яч. – Маємо вже одинадцять країн, готових підтримати мою ідею. Звучить непогано: «Київський Альянс Народовладдя». А що було у Бернстайна?

– Я побував на його яхті, мав із ним зустріч.

– Ого! Як він?

– Виглядає як дядечко Сем з плакату «Вступай до армії США». Міцний, бадьорий. Переймається проблемами старості. Тобто навпаки – подолання старості. Домовилися спільно розробляти одну тему.

– Так, так, – задумливо мовив Баркас, допиваючи сік. Але Ростислав відчув, що думки Верховного Координатора блукають далеко від проблем геронтології. – Справа ось у чому.

Баркас зупинив на Ростиславі темний погляд, від чого той відчув незрозуміле занепокоєння.

– Буду з вами, пане професоре, гранично відвертим. Бо довіряю вам і шаную.

– Дякую.

– Наша молода держава і наш рух переживають дуже не легкий період. Зросла загроза військового перевороту. Все може скінчитися кров'ю. Великою кров'ю. Я питаю вас, себе, історію: що зробили ми не так, де схибили? Адже ми виграли вибори у найдемократичніший спосіб. Народ віддав нам свої голоси. Ми дали народу безпрецедентні свободи і віру в майбутнє. Ми принесли мир – бо Орда ладна була остаточно розтерзати Україну. Ми зупинили їх, вони повірили нам. Звичайно, довелося піти на поступки. І ще доведеться. Але це життя.

Він зітхнув і помовчав.

– Нам важко, бо ми перші. Ми перші в світі почали нечу-

ваний експеримент. Ми відмовились від клятої історії, що роз'єднує людей. Від лихої пам'яті минулого, за якою стоїть кров. Ми підказали народові зовсім інший вимір щастя: не шукайте добра у минулому. Думайте про світле майбутнє. Це схоже на відкриття Ейнштейна. Ми показали відносність пам'яті, бо в кожного – своя пам'ять. Пам'ять роз'єднує людей, народи, держави. Я єврей. Моїх предків повбивали, загазували, спалили німці та українці. Мені боляче, але заради миру і злагоди я готовий забути це, переступити через цю страшну пам'ять. Але чому інші до цього не готові? Чому націоналісти роздмухують полум'я ненависті замість того, щоб почати з чистого аркуша й будувати гармонійне співжиття людей усіх національностей без поділу на групи, без озирання на минуле? Це моя щира мрія. Чесно кажу вам. На жаль, ці їхні канібальські погляди зустрічаються зі співчуттям та підтримкою багатьох у нашому розбурханому суспільстві.

Він зупинився на хвилину, наче збираючись із думками. Ростислав мовчав, бо знав головний принцип влади: не заперечуй можновладцям, бо переїдуть, розріжуть на шматки й не помітять.

– Ми зробили ще один небачений крок в історії людства. Ми відмовилися від професійних політиків і чиновників, від тих бюрократів, що становили основу держави. Ми всіх їх послали на хер, ми сказали народу: бери владу, вона твоя. Демократія – це влада народу. Не треба бути юристом, щоб писати закони. Народ у це повірив, народ охоче пішов у владу... Але. Але. Ті, хто не при владі, – ті заздять. Хочуть красти. Знову невдоволеність, знову ненависть. Знову заклики до повстання.

Він помовчав.

– Чому так? Що більше робиш добра людям, то більше вони тебе ненавидять?

Баркас знову втупився в Ростислава тривожним поглядом затінених очей, коли не можна впевнено сказати, чи дивиться на тебе людина, чи ні.

– І я зрозумів. Люди, народ – гівно. Їм не потрібні високі ідеали добра, рівності, свободи. Їм потрібне корито і хтось, хто наповнює його та віддає накази. Хто стоїть над ними з нага-

єм. Як в ОРДІ. Можливо, Чингісхан, Сталін і Гітлер були праві? Можливо, з народом не можна інакше?

Він знову задумався й раптово змінив тему. Ростислав давно помічав за Баркасом різкі зміни думки, заплутаний хід його розмірковувань, коли важко було зрозуміти, що мав на увазі Верховний Координатор і яку ідею він насправді обстоює.

– Уявляєте, пане професоре, – сказав Баркас. – Мені доповіли, що вони пригнали з Дагестану стада баранів до Куп'янська. Пожерли всю озимину. Там снігу не було. Що я скажу народу?

Він раптом заплакав, від чого Ростислав остовпів і жахнувся, розуміючи, що ця істота не пробачить йому власної ганьби тимчасової слабкості.

Баркасові схлипи ущухли так само швидко, як і почалися. Він підвів голову й почав приглядатися до Ростислава, наче вперше побачив. Очі його були сухими.

– Тепер між нами, по-секрету. Я готую нову угоду з ОРДОЮ. Тягнув, скільки було сил. Але далі не можна. Вони дають нам кредит на двісті мільярдів юаней. Сто мільярдів зелених баксів дає Бернстайн. Ми підвищимо пенсії населенню, дамо субсидії на безробіття. Підвищимо зарплати війську й поліції. Дамо народу більше віртуальних розваг.

Нова історична угода – Харківська – викличе лютю у націоналістів. Треба бути готовими до будь яких сюрпризів.

В чому суть угоди? Ми віддаємо ОРДІ Східну Україну. Лінія розмежування – Дніпро. Вони визнають Київську імперію як частину сфери національних інтересів Піднебесної народно-демократичної імперії. Але росіяни вимагають віддати розплідник націоналізму – Галичину і Волинь – Польщі, Закарпаття – Угорщині, Буковину – Румунії. Крім того, довелося погодитись на відчуження траси Париж – Пекін на користь Китаю. Підписання плануємо на кінець квітня. Це суворо між нами.

Він зітхнув скорботно й знову обтер рушником обличчя. Довге Баркасове волосся, висохши, знову набуло золотого блиску.

– Що ж нам залишиться? – вражено спитав Ростислав. – Київ з областю.

– Не все так трагічно, пане професоре.

Баркас знову повернувся до ролі державного мужа, твердого і далекоглядного:

– Бували часи й гірші. Зате матимемо тверду підтримку з боку світової надпотиуги та з боку Бернстайна – його світового уряду...

«Який міститься в бунгало, на острові в Карибському морі, де старий мудак шукає еліксир безсмертя», – подумав Ростислав.

– Повірте, пане професоре. Це єдино можливий крок для України (він казав Україна, а не України), цим ми рятуємо державу і наш лібертаніанський рух. До речі: мені не подобається ця назва – ЛІБРУ. Звучить як жіночий вібратор. Після підписання угоди ми перейменуємо державу. Буде – Імперія Київська Русь. І я стану імператором, – нервово засміявся він. – Але мені потрібна ваша допомога, пане професоре.

– Слухаю, – напружився Ростислав, відчувуючи зростання всередині порожнечі, що закінчується блюванням.

– Останні події показали, – перейшов на шепіт Баркас, – що я не можу нікому довіряти. Що сталося з сином Петрика? Це ганебна зрада. А Петрик старший почав покривати сина, набрехав мені про смерть цієї... цієї...

– Шелест, – підказав Ростислав.

– Прощмандівки, – знайшов потрібне слово Верховний Координатор.

– А Монахов? А Зельдович?

Він сумно зітхнув.

– Мені доводиться працювати з цими людьми, які готові мене здати, аби самим залишитись при владі. І я прошу вас, – Ростислав прихилив до Баркаса свою сиву голову, щоб розчутити слова Чудотворця, – допомогти мені. Прошу негайно зустрітись з вашим батьком академіком Закревським та вашим братом полковником Святославом Закревським і передати мою пропозицію – почати переговори про створення коаліційного уряду національного порятунку. Пропоную будь-які посади: академіку Закревському – голови Центральної Ради, Святославу Закревському – міністра оборони й високе звання гене-

рал-гетьмана Збройних сил. Але починати перемовини треба якнайшвидше. Призначаю вас членом Директорії – відповідний указ уже підготовано – й моїм особистим представником на переговорах з опозицією...

ЧАСТИНА ДРУГА. КВІТЕНЬ

16. Андрій Олександрович Закревський

Його везли у темно-зеленому військовому бусі, в якому, крім нього, сиділи четверо мовчазних автоматників у бойових шоломах. Жандармерія Баркаса посилила контроль на дорогах, тому Ярема затвердив покручений маршрут, аби безпечно доставити академіка Закревського на зустріч із його рідним сином, з його лютим ворогом Ростиславом, який раптово став впливовим членом Директорії, радником Баркаса з питань національної єдності та злагоди. Місце зустрічі не розголошувалось до останньої хвилини; Ростислав Закревський, якому вдалося коротко переговорити з батьком по закритій лінії супутникового зв'язку, погодився – заради зустрічі – на будь-які умови військової опозиції. Він не сказав, про що буде мова, але невідкладна терміновість запиту, клятвені гарантії безпеки, дані академіку, напруженість і тривога, що відчувалася в словах Ростислава, переконали Ярему та його офіцерів у тому, що відбувається щось дуже важливе.

Зустріч вирішили провести під Радомишлем, де розміщувався штаб бригади морських піхотинців, вірних генералові Яремі.

Святослав не поїхав на зустріч із братом, хоч той і просив; Андрій Олександрович не знав, де зараз Святослав; сказали – на бойовому завданні.

Замість Святослава академіка Закревського супроводжував капітан Кучеренко з дивною, схожою на чорний каракуль бородою, який мав задокументувати зустріч і негайно відрапортувати Яремі, про що йшлося. Капітан Кучеренко мовчки сидів поряд з академіком і не заважав старому, змученому віком і мудрістю, думати свою важку думу.

Зрада Олега Моргуновича стала тяжким, майже нездоланим, великої руйнівної сили ударом, завданням Закревському по всій його життєвій філософії, системі цінностей та вірі в людей. «Що сталося з Олегом?» – думав болісно старий академік, не знаходячи відповіді. Твердження Брайта, нібито Моргунович змалку був негідником і потенційним зрадником, Закревський не прийняв, бо не вірив у генетичне, з народження, вічне злодійство людини, так само як і в сусальну, рожеву позитивність та святість чи не всіх новоявлених індивідуумів.

Військовий табір морпіхів під Радомишлем нагадав Закревському подібне укриття біля Богуслава – той самий принцип побудови із захисними лініями, загорожами, спостережними вежами з прожекторами та кулеметами, зі стандартними дощатими казармами, з плацом для побудови підрозділів і спортивним сектором. Відрізняв ці табори лише потужний бетонний бункер у Радомишлі, обставлений рядами великих, до п'яти метрів у діаметрі сріблястих куль.

– Засоби радіоелектронної боротьби, – пояснив капітан Кучеренко. – Звідси ми висилаємо Таню Шелест у космос, – задоволено усміхнувся він при згадці про Таню, яку, як він був переконаний, змогли врятувати, вихопивши з-перед носа Баркасових нишпорок (разом з отим прибацаним хлопчиком Арні).

Вони пройшли всередину бетонної споруди й опинилися у комфортній, умебльованій зручними кріслами з рудої шкіри кімнаті. Після задушливого автобусного повітря й тряського галасу бездоріжжя тут дихалося легко, а тиша знімала головний біль. Військові подали міцну каву з круасанами (Закревський не повірив власним очам: «Де я? В розташуванні Іноземного легіону?»). Ніхто не докучав гостю настирливою гостинністю, ніхто в нього нічого не розпитував, хоча ці хлопці з Центру електромагнітних комунікацій (ЦЕМК) знали багато речей про академіка та його винахід.

Через пів години очікування, спокою і зосередження виник у кімнаті рух: сюди вступив, жмурячись (везли його з пов'язкою на очах), Ростислав Закревський – м'який, як плюшевий ведмедик, усміхнений на всяк випадок, сивий і молодорум'яний.

Академік Закревський підвівся, хотів підійти, обійняти сина, але той зупинився біля дверей, не зробивши кроку назустріч батьку.

Андрій Олександрович сів за стіл і кивнув синові. Той, скинувши плащ, сів навпроти. Між ними сидів лише капітан Кучеренко, який налагодив відео– та аудіоапаратуру, щоб зафіксувати цю історичну зустріч.

Певний час присутні витримували паузу, потім Ростислав, не знаючи, як звертатися до батька, якого не бачив уживу вже років двадцять, тільки в Інтернеті, сказав офіційно:

– Дякую, пане Закревський, за можливість зустрітися з вами.

Академік відповів насмішкувато:

– Дякую, що зустрілися не в катівні Монахова.

Пропустивши цю шпильку повз вуха, Ростислав коротко і точно виклав суть пропозицій Баркаса.

«На кого він схожий? – думав академік. – І в кого він удався? Зовнішньо схожий на Ангеліну, яка мала схильність до повноти й м'якості форм; але, здається, є щось від мене: мої очі, такий самий рухливий рот – це фамільна риса Закревських... І руки – мої руки».

Він відчув, як наближається тепла хвиля сентиментальності, й, щоб завадити цьому, зосередився на змісті Ростиславового повідомлення – більш ніж неочікуваного й дивного.

Андрій Олександрович зрозумів: наближається крах режиму Баркаса, якщо той пішов на такі неймовірні поступки. Або йдеться про пастку, заманювання оленя в засідку, щоб застрелити й здерти шкуру.

«А як привабливо звучить, – дозволив собі помріяти на секунду, – Нобелівська премія пролетіла повз мене, тепер її отримає Гастінгс з Моргуновичем, зате я стаю головою Центральної Ради, як Грушевський, і пам'ятник мені ставлять у скверіку перед медичною бібліотекою. Або ще краще: пам'ятник зводять у підвалі, там, де містилася таємна лабораторія. Пам'ятник невідомому академіку з підпільної, нікому не відомої лабораторії, в країні, яка ненавидить своїх учених, лікарів, філософів, мудреців і пророків. Поряд зі мною сидить Арон Гольдберг, невинно убієнний режимом Баркаса».

– Ви це серйозно? – спитав академік Закревський сина, який, випивши каву, порожевів ще більше. Про тропічну за смагу Андрій Олександрович не подумав – не знав, що син щойно побував в Аргентині та на Карибах. – Чи жартуєте?

– Я передав вам офіційну пропозицію легітимного керівника країни. Це більш ніж серйозно. Я переконаний, що це шлях до миру. Єдино можливий для країни сьогодні.

– А тисячі зниклих опозиціонерів, а вбивство ні в чому не винного лікаря Гольдберга, а режим тихого терору, а капітуляція перед Ордою... Ви думаєте, заради нічого не вартих посад опозиція запліщить на це очі?

Ростислав знизав плечима. Він не думав, що його мудрий батько, як уважали ті, хто знав старого академіка, виявиться таким упертюхом і недалекоглядьком.

– Невже ви, пане Закревський, не розумієте, що вам пропонується компроміс? Тобто можливість обговорити всі проблеми і мирно розв'язати їх? Згадайте компроміс між польськими комуністами, генералом Ярузельським та польською «Солідарністю»! Невже вам краще розв'язати криваву громадянську війну? Законно обраний більшістю народу керівник держави простягає вам руку злагоди.

– Я вас зрозумів, пане Закревський. Ви повторюєтесь, – іронічно зауважив академік.

Він подумав, що Ростислав має рацію, пропонуючи компроміс замість громадянської війни. Але, знаючи моральні якості зграї привладних гопників, політичних ілюзіоністів та шахраїв, не сумнівався в тому, що за цими миролюбними словами стоїть великий обман, бажання Баркаса будь-що утриматись при владі, а всі поразки, всю ганьбу і приниження, всі свої провали списати на опозицію.

І знищити Ярему та його організацію за допомогою Орди.

І все ж старий академік вирішив не відкидати одразу цю заманливу, схожу на міраж конструкцію ворогів України, а потягнути час, передати пропозиції Баркаса–Ростислава на розгляд генералові Яремі та його штабу. Головне – дізнатися дійсні наміри Баркаса й обставини його таємних переговорів з Ордою.

– Ми уважно розглянемо ваші пропозиції, – академік пожу-

вав невимовлені слова; був похмурий, бо зустріч із сином – а чи довга втомлива поїздка весняною Україною – гнітюче поділяли на нього. – На це потрібен певний час.

– Я це розумію, – сказав Ростислав, задоволений тим, що його вислухали, а не послали до біса. В очах Баркаса він став важливою постаттю в небезпечній грі на виживання. – Я передам керівництву вашу згоду розглянути мирний план Координатора. Сподіваюсь, що це не забере багато часу. І що відповідь буде позитивна.

Офіційна частина скінчилася. Академіка Закревського і його сина Ростислава гостинні хазяї запросили на обід. Капітан Кучеренко вийшов, залишивши наодинці батька і сина. Апаратуру, яка фіксувала зустріч, він не вимкнув. Обачний був служака.

Виникла незручна пауза.

– Ти змінився. Давно тебе не бачив, – перервав мовчання батько. – Як живеш?

– Нормально, – сказав Ростислав. Міг відповісти так само батькові: давно не бачив, той змінився. Бо перед ним сиділа незнайома, чужа людина невиразно-похилого віку, з плямами старості на облісілій голові, але з живим поглядом сталевого кольору очей, погано поголена, з тим вічним своїм рухом широкого рота, наче жульку жував. У Ростиславовій пам'яті оживали якісь давні дитячі спогади – як ходив із батьком на військовий парад на Хрещатику, як той усадовив Ростислава собі на шию і хлопець побачив приземкуваті темно-зелені танки, відчув гуркіт, що йшов від них, тремтіння повітря, від чого оглух – і злякався, заплакав. Батько обережно зняв його з шиї, притиснув до себе ніжно й, розштовхуючи натовп, виніс хлопчика на руках туди, де продавали морозиво.

Згадавши це, Ростислав зі здивуванням відчув, що вже сприймає батька не як старенького дідугана, а як літнього, але ще повного сил чоловіка.

– Я дуже шкодую, що все так сталося, – глухо мовив батько, не дивлячись на Ростислава. – З мамою, з тобою.

– Все нормально, тату. Нічого не зміниш.

Ростислав здивувався, що назвав цю чужу, зненавиджену людину татом.

– Наступне життя я проживу інакше, – не дуже переконливо пообіцяв академік.

– Можливо. Але того, що сталося, вже не зміниш.

– Ростіку, – сказав старий Закревський, – мені недовго залишилося. Я не Бернстайн. Не буду чіплятися пазурами за залишки життя. Я не маю жодного права оцінювати твоє життя, я винний у тому, що сталося, але скажи: невже ти не розумієш, що таке Баркас і що він приніс в Україну?

Помітивши рух напруження – реакцію Ростислава на ці слова, старий похапливо змахнув рукою:

– Ні, ні, ради Бога. Я не збираюсь навертати тебе в свою віру. Мабуть, пізно. Ні. Я просто хочу зрозуміти твою логіку. Адже я стежив за тобою. Читав твої статті, слухав виступи. Ти талановитий учений. Що в тебе спільного з цим аферистом?

Ростислав мовчав, не бажаючи вплутуватись у небезпечну розмову. Знав, що все в цій кімнаті записується, а значить незабаром буде продано людям Баркаса.

– Ти кажеш, що він величезною більшістю голосів виграв вибори, – вів далі батько. – Але чи ти чув про моє відкриття? Про вірус безпам'ятства?

Ростислав промовчав, бо чув і знав. І одразу повірив в існування цього вірусу. Бо докази були бездоганні.

– Застосування цього вірусу проти цілого народу – це злочин проти людяності. Не має терміну давності. Ми зібрали всі матеріали й докази та передамо їх до міжнародного суду в Гаазі. Маємо коронного свідка в цій справі. Безпосереднього учасника цього злочину. Я молю Бога, щоб ти зрозумів, наскільки небезпечним є будь-який зв'язок з режимом Баркаса. Прошу тебе, пам'ятай про це. Ти мені не байдужий.

І тут Ростислав не витримав.

– Чому ви повчаєте мене, як малу дитину? Татечку мій рідний, спаситель мій і України. Привезли мене сюди як заручника, з мішком на голові, думаєте, ніхто не дізнається, де я? Забрали айфон... а в мене в одязі маячки зашиті. Та мені плювати на вашу конспірацію. Я виконую волю мого лідера. Чому Баркас? Ти думаєш, тату, що у вашому програвші завинив вірус безпам'ятства? Ну і вір собі. Але справа не в вірусі, а в людях,

у народі. А народ наш, треба визнати – гівно. Плебеї, раби... У них ніколи не було пам'яті, як у поляків чи євреїв. Тому і програвали всім зайдам. Недавно наша контррозвідка проводила закрите соціопитування. Не брехливе, як перед виборами, а справжнє. Так ось: шістдесят відсотків цього народу чекають приходу Орди, щоб навела порядок. Вже не росіян чекають, як раніше, бо ті також у гівні сидять, розсіпані на частини, наче літак, що впав на землю й ущент розбився, – а китайців! Порядок буде й процвітання! Вісімдесят відсотків не пам'ятають історії свого роду глибше ніж на два покоління! А ти кажеш – вірус.

Тепер мовчав старий Закревський.

– Ми – народ мертвої пам'яті! – майже кричав Ростислав. – Навіть Голодомору соромляться, не хочуть пам'ятати. Але пам'ятають попередні уряди. Цих брехунів і крадіїв, цих бундючних вічних володарів держави. Цих пузатих генералів і червонопиких намісників, які своїми гучними промовами про патріотизм, про неньку Україну, про вишиванки–цяцянки остобісіли людям. Баркас забрав у народу це сране минуле? Чорт із ним. Зате він дав людям майбутнє! Це нове покоління проголосувало за нього. Покоління Інтернету, соціальних мереж, гаджетів, індивідуальної свободи, пофігізму, сексуальних утіх. Це покоління ненавиділо генерала Балюка, його пихаті промови, його хвалькуватість і лицемірство. Нехай краще буде нікому не відомий провінційний цілитель Баркас, аніж самовпевнений і жорстокий військовий диктатор. Після Балюка ви не знайшли нічого кращого, ніж знову пхати на посаду рятівника України – генерала. Цього Скаженого Ярему, вбивцю. Фантазії у вас немає. Хоч би жінку якусь висунули – цю божевільну Таню Шелест. Лесбійська курва – уявляєш? – Президент України. Щось нове. Беріть приклад із Баркаса. Він перший у світі зробив ставку на непрофесіоналів, не політиків, а нормальних людей – щоб працювали в державних установах. Це і є демократія.

– Це принцип Леніна-Ульянова: кожна куховарка може керувати державою. Але держава тоді стає подібною до брудної кухні. Втім, державою Леніна керували не куховарки. А революціонери-фанатики. Професійні вбивці.

Ростислав ніяк не відреагував на ці слова: йому давно були відомі аргументи протиборчих сил – Баркаса і Яреми. Кожен чіплявся за ту половину правди, яка була йому до вподоби.

– Тату, – він притишив голос, – слухай мене уважно: за два тижні під Харковом, у Печенігах, відбудуться переговори між Баркасом і Ордою. Будуть підписані важливі угоди. Дуже небезпечні. Ти зрозумів?

– Зрозумів, синку.

– Думай про це. Думай.

Помовчавши, старий пожував невидиму жуйку, наче заковтував цю таємну новину.

– Ти одружений? – спитав.

– Ще ні. Але збираюся. В мене наречена в Аргентині. Фройлajn Геббельс, – голосно зареготав Ростислав, проклинаючи себе за зраду, за виказування Баркасової таємниці ворогу – хоча батько чомусь ворогом тепер не здавався. Навіть жалість відчув до нього.

Повернувся радісно усміхнений капітан Кучеренко й запросив високих перемовників до обіду, пообіцявши незрівнянний морпіхівський борщ і бараняче рагу. А на десерт – компот із сухофруктів.

17. Арні Петрик

Через п'ять діб безперервних конвеєрних допитів і тортур з електрошоком, зануренням голови під воду і погрозами відрізати член, із заганням в'язня до камери дезінтеграції, аби здійснити езекуцію, Петрик не витримав – розколовся, перетворився на сіру рентгенівську тінь, зламаного старого підлітка, в якого не залишилося жодних таємниць, бо все, що знав і про що здогадувався, – вибовкав, виклав у відповідях на математично точні, гострі, як удари струму, запитання слідчих.

Увесь цей час Петрик Тані не бачив: вона не стала свідком його ганьби. Тільки коли його привели в імпровізовану телестудію на запис звернення, Арні спостеріг красуню у військовій формі, в темно-червоному береті з золотою кокардою десантно-штурмових військ. Спочатку не впізнав цю смагляву істоту з іншого світу. Потім здогадався: Таня Шелест.

Вона всміхнулася йому приязно, наче нічого за цей час не сталося:

– Привіт, Арні, як ся маєш? Готовий працювати?

Сльози линули з його очей, заблищали під освітленням студії. Лець чутно він сказав:

– Готовий, – знаючи, що підписує собі смертний вирок.

– Ну і чудово, – дружньо мовила Таня. – Будемо репетирувати, потім – запис. Старайся говорити просто і природно.

Його всадовили перед телекамерою з суфлером, і він на великому квадратному склі об'єктива побачив текст своєї заяви.

Повільно почав читати:

«Мене звать Арні Петрик. Я син Андрія Назаровича Петрика, члена правлячої Директорії, головного радника і помічника Верховного Координатора Директорії України Бориса Баркаса. У травні мені виповниться шістнадцять років.

Я хочу зробити важливу заяву.

Я – полковник кібервійськ національного корпусу Інформаційної державної безпеки «Кобра», найбільш засекреченого його підрозділу «Інфлуенс», кавалер ордена Глушкова першого ступеня. Наш центр міститься в селищі Гатному, де перебуває дві тисячі шістсот військовослужбовців – хакерів, безпечників, ботників, комп'ютерників, відеоінженерів, технологів, режисерів, сценаристів, операторів та інших спеціалістів.

Я почав цікавитися хакінгом, коли мені було вісім років, – тоді батьки подарували мені перший комп'ютер. Я став обожнювати світ, що відкрився переді мною. Це був анонімний світ необмеженої свободи, неймовірно привабливий після тої рабської нудоти, сірятини, що панували в сім'ї та державі. Ніхто мене не обмежував, ніхто не повчав. Я обрав собі нік Хотабич, під яким став знаменитим у блогосфері. Ніхто навіть не здогадувався, що я ще дитина, а я, надивившись заборонених сайтів із жорстким порно, зі стратами людей, зі сценами насильства, в реалі уявив себе суперменом, почав зневажати не тільки ровесників, але й дорослих, серед яких, сказати правду, повно наївних ідіотів, лохів невиліковних.

Цей електронний світ без обмежень, кордонів і цензури став для мене реальнішим, ніж світ, в якому існував фізично я та мої батьки.

Батько влаштував мене в Тамбовський навчальний центр стратегічної розвідки об'єднаного штабу кібервійськ Орди, – формально Орди, а фактично там заправляли російські хаке-ри, кращі випускники спеціальних математичних шкіл. Я там багато чого навчився.

Незважаючи на теоретичні знання, здобуті в Тамбові, й практичні навички, мені там не сподобалось: кацапи знущалися з нас, хохлів, кількох українських кадетів, ставилися до нас зверхньо, били нас – і я повернувся до Києва. Якраз тоді, коли готувався прихід до влади Баркаса.

І тут я дістав неймовірний шанс. Мені запропонували створити вірус, який не тільки окупє всі візуальні системи масової комунікації, що не дуже важко зробити з моїм досвідом, але й сконструювати цей вірус так, щоб він вплинув на мозок людини. Простіше кажучи, створити щось подібне до жадібної миші, злої, голодної, яка з'їдає сир – тобто мозок – у голові людини».

Він змовк і подивився на Тетяну. Втопився від читання чужого казенного тексту, від якого він час від часу відступав, вплітаючи свої імпровізовані слова, бо не звик мислити й мовити під диктовку. Міг діяти тільки у вільному режимі натхнення.

Тетяна ніяк не відреагувала на його мовчання, й він продовжив свою розповідь:

«Це був чудовий час надій на оновлення країни, бо всі ми – особливо молодь – сподівалися на світле майбутнє, вільне, як електронний глобальний простір, без поділу на нації, народи, держави, релігії, мови, без поклоніння трухлявій старовині, без шароварщини й галушок, без усього того, до чого кликав генерал Балюк. Його ненавиділи всі, кого я знав, не витерплювали його пихатості, його промов про події, забуті всіма, про якісь битви, на які всім насрати, про якихось людей, яких ніхто не пам'ятає. Ми зневажали цього хвалька й брехуна, нам потрібне було щось нове, близьке нам, щось таке, що дасть нам свободу без меж, світ без кордонів і час без минулого, жажливого для всіх народів – для українців, поляків, німців, китайців... Усім соромно за своє минуле.

Батько очолив виборчу кампанію Баркаса.

Нам дали ТЗ – технічне завдання. Знищити Балюка, стерти його зі свідомості людей. І зробити з Баркаса святого, щоб з кожної пральної машини, з кожного смартфона, з кожного екрана, з кожного холодильника та унітаза, з кожної дірки та телевізійного каналу звучав, кричав, шепотів, співав Баркас.

Ніколи нічого подібного в історії людства не було – ні Геббельс, ні сталінська пропаганда, ні американські виборчі президентські перегони такого не знали. Це потребувало величезних грошей та інтелектуальних зусиль».

Він знову зупинився, не знаючи, що казати далі, або ж не зважуючись переступити останню межу. Після кількоххвилинної паузи Арні здригнувся, почувши владний голос Тані Шелест:

– Петрику, не мовчи. Кажі всю правду. Не бійся нічого. Настав момент істини. Ну!

«Весь проєкт, що називався “Троянський кінь”, вимагав величезних грошей і напруження всіх учасників, – сказав Арні приречено. – Я поїхав до Нью-Йорка, а звідти на Кариби, де зустрівся з Джозефом Бернстайном, головою Агентства монетарної інформації. На острові, що належить Бернстайну, працює центр, який постачає глобальну інформацію. Там я побачив найпотужніші комп’ютери в світі і найсильніших спеціалістів з кібератак. Моїм безпосереднім куратором став колишній киянин, американський мільярдер Григорій Дрофа, який фінансував нашу роботу, обладнання, все, що було нам потрібне. Він буквально заливав нас грішми.

Я очолив конструкторське бюро, перед яким поставив завдання – створити два типи вірусів. Перший – для знищення пам’яті – особистої, національної, історичної, щоб людина стала чистим аркушем, на якому можна виводити будь-які письмена. І другий – вірус, який несе позитивну інформацію про Баркаса і який, як будь-який інший вірус, репродукується, розмножується в мозку людини й починає людиною керувати, примушує її робити запрограмовані вчинки так, як робить це з комп’ютером, – тобто керує ним. Наказує голосувати за Баркаса, підтримувати його, вважати його рятівником народу.

Ми працювали вдень і вночі, працювали творчо – це вже тут, під Києвом, коли я повернувся з Карибів.

Звичайно, ми все тримали в таємниці, а Балюк ні про що не здогадувався й нічого не міг нам заподіяти, бо в країні панував бардак, званий демократією...»

– А чи ти і твої колеги здогадувались, що вірус безпам'ятства – це злочин проти людства, це гірше за бактеріологічну, ядерну чи хімічну зброю масового враження? – спитала Тетяна.

– Ні. Ми тоді про це не думали. Нам було цікаво, чи отримаємо необхідний продукт. Це була справжня творчість – наче Мангеттенський проєкт, коли американці створювали атомну бомбу. Хіба вони думали про моральні принципи?

Я давав ідеї, підказував рішення, мої програмісти долизували, докручували різні варіанти вірусу, тестувальники перевіряли його якість, а відповідальні за ботнет думали, як його розповсюдити...

– Ось тут – стоп! – вигукнула владно Тетяна. – Розповідай те, що казав на допитах. Детально. Бо інакше я тебе не зрозумію. Як перевіряли вірус?

– Ну, брали людей, – неохоче розповідав далі Петрик. – Брали опозиціонерів, затятих націоналістів. Саджали на кілька діб перед екраном, куди подавався вірус. Зображення були приємні – пейзажі, подорожі, музичні програми. Але всі вони були заражені вірусом. Через кілька днів перевіряли. Як правило, людина забувала все – свої погляди, своє минуле, нерідко – свою мову. Потім імплементували вірус Баркаса...

– А були такі випадки, коли твій вірус не працював? – спитала Таня.

– Не так часто, але траплялися. Якись збоченці з суперімунітетом. Божевільні. Ті, що кричали «Слава Україні!» навіть після дози в сотні мегабайт. Важкі були випадки...

– І що ви з ними робили?

– Не знаю... Я за це не відповідав.

– Не знаєш? – не на жарт розсердилася Таня. – Ти казав...

– Але це не моє було рішення! – істерично вигукнув Арні. – Я й так запараноїв... Що ви від мене хочете?

І, схлипуючи, мовив:

– Батько якось сказав, що їх саджають у КД. Камеру дезінтеграції. Вони зникають. Перетворюються на молекули. Космічний пил. Цим займалися люди Монахова. Я нікого не вбивав. Я лише виконував замовлення. Я не терорист із вибухівкою, готовий убити сотні людей.

Тетяна ніяк не зреагувала на його натяк. Наказала:

– Тепер розкажи, яку демократію ви влаштували в Україні.

Він знову повернувся до тексту, надрукованого в телесуфлері:

«Я та мої друзі повірили Баркасу й моєму батькові, що ми будемо найвільнішу державу в світі. Лібертаніанську імперію звитяжного народовладдя. Цифрократію. Роби, що хочеш, люби – кого хочеш. Та не так сталося, як гадалося.

Мільйони камер спостереження контролюють життя громадян на дорогах, вулицях, у будинках, ліфтах і квартирах – комп'ютери, власне програми штучного інтелекту, відстежують кожен рух. Інтернет та соціальні мережі – під повним контролем держави. Глобальний вільний Інтернет Ілона Маска – заборонений. Кожен громадянин має особистий номер, зафіксований на персональному чипі. Його треба мати при собі обов'язково – вживити собі чи під шкіру, чи в мозок, чи носити на шиї, чи на нозі... Ну і безперервна дія мого вірусу на народ, плюс заборона на професію для вчителів історії, науковців-істориків, архівістів, любителів старовини. На техніку спостереження і контролю виділяється половина бюджету держави. Правда, майже шістдесят відсотків цієї суми розкрадається.

Це – ЛІБРУ, або Київська імперія, а насправді – країна мертвої пам'яті, перший інформаційний концтабір у руках кримінальної диктатури хакерів і таємної поліції. Ми перетворили країну – колись вільну – на цифровий концтабір. Я глибоко розкакуюсь у заподіяній моєму народові шкоді й прошу мене вибачити, враховуючи мій вік та недосвідченість.

Я спокутую свою провину, даю чесне слово Хотабича. Створю новий вірус народної пам'яті й гідності, вірус української перемоги над темрявою.

Маю добру новину для тих, хто дивиться і слухає мене.

Вся ця дійсно страшна система комп'ютерної неволі, накинута чорними сітями на наш народ, є неефективною через той страшний бардак, що панує в країні. Через неможливість обробити всю інформацію, що поступає в таємну поліцію, бо не вистачає комп'ютерних потужностей, через системні порушення законів та інструкцій, через застарілу апаратуру й програмне забезпечення, через корупцію та існування вільних хакерів-патріотів, які борються за Україну.

Цифровий Боже-програмісте, врятуй Україну від режиму Баркаса».

Це були, зрозуміло, не його слова, а текст, виписаний безжальною рукою слідчого особливого відділу.

Петрик знесилено, на останньому диханні зачитав цей убивчий текст. Убивчий насамперед для його батька – Андрія Назаровича Петрика.

Подивився на Таню Шелест, на золоту кокарду, що сяяла на її береті.

– Молодець, – усміхнулася Таня. – Виведіть його! Дайте поїсти й відпочити.

18. Юля Козерог

За три дні до саміту район Печеніг був щільно оточений підрозділами Орди, і в цьому строкатому натовпі китайців, росіян, монголів, киргизів, узбеків та інших ворогів Заходу легко загубився Святослав Закревський у жовто-тигровій формі командира карального загону імені шейха Салаха Ісламської Держави, висланого на допомогу дружнім арміям Орди. Його темно-руда борода вікінга тут, у цій мішанині багатонаціонального військового люду, виглядала цілком природно, арабська мова, опанована Святославом в Алжирі, в миротворчому контингенті ООН, не викликала підозр, бо ІД, наче Третій Інтернаціонал, трималася на найманцях, а документи, куплені в Багдаді, пройшли перевірку у відділі контррозвідки Орди, якому було доручено забезпечити безпеку саміту. Саміт готувався поспіхом, і в організаційному комітеті панував безлад, як на східному базарі.

Бійці, що працювали на Юлю Козерог, заздалегідь заклали

міни на можливих напрямках атаки охоронців саміту, а також установили на деревах, загорожах та будівлях, що оточували АД (Академію Дружби), камери спостереження, і Закревський, Юля та Алік могли спостерігати на екранах моніторів буденні картинки саміту. Дрони вирішили не задіювати, бо росіяни розмістили на даху АД надчутливий радар, щоб запобігти можливій атаці безпілотників.

Юля, зайнявши місце на позиції й замаскувавшись під купю хмизу, з нетерпінням чекала, коли візьметься за улюблену справу – вбивство ворогів.

Проте вона ніколи не ставилася до своєї діяльності, як до вбивства. Не любила вдивлятися в фотографії своїх жертв з дірками в голові, з прострільними отворами в очницях та іншими судово-медичними подробицями, що прикрашають сторінки криміналістичних підручників. Успішний постріл для неї означав не вбивство, а влучання в мішень, зайве очко в таблиці змагань, виконання бойового завдання. Ніхто не знав, що за цим полегшеним трактуванням убивчих Юлиних подвигів стоять її безсонні ночі, її таємне ходіння до церкви, де відмолювала вона свої гріхи. Вона не відала, чи Бог прощав її загублені нею життя.

На невеличких екранах, завбільшки з пачку сигарет, перед нею світилися портрети її клієнтів, а з-посеред них – найголовніші двоє: командувач об'єднаних сил Орди маршал Артур Мухматмурзієв, герой битви за свердловський край, генерал-губернатор сибірського улусу, друга людина в ієрархії Орди, та ініціатор ліквідації Української держави, її номінальний керівник Борис Баркас. Смертні вироки цим діячам були винесені військовим трибуналом Української визвольної армії й оскарженню не підлягали. До розстрільного ряду номер два входили тузи менші: Андрій Петрик, Іван Монахов, Борис Гризловський.

У магазин далекобійної гвинтівки Юля заладувала десять дорогоцінних набоїв. Вона була готова вести швидкий вогонь короткими чергами, не боячись відбою у плече, коли здавалося, що відірве руку. Ця американська гвинтівка була лагідною, за що її любила Юля, наче ляльку Барбі у дитинстві; Юля за-

хоплювалася витонченою технологічною красою своєї зброї й пишалася нею; їй не терпілося, стиснувши пістолетну рукоятку гвинтівки, затамувати подих і ніжно натиснути на гачок.

Нарешті надійшов той весняний радісний день, коли над Печенізьким водосховищем з гордим найменням «море» легкий ранковий туман, що зберігав нічну пам'ять холодної води, розчинився непомітно в струменях першого сонячного світла – й урочисто розпочався саміт Євро-Азійської єдності народів, що виступили проти фальшивих західних цінностей облудної псевдомократії, влади сексуальних збоченців і трансвеститів, правих расистів і лівих анархістів.

Нечисленні бійці загону Закревського, що вже добряче замерзли (Юля, залякнувши на позиції, відігривала своїм диханням пальці), й багатотисячні підрозділи охорони саміту були приведені у стан найвищої бойової готовності. Надто високою була ціна саміту в Печенігах: не часто незалежна держава добровільно кладе голову на плаху завойовників – так, як це зробила в 1938 році Чехословаччина в Мюнхені. Проте Орда в 2045 році не нагадувала райх Гітлера: хоч і потужна, але не всемогутня, хоч позірно й об'єднана нібито в одну зграю, збита буцімто в непереможну силу Темряви, але насправді – внутрішньо посварена згряя хижаків-приблуд, що ненавидять один одного, як шакали ненавидять вовків...

Святослав Закревський отаборився на командному пункті – невеликому закинутому складі, що належав колись лісництву. Офіційно загін Закревського вважався частиною багатонаціонального контингенту сил захисту саміту, його зовнішнього кільця; далекобійна гвинтівка Ящірки давала можливість не наблизитися до внутрішнього периметра охорони, потрапити до якого було б набагато складніше.

Операція «Молочний шлях» була розроблена до щонайменших деталей. Та цей чіткий план, доведений до кожного бійця особисто Закревським, розвалився від самого початку – як і всі умоглядні механічні схеми, складені штабістами, що перебували у полі лінійного мислення й ніколи не чули ні про принцип невизначеності Гейзенберга, ні навіть про роль випадковості в історії.

Почалося з того, що Баркас спізнився на відкриття саміту в Печенігах: рано-вранці перед вильотом нюхнув для куражу коксу – зі страху, мабуть, від розуміння відповідальності за скоєну державну зраду найвищого рівня, за що належав смертний вирок (а природний, невідь-звідки набутий тваринний, як перед землетрусом, інстинкт самозбереження викликав у Баркаса панічну реакцію), – отож через передозування помічники не змогли розтермосити Баркаса, й Андрію Петрику довелося залишитись із Верховним Координатором у Вишгороді; мало що може статися з цим швонцем, з якого державний діяч – як із презерватива аеростат; Петрик, розуміючи, що його Арні влетів у якусь погану історію, почав думати про переговори з Яремою й перекинення на бік опозиції.

Андрій Назарович, маючи багатий досвід подібних ситуацій з наркоманами, набутий у відділенні поліції, особисто приводив до тями вождя українського цифрового народовладдя, в якого на тлі втрати свідомості ще й почалися судоми, – кидав Баркаса до ванни з крижаною водою, наказав лікарю дати негайно велику дозу діазепаму та ввести кокаїн естеразу, поставити крапельницю для детоксикації. Він розумів, що план Бернстайна-Філофеева нищиться на очах: без Баркасового підпису угоди з Ордою не буде. А без угоди не буде Петрика.

Ні Ярема, ні тим паче Закревський про цю пригоду не знали.

Другий сюрприз для Закревського полягав у тому, що після оголошення перерви по закінченні урочистого відкриття саміту, коли учасники потяглися на відкриту терасу по каву, кумис та різні азійські солодощі на свіжому повітрі, маршал Мухматмурзієв наказав кожному, хто побажав вийти, надягнути маску з зображенням славнозвісного китайського стратега і мислителя Сунь-дзи, що жив доволі давно – в 544-496 роках до нашої ери – й уславився безсмертним твором «Мистецтво війни».

Маршал – білявий, схожий на берлінського прусака євразійський гібрид, вихований у Китаї, випускник московської військової, орденів Леніна і Жовтневої революції червонопрапорної академії бронетанкових військ імені Маршала Радянського Союзу українця Р. Малиновського, розташованої в Ташкенті, – був украй роздратований, ба навіть розгніваний та

лютий через відсутність Баркаса, в чому вбачав хитрий хід цього слизького, незрозумілого типа, спробу уникнути в останню мить підписання двох угод і дев'яти таємних протоколів про приєднання України до геополітичного простору Орди. Уявив: що подумав би Сталін, якби 23 серпня 1939 року у Кремль не прибув Ріббентроп і не поставив свого підпису під пактом Молотова-Ріббентропа?

Звичайно, можна було без згоди Баркаса, без жодних угод-папірців окупувати щедрі весняні чорноземи України, що кликали до себе військо маршала, лежали незахищено й незаймано за безсилими прикордонними стовпчиками, але Мухматмурзієв, вірний учень Сунь-дзи, вважав, що таку багату, підступну й непередбачувану державу, як Україна, треба завойовувати дипломатичними угодами, а не руйнівною війною. Змучені далеким і кривавим походом з Сибіру до цих благословенних країв війська вимагали відпочинку та харчів, а бойова техніка – ремонту; треба було поповнити запаси амуніції та паливно-мастильних матеріалів, відправити поранених і хворих на лікування в санаторії на озері Іссик-Куль. Небезпечно розтягнуті комунікації не могли забезпечити постачання необхідних війську ресурсів.

Крім того, передові нечисленні підрозділи Орди, що спільно з військами Баркаса патрулювали Лівобережну Україну, попереджали про невдоволення місцевого населення поведінкою чужоземців-окупантів, а також про підготовку повстання й створення партизанських загонів.

То ж навіть, враховуючи ці фактори, ігнорувати підписання угод із Баркасом, вдиратися в Україну, палити й плондрувати міста і села, озлоблювати їхніх мешканців? Краще почекати – нікуди цей Баркас не дінеться. А рішучий наступ можна почати 9 травня 2045 року, коли відпочинуть і перегрупуються війська.

Маршал, як людина обережна, побоювся вийти на терасу, де офіціанти в білосніжних кітелях уже стояли струнко, очікуючи високих гостей. Тим, хто заради свіжого повітря вирішив проігнорувати небезпеку, яку випаровувала чужа земля, Мухматмурзієв наказав надягнути однакові жовті маски з вузько

прорізаними очима, тонкими чорними вусами у стилі Сальвадора Далі й негустою клиноподібною борідкою.

З'ява на терасі сотні людей в однакових масках якогось китайця викликала справжній шок в Юлі Козерог, шок, що негайно породив відчай. Не дочекавшись наказу КП, вона відкрила вогонь, орієнтуючись на бейджики з державною символікою ЛІБРУ – їх можна було розгледіти в електронному прицілі гвинтівки.

Святослав, який вагався з ухваленням рішення, був заскочений пострілами Ящірки, але вже не міг зупинити операцію. Побачив на екрані монітора, як перший постріл зніс пів голови Монахову – вірніше, верхню її частину, від чого відкрилася основа черепа, наче ритуальна чаша печенігів, заповнена залишками мозку. Бідний Іван Овксентійович умить втратив свій неоціненний скарб – сховище компромату на численних ворогів і друзів режиму Баркаса. Від тієї ж самої кулі загинув якийсь пакистанський генерал, занесений невідь-чому на українські землі.

Кілька наступних Юлиних пострілів поклали Бориса Гризловського та двох його заступників. Грізний на вигляд командуючий військами режиму Баркаса, уродженець Санкт-Петербурга, громадянин Росії, України, Молдови, Вірменії, Йорданії та Панами Гризловський перетворився на смиренного дідуся, сиві вуса якого – такі, як колись у маршала Ворошилова, – стали червоними. Одна сліпа куля влетіла крізь розчинені двері до зали засідань, вбивши відповідального секретаря Співдружності Ельбруса Тугіна, який саме готувався до виступу після перерви, вибухнула в стіні, знищивши велику гіпсову емблему Орди – земну кулю в оточенні жовтого, коричневого і червоного кілець на тлі двох схрещених шабель.

Чорний корпус СС (їх називали «Соколи Сталіна»), що склався з російських найманців і становив кістяк охорони внутрішнього периметра саміту, негайно, не чекаючи наказу маршала Мухматмурзієва, якого охоронці, прикриваючи своїми тілами, тягли до підвалу, відкрив нищівний вогонь у напрямку лісу, з якого пролунали постріли Юлі Козерог.

Святослав Закревський, отямившись від хвиливної розгубленості, оцінив критичну ситуацію, в якій опинилася його диверсійна група, й, проклинаючи цю дурну корову Юлю, дав наказ відступити до Лисої Поляни, розташуватися метрів на двісті північніше, де штабелями лежали спіяні старі сосни. Там можна було дати бій – останній бій цієї приреченої операції: вийшов не молочний, а кривавий шлях.

Закревський зв'язався з Яремою. Той відповів одразу. Відчувалося, що генерал дуже стурбований.

– Що в тебе?

– Дуже погано. Нас викрили, ми відступаємо до квадрата 137. Потрібна допомога.

– Вилітаю. Постарайся протриматись. Як вона?

– Та пішла вона... – перервав зв'язок Святослав. Не хотів скаржитись на дівку, що самовільно почала бій, не дочекавши наказу. Він побіг, ховаючись за деревами, до місця лежання снайперів. Останні двадцять метрів довелося долати поповзом – таким інтенсивним був вогонь з боку будівлі АДУ.

Юля лежала на купі хмизу горілиць і ковтала сльози.

– Пробачте, пане полковнику, – погляд її був світлий і порожній. Вона дивилася вгору, туди, звідки летіли на землю соснові гілки й золотим дощем сипалися тріски, зрубані кулеметним вогнем. На екрані, що лежав біля Юлі, було видно, як з того берега відправляються катери з людьми в чорному.

Святослав побачив нарешті Алика, який виповз зі свого укриття.

– А ти, шітовий мудак, не міг її зупинити? Там же не було ні Баркаса, ні маршала...

– Де там її зупиниш... – злякано мовив Алик, уявивши, що чекає на нього, якщо вони виберуться живими з цієї халепи. Втім, шансів у них не було.

– Юлю, кинь рюмсати. Треба йти, – сказав якомога спокійніше Святослав, але Ящірка не ворухнулася. «Це істерика», – подумав Святослав і хляснув долонею по мокрій дівчачій щоці, гаркнувши:

– Ящірко, виконуй наказ, твою матір. Залишити позицію негайно!

– Я тут залишуся, – перевернулася на живіт Юля. – Алику, дай мені автомат. Ви йдіть, я їх затримаю.

Святослав, уже не приховуючи люті, щосили вдарив ногою в товсту Юлину дупу.

– Вставай, сучко, бо застрелю. Тягни її за ноги, – наказав він Алику.

Схопивши дорогоцінну снайперську гвинтівку й сумку з набоями, полковник приєднався до Алика, який, матюкаючись, витягував з укриття опасисте тіло впертої дівки. Пролунав мінометний вибух – поки що метрів за п'ятдесят від них: дерева взяли на себе удар смертоносних осколків, але Святослав розумів, що це – лише початок. Вогонь щоразу буде влучнішим. Це згубне місце, його засікли розвідувальні дрони, що кружляли над лісом і передали координати до центру управління вогнем. Усе живе тут буде знищене упродовж десяти хвилин. А потім прийдуть убивці з чорного корпусу з вівчарками.

Нарешті Юля отямилася, підвелася на ноги.

– Віддай гвинтівку! – вона видерла зі Святославових рук свою зброю й хутко побігла вглиб лісу, до Лисої Поляни – так швидко, легко оминаючи кущі, падаючи на землю при близькому завиванні мін, що полковник та Алик, який устиг кинути у схованку хімічну гранату, від диму якої собаки падали в корчах, – ледь устигали, задихаючись, посуватись за нею.

Святослав, скинувши на ходу важкий бойовий шолом, що заважав бігти, повторював ледь не вголос: «Сучка, сучка, сучка, пощастило ж генералу з нею... Господи, молю тебе, щоб із нею нічого не сталося, щоб Ярема ще пообіймався з нею... Чи ж помітить він у неї синець на дупі і чи розповість вона йому, що сталося в цьому лісі? Чи наскаржиться на мене? Нехай – аби лише витягти її звідси; може, й не так погано, що вона відкрила вогонь наосліп, зіпсувавши, напевно, настрої учасникам саміту...»

Біжучи за Юлею, яка наближалась до Лисої Поляни, Святослав навіть не згадав про дружину – маленьку пухнасту Ярину, яка подарувала йому трьох дітей – синів Владислава та Мстислава й донечку Орісю, – бо інстинкт виживання диктував йому інші гарячкові й строкаті військові міркування; не по-

мітив, як у цьому безладному потоці думок нарешті промайнув спогад: побачив Ярину, яка ніколи не знала, куди він зникає і що робить під час спецвідряджень, – як сидить вона у своїй майстерні на Печерську й ліпить із глини намиста, розфарбовує їх та засовує до печі, щоб пройшли вони випробування вогнем. «Діти, діти, діти, – думав Святослав у такт бігу, – хоча б побачити вас ще раз...»

Так завжди благав Бога під час операцій, хоча твердо знав, що ніхто не чує його молитов, бо яке діло Богу до невідомого полковника, загубленого в українському хаосі, коли в Києві буває часом небезпечніше, ніж на фронті. Чи прислухався Бог до зойків українців у Сандормосі, чи слухав крики зраджених бійців в Іловайську, чи врятував офіцерів, що не покинули генерала Балюка й були розтерзані людьми Баркаса?

Юля, яка оговталася від першого шоку проваленої операції, отямилася після хвилини знерухомлення й бажання вмерти, бігла до Лисої Поляни, щоб урятувати своє кохання до генерала, щоб спасти його від мертвотної самотності й спустошення – може, простить їй сьогоднішню помилку, може, вдасться ще його обійняти, може, ще шелестітиме дощ і гратиме тиха музика. «Осіньні листя». Й не має значення, що не розумієш слів, які ніжно бринять у кімнаті, і що Київ – не Париж (вона була на змаганнях у Парижі і встигла зрозуміти різницю) – тільки б вихопитись із цієї пастки. Кілька метрів залишилось до укриття, де вже зайняли позиції хлопці з загону Закревського, – і тоді Юля почула виючий звук смерті, від якого несила було сховатися, бо цей дедалі ближчий неблаганний звук невеличкої самонавідної китайської ракети, що наздоганяла Юлю, призначений був, щоб знищити саме її, – ракета була налаштована на жіночу плоть, на XX хромосоми, на жіночі гормони, наче добре тренована вівчарка; Святослав почув цей звук і зрозумів його; останнім зусиллям наздогнавши Юлю, Закревський кинувся на неї, повалив на землю й, важко дихаючи, влігся на ній, наче хотів трахнути цю дурепу ззаду; зі здивуванням побачив перед собою молоду, ще негусту траву, що проросла крізь руду глицю, й помітив давно не бачене, забуте диво: весняну сон-траву, кілька квіточок, наче сім'я вийшла на прогулянку; волохате,

мов гусінь, стебло й блакитно-фіолетовий, вкритий срібним пушком, дзвіночок, усередині якого – жовті тичинки, Святослав згадав, як із мамою, коли був малим, їздили до Пущі-Водиці збирати цю рідкісну квітку.

Відчув тепло Юлиного тіла – вона важко дихала – й рух, наче хотіла вона скинути його з себе, а тоді пролунав вибух, якого він не почув, і Святослав занурився в темряву, ніби хтось владно вимкнув світло в його житті.

19. Скажений Ярема

Він ненавидів запахи госпіталю.

З покаліченою правою рукою (довелося навчитись писати й працювати на комп'ютері лівою), з пораненням у голову і шию (коли майже втратив голос, німці у шпиталі бундесверу в Гамбурзі поставили йому штучний голосовий апарат), він дійшов висновку: всюди в українських і німецьких госпіталях стояв однаковий запах – антибіотиків, кровозамінників, йоду, дезінфекційних засобів, рідкого лавандового мила, поту, крові і сечі, запах солдатських побитих, поламаних тіл. Для когось це був запах надії, для багатьох – запах смерті.

І ось знову Ярема сидів у госпітальному модулі в Богуславському таборі, біля ліжка Святослава Закревського, вдихаючи цей запах поразки, бо кожне поранення чи смерть бійця – це поразка його особиста і втрата для армії; попри всю свою воєвничу натуру, Ярема, як мало хто, цінував життя і здоров'я своїх вояків.

... Два американських ударних гелікоптери «Si-Bo Revenger X-20» («Сікорський-Боїнг “Месник”»), куплені ще урядом генерала Балюка, з двадцятьма бійцями на кожному борту, оснащені потужним ракетним озброєнням, пронеслися на наднизькій висоті зі швидкістю 715 км/год над Лівобережною Україною, викликавши сум'яття серед нечисленної залози комендатур Орди, й прибули до Лисої Поляни, над якою здіймалися сигнальні помаранчеві дими тривоги; на той час майже всі бійці Закревського загинули, сам полковник із множинними осколковими пораненнями в голову тихо помирав, лежачи в канаві поряд із Юлею; сама ж вона, обклавшись трьома автоматами

загиблих бійців, відстрілювалася від соколів Сталіна, які, зазнавши значних утрат, не дуже поспішали йти в атаку.

Юля не знала, що в результаті її пострілів саміт було зірвано.

За кілька метрів від Юлі, примостившись за поваленими деревами, відсунувши вбитих товаришів, Алик посилав черги зі станкового гранатомета: на узліссі, де залягли російські найманці, гриміли вибухи. Звідти лунав мат і заклики:

– Хохли, здавайтесь. Ми вас барщюм накормім. Бандери, вихадіте с поднятими руками!

Ярема, який сидів у першому гелікоптері, почув крізь тріск перешкод Юлин голос, яка, задихаючись, коротко доповіла обстановку. Відлягло від серця, хоча він одразу відкинув, приглушив у собі це підле відчуття радості, неможливе в годину поразки і смертей. Він наказав другому чопперу вдарити по нападниках з тилу, з боку водосховища, а командирю першої машини – відкрити вогонь з реактивних вогнететів; термобаричні боєприпаси полетіли вбік узлісся, де виникли аерозольні хмари з запалювальної суміші; стовпи вогню, створюючи зону об'ємного вибуху, випалювали все довкруги, не залишаючи чорним соколам жодного шансу на порятунок.

За десять кілометрів від цієї пожежі маршал Мухматмурзієв, сидячи в своєму гелікоптері, спостерігав з висоти 2000 метрів за фінальною частиною саміту. Україна зустріла його пекельним вогнем, проте маршал знав, що все тільки починається: ніхто і ніщо не зупинить його війська.

Він добре знав історію завоювань: мільйон коней хана Батия, дочекавшись свіжих українських трав, розчавили своїми важкими копитами українські, мадярські й польські землі, а в Києві залишили вічний слід – гору імені Батия. «Мої танки з дизпалива перейдуть на електрику, – думав маршал, – розвідка доносить, що в Україні вистачить електрозарядних станцій для моєї бронетехніки і автоколон. А в Києві вистачить гір, щоб з'явилася Мухмат-гора», – погордливо вирішив командувач об'єднаних сил Орди, кидаючи прощальний погляд на край української землі. Він не знав, що Ярема наказав знеструмити прикордонні райони Лівобережжя й підірвати нечисленні бензосховища.

Важкі транспортні гелікоптери турецького виробництва йшли в колоні, рухаючись за машиною маршала. Гелікоптери з учасниками зірваного диверсантами саміту летіли в Міллерове, де розташувалася штаб об'єднаних сил Орди. Ті, що сиділи біля ілюмінаторів, могли побачити виблиск Печенізького водосховища й дим над лісом, де завершувалася операція «Молочний шлях» – шлях, щедро забарвлений кров'ю.

Ярема першим зіскочив на землю. Юля підвелася й замахала руками:

– Сюди, сюди!

– Ти як? – спитав Ярема. Вона була заюшена кров'ю.

– Його рятуйте! – крикнула Юля, оглухла від вибухів та гуркоту сіро-зеленого гелікоптера, схожого на велику океанську рибу.

Через півтори години Закревський лежав на операційному столі в Богуславі.

20. Андрій Олександрович Закревський

Я одразу зрозумів, що сталося щось страшне, непоправне. Капітан Кучеренко, похмурий, нічого не пояснюючи, всадовив мене в бронемашину й повіз із Радомишля назад – до Богуслава. Я побачив червоний хрест на наметах і сірого кольору госпітальних модулях, куди мене завели; побачив, як крізь сон, лікарів у зелених халатах – вони мовчки, скорботно віталися зі мною, але для мене це були картинки з якогось нереального сну: я ж бачив тільки забинтовану Святикову голову, частину його жовтого обличчя й бороду – мені здалося, що вона посіріла чи, може, посивіла й втратила темно-рудий колір моєї першої дружини Лади, Святикової матері.

Біля Святикового ліжка сидів генерал Ярема в білій накидці на спині. Не дивлячись на мене і не вітаючись, генерал мовчки встав і вийшов з палати.

Побачивши Свята, ще не почувши жодного слова реаніматорів, що не відходили від нього, я зрозумів, що мій син помирає.

Помирає.

І цього не зупиниш ніякою метушнею реаніматорів, кра-

пельницями, трепанацією черепа, найновішими антибіотиками, кровозамінниками, апаратами штучного дихання, електронними приладами стеження за станом організму – хімічним складом крові чи кардіограмою серця. І ніякі молитви – мої чи генерала – не повернуть умираючого сина назад, у світ життя. І плачі теж не допоможуть.

Це було жорстоко – повірити у смерть Святика, відмовитись від безглуздої гри, що зветься «надія», коли люди навколо умираючого розігрують не стільки для нього, скільки для себе, щоб очистити сумління, оптимістичну трагедію – сподівання на диво, на воскресіння Христове; але що дозволене Христові, не дано людині.

Я багато бачив смертей, занадто багато, бо мій вік – це час, коли вмирають цілі грона, цілі кластери людей – родичі, знайомі, друзі, співробітники, зникають безслідно попередні покоління. Так покірливо, як і жила, пішла моя мати, так тихо вмерла Ольга Іванівна Драга, яку ховало двоє людей: я та її сусідка Клара Яківна, яка доглядала Ольгу Іванівну в останні дні її життя.

Смерть викосила майже все моє покоління. Так померли три мої колишні дружини; тільки одну з них – Ладу, Святикову матір, яку я палко покохав після розлуки з Ольгою Іванівною, – я поховав на Байковому кладовищі. Був Свят та його друзі-військові.

Я ховав старих колег-академіків, молодих співробітників, що загинули або на війні, або в автокатастрофах, ховав невідомих мені родичів своєї матері; що довше живеш, то більше смертей бачиш. Я майже звик до цієї страшної рулетки, в якій твоє довголіття купується ціною інших життів.

Мені сняться тепер тільки мертві люди, що колись оточували мене, яких я любив або ненавидів. Вони існують тільки в моїх викривлених, абсурдних, блазенських снах: у дивних, неадекватних одягах, якихось камзолах чи свитках, про щось мене запитують – і я почуваюсь так, наче й сам уже переселився до царства мертвих. Хоч я ще живу і працюю, але тільки Святик тримав мене при житті, тільки наш із ним зв'язок, наші думи, спогади і сподівання не дозволяли мені померти.

Мені здавалось, що в цьому житті я бачив усе й усього спізнав: кохання, ревнощів, безгрошів'я, успіхів, поразок – думав, що більше нічого зі мною не може трапитись, наче в кінострічці, склеєній в одне кільце, переглянутій безліч разів, де все відоме, всі сюжети знайомі. Навіть зраду Моргуновича я, на диво, сприйняв майже байдуже. Бо кого в цьому світі здивує учень, який зраджує свого вчителя?

Я помилявся.

Бо я ніколи не ховав власних дітей.

Такої події не було й не могло бути в моїй філософії життя. Самовпевненій і обмеженій. Не могли мої діти померти раніше за мене. Ніколи.

Хоча я пам'ятав слова Ольги Іванівни – одного разу, коли сутінки з вулиці принесли темряву до кімнати, а світла ми не вмикали, вона заплакала – то були роковини смерті її сина – й сказала: «Ти не уявляєш, як це несправедливо. Діти повинні ховати батьків, а не батьки дітей... Андрію, рідний, я вірю, в тебе будуть діти. Господи, спаси тебе від цього горя...»

«Горе, – тоді подумав я. – Від якого кореня воно походить, це слово? Від Гори. Гора нещастя складає горе».

Усі смерті, що їх я бачив і пережив, залишили слід у моїй душі, хоча багато хто вважав мене холодним раціоналістом, не здатним на справжні почуття. Не завжди болісний, але слід залишався – тихий сум прощання з ілюзією вічного життя, коли на монотонному тлі нескінченних, здавалося, буднів приходило тривожне, як звук далекого дзвону, розуміння тимчасовості світу, в якому існуєш. Цей сигнал тривоги бентежив тебе декілька годин чи днів, інколи довше – але зникав на певний час у новому коловороті побуту. До нової смерті.

Я взяв Святика за руку – вона була тепла. Ще тепла. Я ще не збагнув усіх глибин катастрофи, що спіткала Святика й мене. І його дружину та дітей. Лічені хвилини залишалися до цього.

Він почав стогнати так голосно, що я здригнувся від почуття жаху і приреченості; жаху – тому що це був стогін невимовного болю, що терзав Святика, а я не міг нічим зарадити. Я мав пройти цей пекельний шлях болю і страждань разом із сином.

Я проклинав себе за те, що дожив до цих хвилин, що не вмер, як нормальні люди, між сімдесятьма й вісімдесятьма роками; я проклинав свої гени довголіття, проклинав геронтологію і теорію професора Фролькіса, який дав людству фальшиву надію на безсмертя. Кому потрібне таке безсмертя, коли переживаєш своїх дітей чи онуків?

Я не став питати Бога, за які гріхи він покарав мене так жорстоко. В мене своє уявлення про Бога та його почуття справедливості. Невідь-чому Він нерідко карав відданих Йому праведників і дарував спокій та щасливе життя негідникам, яких мав убивати суд Небесний, вищий за суд земний, продажний.

Реаніматор впорснув велику дозу морфіну в систему – вколів шприц просто в пластиковий пакет крапельниці – й стогони тимчасово вщухли.

Я нахилився над сином.

– Святику, рідний, я з тобою.

Він розплющив очі й подивився на мене. Здалося, що він упізнав мене.

Він підняв руки, склавши їх наче для молитви чи для захисту, як робив це в дитинстві, коли рятувався від небезпеки в моїх обіймах. Я заплакав і сказав, захлинаючись: «Святику, синку, маленький мій, це я. Я тебе врятую», але це була безсила брехня, якої я не соромлюсь; у погляді його промайнула надія – чи мені так здалося? – й він заплющив очі, опустив безсило руки. І заспокоївся.

Назавжди.

Більше я не плакав, не вимовляв безсилих брехливих слів. Підійшов генерал Ярема, вже без накидки, з ним – начальник госпіталю. Вони вивели мене з палати на свіже повітря.

Я не чув їхніх слів, хоч пам'ятав кожен їхній жест, їхні обійми. Я нікого не звинувачував у загибелі Святика, ні до кого не мав претензій, я не знав, що трапилося в тому бою, не запитував, що робив Свят у тих клятих Печенігах. Я стояв на порожній землі, наді мною висіло мертве, передвечірнє небо, мене оточували чужі, байдужі мені люди а я думав, що якби я мав щастя померти раніше, Святослав поховав би мене в Києві, на Байковому кладовищі, на сімнадцятій ділянці, недалеко від могили

мого друга – академіка Неселовського, поряд із моєю першою дружиною Ладою.

Через пів години я повернувся до Святика. Темрява охопила землю.

21. Борис Михайлович Баркас

Верховному Координатору доповіли про трагедію в Печенигах у той момент, коли він уже стрибнув у басейн, відчувши опір холодної, як спочатку здалося, води. Побачивши стурбованого Петрика, який махав йому руками, Баркас підплив до свого помічника і вчепився у слизький кахельний край бортика.

Вислухавши повідомлення Петрика, який ледве приховував свою радість, хоч і намагався зобразити сум на неголоному обличчі, Баркас різко відштовхнувся ногами від бічної стінки й, не сказавши ні слова, відплив на центральну доріжку. Плив, віддаляючись від Петрика, вільним стилем, занурюючи голову у воду; очі були захищені спеціальними окулярами – можна було добре бачити малюнок на дні басейну: червоні риби серед жовтих морських зірок. Баркас сам вибрав цей малюнок, що нагадав йому дитинство на Пересипу. Дивно, але після передозування та інтенсивного лікування (запам'ятав тільки, як бив його по щоках Петрик) Баркас почувався здоровим і сповненим сил: ні корчів, ні головного болю – мабуть, австралійський препарат виявив свою рятівну дію.

Петрик не зрозумів реакції керівника країни на жакливу подію, яка матиме тяжкі наслідки для долі молодого держави: чи токсичні залишки коксу ще отруювали свідомість Баркаса, чи горе від втрати Монахова і Гризловського (хоча про яке горе можна казати в команді, де всі ненавидять усіх?), чи озвалося почуття власної провини, бо через нього, Баркаса, було зірвано підписання архіважливих угод, і – як наслідок – чекай помсти ОРДИ? Що примусило Баркаса люто спінювати воду енергійними змахами рук і потужною роботою ніг? Невже бажання зосередитись і холодно продумати всі наслідки цієї події – як урятувати ситуацію й перекопати маршала Мухматмурзієва продовжити дружню співпрацю? Невже даремно

Петрик домовлявся з маршалом, який пообіцяв призначити його генерал-губернатором Орди в Україні, як тільки цей край буде окупований об'єднаними силами Євразії?

Можливо, з тривогою подумав Петрик, перенюх коксу та інтоксикація були майстерно розіграним трюком Баркаса з якоюсь невідомою Петрику метою? Може, Баркас, великий майстер містифікацій, уже про щось домовився з Яремою – поза спиною Петрика?

Останнім часом Петрик став особливо вразливий до всього, що відбувалося навколо нього: йому здалося, що Баркас змінився, що кожне слово і погляд Координатора після того, що сталося з Арні, раптом набули небезпечної двозначності, сповнилися таємним, незрозумілим смислом, несуть загрозу самому існуванню Андрія Назаровича. Тривога охопила Петрика, бо радості з приводу смерті його заклятого ворога Баркас міг і не поділяти. Хлюпання води, що відлунювало в порожньому басейні, наче таємна, незрозуміла шифровка, посилювало моторошне почуття наближення кінця – несправедливого й неочікуваного. Попри витончений, рафінований, інтригальний розум, Петрик не знав, що смерть – завжди несправедлива і неочікувана.

Він приречено сів у крісло, що стояло поряд із «троном» – кріслом самого Баркаса, масивним, з високою спинкою, яке перебувало під пильним наглядом охоронців. Начальник охорони Юл стояв із кам'яним виразом обличчя теж біля «трону», тримаючи в руках білий махровий халат, щоб утеплити змерзле тіло Баркаса. На круглomu столику на державного плавця очікував зелений китайський чай у гранатового кольору візерунастоу фарфоровому чайнику, набір соків і фрукти.

Раніше Петрик, не звертаючи уваги на охоронців й не очікуючи Баркаса, налив би собі в піалу чаю, з'їв би ліниво, майже знехотя темно-фіолетову інжирину або присмачений каспійським кав'яром кавалок папаї; тепер, відчуваючи холодний погляд Юла, який колись привітно перекидався жартами з Андрієм Назаровичем, Петрик сумирно сидів, поклавши руки на коліна, терпляче чекаючи, коли Баркас скінчить свій вечірній заплив.

«Заспокойся, – сказав сам собі Петрик. – Не піддавайся паніці, ще нічого не сталося. Я врятував цього швонця від передозу, практично від смерті – він повинен це розуміти. Де я проколовся? Можливо, не приховав як слід своєї радості від смерті Монахова і Гризловського? Треба бути обачнішим. Запропоную великий вседержавний траур і пишний похорон у Києві на меморіальному кладовищі вічної слави».

Він не знав про виступ Арні – записаний і змонтований, готовий до трансляції з космічної станції імені Ілона Маска.

...Баркас, ізольований від світу опором води, відчував, як змерзло його тіло, незважаючи на енергійну, швидку плавбу, від якої раніше діставав хвилини щастя – наче золотий сонячний дощ зігрівав його, змиваючи всі негаразди й образи.

Лишень тепер, пропливши чотириста метрів безжурно, він зрозумів, що кривава бійня в Печенігах поклала край – але чому? Його владі? Його мріям про імперію? Його вірі в надійність Петрика? Ставленню Орди до нього? Хто той мерзотник, що підняв руку на Монахова та Гризловського? Влучив у них, а цілив у Баркаса, в серце держави.

Зрозумів, що в ту хвилину, коли він нюхав кокаїн, Бог врятував його від смерті. А Петрик, як головний ініціатор угоди з Ордою, навпаки – підштовхував його до загибелі. Він уже забув (так миттєво позбавляються люди лихих спогадів), що наказ про союз із Ордою віддав йому, а не Петрику, особисто Бернстайн, виходячи з якихось своїх геополітичних розрахунків. Забув про гроші, обіцяні Ордою.

Баркас завжди панічно боявся бійок, кривавих розбірок, збройного опору, всього того, що супроводжує боротьбу за владу. Після вбивства генерала Балюка, якого ненавидів до нічних корчів, якому таємно заздрих, захоплюючись його харизмою народного вождя, його вмінням переконувати натовп, його хоробрістю – мало хто знав, що коли знавіснілий натовп, підбурений Баркасом, накинувся на генерала, щоб розірвати його, Балюк підірвав себе гранатою, – Баркас читав таємний звіт про цю подію й довго, хоч і з острахом, дивився на страшні фото понівеченого генералового тіла, відчуваючи мстиве задоволення і тамуючи ледве прихований жах.

Незважаючи на збройну, насильницьку перемогу контрреволюції, Баркас наполіг на проведенні демократичних виборів, аби показати світові свою порядність, чесність, миролюбність, свою людську наївність і доброзичливість, свою мрію побудувати нове суспільство, не підпорядковане продажним, таврованим цинізмом професійним політиканам, відмороженим військовим і жорстоким якобінцям-революціонерам, тій фанатичній меншості, що завжди упродовж усієї історії людства нав'язувала свою волю більшості народу. Він мріяв відкрити нову сторінку: створити справжню НАРОДНУ владу – владу людини з народу, невігласа, неполітика, непрофесіонала. Тобто свою особисту владу – владу цілителя недуг народних.

Таку легенду намалювали йому політтехнологи Бернстайна, коли пів року готували Баркасове пришествя на землю Київської Русі. Навіть Григорій Дрофа, який за дорученням Бернстайна, щедро фінансував виборчу кампанію, не знав усіх деталей підготовки майбутнього лідера ЛІБРУ на острові в Карибах.

Політтехнологи Бернстайна, серед яких були найрозумніші, найпідступніші та найкреативніші маніпулятори з Європи і США, розробили ідеологію народної влади людей, які не пам'ятають свого минулого, не мають твердих державницьких переконань (а таких більшість), – людей, змучених монотонною брехнею крадіїв при владі, безнадійною відсталістю України за всіма європейськими показниками та відсутністю справедливості в судах і державних установах. Ніхто з Баркасового оточення – навіть Петрик – не здогадувався, де, в яких мозкосховищах їхній лідер знайшов свою теорію всеукраїнського бардака, вільного, нічим не стримуваного хаосу, що створював ілюзію свободи, – з одночасним посиленням електронного (тобто поліцейського) контролю за анархізованим суспільством.

Багатьом прибічникам Баркаса було до вподоби таке поєднання хаосу та лібертаніанської, без жодних меж риторики із системними утисками й обмеженнями, свободолобного галасу – із застосуванням бойових вірусів Арні Петрика та еска-

дронів смерті Монахова, з використанням такого новітнього досягнення фізики, як камери дезінтеграції.

Якось у пориві відвертості Бернстайн розповів Баркасу, що того обрали з-посеред п'яти кандидатів з України: розглядалися двоє росіян (Фокін і Мокін), один українець (дисидент-святоша Даринович), грек з Маріуполя і один єврей – Баркас. Відбір вела найдосвідченіша майстриня кастингу з Голлівуду Наталі Перрі. Умови були такі: це повинен бути абсолютно новий, неочікуваний для людей персонаж. Але що важливіше – народ мав повірити, що це – чесна, незаплямлена корупційними зв'язками із владою людина.

Мадам Перрі одразу відкинула запропонованих їй росіян. Дивлячись на екран, де світилися обличчя кандидатів, вона винесла вирок: тупі чваньки зі стандартними, зарослими щетиною пиками, яких повно сидить у парламенті й від одного вигляду яких народ скрегоче зубами.

Наталі Перрі – стара, з фіолетово-сивим волоссям елегантна жінка (колись Бернстайн кохав її) годинами, викурюючи сигарету за сигаретою, сиділа перед екраном комп'ютера, приглядаючись до кандидатів. Вона оцінювала тільки їхні зовнішні дані – всі інші критерії її не обходили. Бернстайн також не переймався іншими чеснотами цих людей, бо знав, що успіх політика на вісімдесят відсотків залежить від того, наскільки переконливим є його зовнішній вигляд. Він пам'ятав ефект Рейгана – як могутній кіногерой, «капітан Америка» переміг Імперію Зла.

Грек із Маріуполя виявився солодко-липким красунчиком, що міг сподобатись хіба що провінційним буфетницям.

Проповідник церкви святого Юди, колишній політв'язень (всі забули, коли і за що його посадили спецслужби чергового президента Ірода) Даринович спочатку сподобався Наталі Перрі: їй були до душі проповідники, які знали напам'ять глибокі, багатозначні біблійні тексти, які підносили сучасних слухачів майже до рівня древніх євангелістів, людей непохитної віри, честі й самозречення. Такі персонажі мали шанс стати будителями народних мас, трансформувати високі слова на жорстоку владу. Проте, уважно вивчаючи на екрані проповіді

Дариновича, навіть не дуже вникаючи в їхню суть, тонка, вродлива колись і стара, як скрипка Страдіварі, міс Наталі помітила певну брезкність обличчя немолодого єзуїта, що свідчила про його схильність до земних утіх, побачила байдужість очей, самовдоволеність виразу і фальшивість інтонації виголошуваних ним істин. Зрозуміла: це святенник, замаскований під праведника.

І тоді залишився Баркас.

Відпливши далеко від того місця, де сидів Петрик, він перейшов на повільний, розслаблений брас, який дав йому змогу зосередитись на жакливих новинах, щойно почутих, оговтатись від першого шоку. «Та чи така це вже жаклива новина?» – подумав Баркас, майже не працюючи руками й просуваючись легко у воді за рахунок роботи ніг.

«Усе не так уже й погано, – він наблизився до дальньої стінки, де не було нікого з охорони, й легко відштовхнувся від неї. – Я живий. Живий! Я пливу легко й переможно, я уникнув тої кривавої лазні, в якій мав загинути. Не я ухилився від смерті, а сам Господь відвів мене від кулі, як відвів від підписання угод, які вели мене прямісінько на плаху. Випробуваний шлях – від трону до ешафоту один крок. Божественне провидіння знову врятувало мене. І це – головний підсумок події в Печенігах. Сподіваюся, маршал розуміє, що зрив саміту організовано замаховцями, державними злочинцями, найзлішими моїми ворогами; що не я в цьому винний. Віддам Орді Петрика – це він приносив мені кокс і він затримав мене у Вишгороді, не дав своєчасно вилетіти до Печенігів. Вони влаштують йому калмицьку страту: прив'яжуть руки й ноги до двох баских жеребців, розпечену залізну палицю засунуть попід хвосту, й коні, ошалівши від болю, понесуться в різні боки, розриваючи дебеле тіло Андрія Назаровича Петрика на шматки».

У пам'яті Баркаса чомусь сплигло, як святкували вони народження Петрикового первістка – світлого хлопчика, наче скупаного в молоці, який усміхався до всіх, через що його назвали Смайликом; тільки пізніше приліпили до нього це ідіотське ім'я Арні, а Баркас став його хрещеним батьком, й місцеві попи заплущили очі на порушення релігійних правил.

Він відкинув цей несвоєчасний спогад, як викидають непотрібний мотлох із хати під час великого прибирання, й повернувся до головної думки: «Я відновлю дружбу з маршалом Мухматмурзієвим, запрошу до Києва з офіційним візитом. Перейменуємо проспект Бандери на бульвар Мухматмурзієва й тихо, без зайвого галасу підпишемо ці чортіві угоди. Якщо бути зовсім відвертим наодинці з самим собою, то нічого страшного в загибелі Монахова і Гризловського немає. Хоч їх і шкода. Але їхня смерть – це сигнал, що прийшов час змін. Вони своєчасно звільнили сцену, і я добре зрозумів це послання долі. Тільки не можна виказувати своєї радості, як Петрик. Оголошу триденну державну жалобу».

...Рішучий, сумний і загадковий, Баркас вийшов із басейну, наче з мікви після омовіння. Вийшов новою людиною, бо ухвалив: нізащо, ні за яких обставин не віддавати владу. Нікому. Бо втрата влади означала смерть. Ця стара, як світ, істина, яку спізнали численні королі, царі, диктатори і президенти, відкрилася йому сьогодні по-новому. Він ще не знав, що влада заступила йому кокаїн. Але відчував, що відбулася в ньому страшна і радісна зміна, наче скинув він із себе стару, непотрібну вже шкіру, став новою незнайомою істотою.

Петрик виструнчився, дивлячись, як Юл витирає Баркаса фіолетовим рушником і дбайливо накидає на плечі халат. Ніколи до того Петрик, важка й неохоча до зайвих рухів людина, не вставав перед Координатором. Бо почувався як рівний із рівним. Тепер стояв зі смартфоном в руках, з якого повзли нові подробиці замаху в Печенігах, і з завмиранням серця очікував на перші слова Баркаса.

Той, не підійшовши до столика з гарячим чаєм, що було нечуваним порушенням традиції, сказав тихо:

– Андрію Назаровичу (це офіційне звернення боляче вразило Петрика), сьогодні о сьомій вечора подивіться, будь ласка, програму на каналі Маска. Побачите свідчення вашого сина Арні. Дуже цікаві. Висновок зробите самі... Шкода Монахова. Зараз він був би дуже потрібний.

І додав, ніжно торкнувшись довгими пальцями щоки:

– Слухла і болить. На сьогодні все. Вільні.

В оточенні охоронців Верховний Координатор попрямував до сауни. Ніколи раніше цей ритуал не відбувався без Петрика. Бо в сауні вирішувалися найважливіші державні питання.

Петрик поглянув на скляний дах басейну: важкі темні хмари, набряклі від дощів та снігів, повзли над Вишгородом. Незрозуміло було – надворі рання весна чи пізня осінь.

Андрій Назарович подумав, що тепер його життя та життя сина цілком залежать від цього містечкового блазня, від афериста, який брав на свої сеанси гіпнотизерів і лікарів-гінекологів, що запліднювали бідних жінок. З провінційного цілителя Баркас завдяки Петрику перетворився на очільника держави, хворого на манію величі, залежного від найсильнішого наркотику в світі – влади.

Стоячи самотньо у спорожнілому теплому басейні, в якому вже не відлунювали голоси й не чуто було плюскоту води, Петрик відчув тремтіння в тілі – наче схопив лихоманку або починався землетрус.

22. Андрій Олександрович Закревський

Він усю ніч просидів над тілом свого мертвого сина. Лікарі приносили йому каву, пропонували ковтнути якісь транквілізатори, однак він відмовлявся: вважав, що нечесно полегшувати, затуманювати розуміння страшною істиною – смертю сина – за допомогою якихось пігулок.

Життя втратило сенс: відкриття вірусу безпам'ятства, вивчення таємниць мозку та впливу на нього потоків інформації, боротьба з режимом Баркаса, зрада Моргуновича, навіть доля України – все відійшло в тінь смерті, все зникло в її темряві. Бо не стало одного з головних продовжувачів життя старого Закревського. Тяглість життя було перервано.

Залишилися Мирослав, Ростислав і внуки, але існували вони поза внутрішнім, утримуваним у глибокій таємниці життям Закревського.

Він згадав свою божевільну запрограмованість на розкриття таємниць мозку, атакованого фальшивими новинами; відкриття вірусу безпам'ятства – плід його важкої праці – виявилось безглуздом: варто було провести через конвеєр допи-

тів того жалюгідного хлопця-хакера, щоб дізнатися таємницю штучно сконструйованого вірусу.

Проте тієї ночі, сидючи біля тіла Святослава, Закревський збагнув якісь нові істини, раніше непідвладні йому: не цей вірус, хоч би яким патогенним він був, вирішив долю виборів, тобто долю України. Вірус – лише зручне прикриття, маскування тієї правди, що відкрилася Андрію Олександровичу в шпитальному модулі квітневої ночі 2045 року: людство, нації, Україна йшли до цієї катастрофи повільно й невблаганно, підкоряючись диктатурі цифр, облишивши читання книжок, підпавши під владу безглузких соціальних мереж, обмінів короткими зашифрованими репліками, втративши інтерес до минулого, ба більше – зневажаючи його, зневажаючи історію та її уроки, наче засалену збірку старих брехливих анекдотів, люди прирекли себе на безпам'ятство, на прихід до влади Баркасів.

Жодні вакцини й антивіруси не зарадять цьому.

Потрібна нова революція – антицифрова, антикомп'ютерна, антимережева. Повернення до людини, до її здорового глузду. Звичайно, цю революцію наречуть контрреволюцією, реакційною спробою повернути людство в темне минуле, в епоху дерев'яних рахівниць та залізних скреготливих арифмометрів, оголосять повстанням проти штучного інтелекту. Але треба зробити все, аби врятувати людський мозок, аби людина мала право вибору, не нав'язаного машиною чи ворожим вірусом. Він згадав, як років п'ятдесят тому обурювався, дізнавшись про конгрес неолуддитів, які закликали боротися проти диких і страшних технологій комп'ютерного віку, що загрожують людству.

Тепер ця істина дійшла й до нього.

Закревський подумав, що Святослав, Ярема, їхні спільники, котрі повстали проти Баркаса, намагаючись відродити пам'ять України, підняли ребелію ширшу – проти нового – цифрового – поневолення людства, нового інформаційного Середньовіччя.

Він утратив не тільки сина, але й спільника та однодумця, продовжувача справи свого життя, справи свого батька, спра-

ви Грушевського – людини, яка відродила пам'ять свого народу.

Тієї нескінченної ночі академік Закревський вершив суд над самим собою, над своїм життям; вищий суд, вирок якого – остаточний і не підлягає оскарженню. Андрій Олександрович прокляв своє довге й недолуге життя – своє сліпе поклоніння науці, яка не може врятувати людей і зупинити темряву, своє служіння фальшивим пророкам і бездарним правителям, свою жорстокість до жінок та байдужість до сімейного життя, свої втечі від дітей, які пізнали всю гіркоту безбатьківства. Він згадав, як після короткого періоду любовного запаморочення дружини (і коханки) починали його дратувати – своїми пронизливими голосами й гидкими криками, спробами ним керувати, своїм нерозумінням його наукових пристрастей, вимогами грошей, яких завжди не вистачало, впертістю і непокорою, коли йшлося про виховання дітей, нарешті своїм зовнішнім виглядом – коли шлюб його наближався до краху. Тільки Ольга Іванівна його ніколи не дратувала – на початку його життя – й лаборантка Катя – наприкінці. Можливо, тому, що не жили з ним постійно, не втручалися в його життя та його справи. Та й не перечили йому, нічого від нього не вимагали. Й ділилися з ним своїм найпотаємнішим.

Знав, що життя його скінчилося, а його гени – ті, що перейшли в тіла його живих синів і внуків – розчиняться і зникнуть у вічній ріці майбутнього, в якому вже ніколи не буде Святослава. Важке почуття провини перед убитим сином охопило його, бо був байдужий до нього в дитинстві, недоцілював, недорозмовляв, не поділився з ним своїми таємницями – хоча хто колись бачив, щоб батько каявся у своїх гріхах перед сином?

Каявся, однак, тільки тепер, перед тілом мертвого Святослава. Запізно.

О шостій годині ранку прийшов армійський патологоанатом з помічником-прозектором і ввічливо попрохав Закревського піти.

Той ступив у прохолодний весняний ранок, почуваячись так, неначе вжив сильний заспокійливий препарат: жодних думок, ніяких почуттів. Мертва пуста в душі й механічні кроки по мокрій від роси траві. День прокидався сонячний, сповне-

ний голосами птахів – щасливим щебетом життя, байдужого до людських страждань.

23. Борис Михайлович Баркас

Був у чорному френчі, стояв на фіолетовому тлі телестудії поряд із державним прапором ЛІБРУ, оздобленим чорною жалобною стрічкою.

«Дорогий український народо (вперше Верховний Координатор вимовив ці слова), співвітчизники, шановні громадяни ЛІБРУ!

Трагічна новина надійшла зі східного кордону нашої держави. В селищі Печеніги Харківської області під час відкриття саміту «ЛІБРУ – ОРДА» група терористів, очолювана відомим бандитом Святославом Закревським, заклитим ворогом українського народу, націоналістом, послідовником Бандери, вчинила розбійний напад, у ході якого загинули вищі керівники Директорії, полум'яні патріоти України, визначні державні діячі Іван Монахов та Борис Гризловський. Це величезна втрата для нашої молодогої республіки.

Вічна їм пам'ять».

На екрані з'явилися портрети загиблих у чорних рамках. Після паузи Баркас продовжив:

«Було зірвано мирний процес, життєво необхідний нашому народові, а також підписання ряду важливих угод, які зміцнювали державну незалежність України та гарантували територіальну цілісність країни під егідою наших союзників – членів Орди.

Цей злочин чорною сторінкою увійде до літопису Київської Русі, але не зупинить нас на шляху побудови нового суспільства і славної імперії майбутнього.

Як гарант величчя й державності ЛІБРУ, я клянуся продовжувати наш курс першопрохідців у побудові вільної країни нового типу – цифрового народовладдя.

Випадковість і Божий промисел врятували мене від трагічної долі моїх товаришів. Ситуація спонукає мене взяти негайних заходів для забезпечення стабільності та суспільного ладу в державі.

Тому я оголошую наступні кроки.

Тимчасово відкладається підписання угод із союзною нам Ордою – до з'ясування всіх обставин бандитського нападу в Печенігах і покарання винуватців, хоча, зазначу, сама доля покарала терористів, які всі до одного загинули в ході скоєння злочину.

Іван Монахов і Борис Гризловський будуть урочисто, з військовими почесними поховані в місті Харкові. У день поховання оголошується державна жалоба на всій території ЛІБРУ.

З метою забезпечення стабільності в управлінні державою я ухвалив такі рішення:

- звинуваченого у державній зраді громадянина Андрія Петрика звільнити з посади члена Директорії ЛІБРУ і віддати до суду народного трибуналу;

- задля консолідації суспільства і забезпечення національної єдності розпочати переговори з лідером опозиції генералом Яремою щодо вдосконалення і поглиблення системи менеджменту і безпеки в державі, для чого провести круглий стіл у місті Києві з участю зацікавлених сторін;

- і, нарешті, радісна новина. Як ви знаєте, ми проголосили 364 дні року різними державними святами – день винороба, день жандарма, день водопровідника, день податківця, день сміттяря, день проктолога, день кібернетика і так далі. Залишався один вільний від свята день – триста шістьдесят п'ятий. Урочисто проголошую цей останній день року днем Діда Мороза! Нарешті улюблений дідусь нашої малечі матиме державне свято.

На цій оптимістичній ноті хочу закінчити своє звернення. Доброї всім ночі й бережіть себе!»

24. Мирослав Закревський та його батько

Він прилетів до Києва у день свого народження – 23 квітня 2045 року. Збулося таємниче пророцтво батькової телеграми, хоча ціна повернення виявилася зависокою: смерть Святослава, на похорон якого він не встиг. Летів без дружини й дочок, які залишились у Тронгеймі й проводжали його до України як на війну: з плачем, міцними обіймами, гарячими, зі слізьми, поцілунками.

Його викликав генерал Ярема – призначив головним перемовником від опозиції на круглому столі, який мав початися 25 квітня в Києві, у приміщенні Олімпійського стадіону. Це місце було зручним для обох сторін: війська й жандармерія Баркаса займали позиції на вулицях Еспланадній та Шота Руставелі, біля старої синагоги Бродського, а частини УВА, підпорядковані Яремі, захопили будинки на Великій Васильківській, якраз навпроти стадіону.

Розмова з Києвом велася по скайпу, і Ярема, якого Мирослав майже не знав, видався йому старою, змученою людиною. Ярема попередив Закревського про можливі провокації з боку Баркаса, навіть про організацію збройної пастки з метою знищення верхівки національної опозиції – й тому сказав, що з розумінням поставився б до відмови Мирослава, тим паче після того, що сталося з його братом.

– Я згоден, – твердо сказав Мирослав. – У неділю вилітаю до Києва.

Йому здалося, що генерал із полегшенням сприйняв його відповідь, що зникло напруження і в похмурому погляді Яреми майнула коротка радість.

– Дякую, пане посол, – сказав генерал. – Я розраховую на вас як на майбутнього міністра закордонних справ України. По приїзді одразу чекаю на вас. Узгодимо наші позиції.

Рівно о 10.00 ранку за стіл делегації ЛІБРУ всілися Верховний Координатор Директорії Баркас у білому френчі з ордемом Миру на грудях – золотим сонцем, що висіло на блакитній стрічці, наче бейдж-перепустка на футбольний матч. Світле волосся лідера було підфарбоване золотою барвою, а на зазмаглому від крему «Нівея» обличчі грала легка оптимістична усмішка. По обидва боки від Баркаса зайняли місця члени його делегації.

Генерал Ярема вдягнув цивільний, мішкуватий костюм нудного темно-сірого кольору, який своїм бюрократичним виглядом позбавив постать Яреми звичної жорстокості. Мирослав сів по праву руку генерала; у своїй київській квартирі він

знайшов старий, ще з часів служби у Відні, чорний у білу смужку костюм, хоч і запилюжений, та не побитий, на щастя, міллю й, на диво, не затісний.

– Хочу привітати громадян ЛІБРУ, всіх, хто підтримує справу миру і єдності, з важливою подією – відкриттям засідання круглого столу, – сказав Баркас, вдивляючись у текст телесуфлера. Засідання транслювалося на всю країну – від Печеніг до Мукачевого – й поширювалось каналами глобального Інтернету, і Баркас боявся сказати щось не те, ляпнути зайве, як не раз уже робив під час імпровізованих виступів, не тамуючи потоків натхненного слововиверження. Тут було все інакше.

Після паузи Баркас оголосив:

– Засідання круглого столу оголошую відкритим. Слово має високий представник ЛІБРУ, мій радник, член Директорії, герой України професор Ростислав Закревський.

Мирослав ледь не розреготався від абсурдності ситуації: він забув про існування молодшого брата, не цікавився його долею лікаря-геронтолога й не розумів, за які подвиги Ростислав став героєм України, а Святослава оголосили бандитом і терористом.

Тепер, побачивши добре вгодованого, самовдоволеного сивого пана, який, помінявши окуляри, почав з папірця зачитувати заяву, де йшлося про добру волю лідера нації Баркаса, котрий великодушно простягнув руку опозиції заради єдності країни, Мирослав, майже не слухаючи цього казенного тексту, жажнувся з того, що сталося з Україною й одночасно – з його родиною, розколотою на непримиренні ворожі частини.

І тому, коли Ярема надав йому, як надзвичайному і повноважному представникові самостійної, національно визначеної Української держави, слово, Мирослав не став зачитувати заготованого заздалегідь і узгодженого тексту, повного дипломатичних, тонко прокреслених пасажів і натяків, а сказав просто і жорстко:

– Наші війська зайняли лінію по вулиці Великій Васильківській від театру оперети до костьола святого Миколая. Наші ракети «Перун», встановлені на Черепановій горі, готові зруйнувати ваші позиції і цей стадіон, на якому мій тато і я вболі-

вали за київське «Динамо». І ще пів міста буде стерто з лиця землі. Нашого рідного Києва, де живемо ми, наші сім'ї, наші люди. Такі ж батареї з боку сил Баркаса, що стоять на Печерську, можуть знищити наших вояків і мирних киян.

Хто виграє від цього?

Тільки ОРДА – ті вовчі зграї, що хочуть захопити Україну, ті продовольчі загони, що грабують нашу землю, вивозять продовольство, сіючи голод і смерть. Коли я летів сюди з Норвегії, я побачив землю неймовірної краси, землю, про яку склали легенди і про яку мріяли вікінги. Це земля всіх українців, усіх, хто перебуває у цій залі, навіть наших ідейних ворогів, що сидять навпроти. Це земля тих, хто жив тут колись, працював, виховував дітей, хто бився з ворогами, хто вмирав на цій землі.

І якщо ми почнемо сьогодні братовбивчий бій, ми будемо найбільшими ідіотами в світі, найгіршими злочинцями. Наші діти і внуки проклянуть нас. Бо ми зрадімо нашу землю, віддамо її та це місто нашим смертельним ворогам. І я хочу особисто звернутися до пана Баркаса, – сказав Мирослав, і всі камери, що були встановлені в залі, показали великим планом незворушне лице Верховного Координатора і його переможну посмішку; правда, обличчя заливав піт, і Баркас час від часу облизував губи (ознака хвилювання й прихованого діабету), хоча режисери та іміджмейкери не радили йому цього робити.

– Пане Баркасе. Ми знаємо зміст таємних угод, що ви збиралися підписати з Ордою. Це – найтяжчий злочин. Державна й національна зрада. Тільки завдяки подвигу мого брата і тих бійців, що загинули в Печенігах, вдалося зірвати акт капітуляції держави, її самогубство. І в мене для вас є дві новини – погана і добра. Погана: маршал Мухматмурзієв виніс вам смертний вирок, бо переконаний, що саме ви, не прибувши на саміт, зірвали підписання угоди з Ордою...

Баркас тримав удар, намагаючись не міняти державного виразу обличчя, проте став частіше облизувати губи.

– І новина добра, – вів далі Мирослав. – Заради національного примирення ми готові залишити обраного на демократичних виборах пана Баркаса на посаді Верховного Координатора Директорії, надавши йому необхідний військовий

захист від ординських убивць. Одночасно створюється уряд національного порятунку на чолі з генералом Яремою.

Тимчасово, до проведення нових демократичних виборів, на території України вводиться воєнний стан строком на два роки – для подолання деморалізації суспільства й дезорієнтації громадян – наслідків повзучої гібридної агресії Орди, для відновлення діяльності органів державної влади і соціального захисту, для налагодження нормальної економічної діяльності та відродження інститутів національної пам'яті, освіти, науки, культури.

В усіх землях, областях і територіальних громадах будуть створені військово-цивільні адміністрації, підпорядковані уряду національного порятунку. На базі військових трибуналів виникнуть суди і прокуратура. Всі, хто причетний до скоєння державних, корупційних та кримінальних злочинів, повинні бути покарані на основі законів воєнного часу.

Встановлюється суворий контроль за каналами масової комунікації, щоб покласти край ворожій пропаганді й розповсюдженню фейків. Через два роки, після очищення і відродження держави, повернення суверенітету й контролю над територією, буде відновлено демократичне політичне життя й проведено вибори до парламенту – Центральної Ради.

Україна ліквідує на своїй території всі ворожі військові формування, розриває всі несправедливі угоди та повертається на міжнародну арену як самостійний гравець, член демократичного альянсу держав, який відновлює близькі зв'язки з Польщею, Литвою, Білоруссю, Балтією, Скандинавією, Сполученими Штатами, країнами Глобальної оборонної ініціативи.

Даємо два дні на осмислення і прийняття наших пропозицій.

У разі їх прийняття ми гарантуємо, що в рамках політики національної єдності не буде застосовано невинуватених репресій. Кожен, хто прийме присягу громадянина України, зможе знайти своє місце в оновленій Українській державі.

Слава Україні!

Цей заборонений режимом Баркаса клич пролунав у залі Олімпійського стадіону, й басисти чоловічі голоси членів обох делегацій відповіли:

– Героям слава!

І навіть Баркас, ще не вірячи своєму щастю, бо почув обіцянку своїх смертельних ворогів залишити його на вершині влади (він ще не розумів, що вершина піраміди може залишитись, але самої піраміди вже не буде), ворухнув пересохлими губами, наче також повторював клятву українських націоналістів.

* * *

...Старий академік Закревський, шкрябаючи пальцями щоку, на якій зростала сива борода (він ще не звик до неї), дивився в Богуславі трансляцію чергової національної драми з участю його двох синів – драми, написаної кров'ю його старшого, мертвого сина, й думав про марність усіх планів, брехливість усіх обіцянок і нереальність високих мрій – виправити за два роки всі генетичні вади України, усунути наслідки всіх примусових мутацій, нагромаджених упродовж чотирьохсот років. Знав, що існування Росії, хоч і зі зруйнованою імперською структурою, і Орди – з її загарбницькою молодію захланністю – несе вічну загрозу Україні, хоч би який режим у ній панував: режим – дружній чи ворожий – ніщо в порівнянні з цінністю земель і кріпаків, що на ній проживають.

Старий не вірив у швидке зцілення своєї країни, бо шибениці і розстріли прибічників російського панування тільки викличуть шалений спротив родичів і друзів страчених, усіх невдоволених владою обивателів, а м'якість, людяність військових лише розпалюватиме прагнення безпам'ятних істот взяти реванш, повернути країну до амебоподібного стану: країна з мертвою пам'яттю влаштувала багатьох.

З гіркотою він подумав, що, либонь, і серед прибічників воєнного стану, як тільки вони переберуть владу, і з-поміж членів партії Баркаса, що владу втратять, але з цим не змиряться, знайдеться приблизно однакова кількість мерзотників, авантюристів, охочих дорватися до влади і нею скористатися для власного зиску.

Закревський, якому виділили окрему кімнату в бараку для сімейних офіцерів неподалік госпіталю, не доторкнувся до сніданку, принесеного черговим із харчоблоку. Каша, сарделька

і кава з молоком давно вистигли й стали схожі на неїстівні муляжі з пап'є-маше.

Старий академік розумів, що тільки непохитні, непідкупні фанатики, яким був Святослав, об'єднані єдиною великою метою, ладні будуть подолати українську ситу лінь, зажерливе холуйство перед чужими панамі, за давнєне – заради виживання – зрадництво і байдужість; та чи знайдуть генерал Ярема, Мирослав Закревський та їхні друзі таких потрібних для порятунку України людей? Чи не переродиться революційна (на словах і в пафосних бундючних перформансах) ідея – така потрібна для перетворення України – на бажання комфортно пожити при владі, яку вибороли ці люди?

Що таке два роки для суспільства, в якому вороги української державності – байдуже, якого походження – діяли сотнями років відкрито, ненавидячи та зневажаючи все українське, свідомо прищеплюючи нашому народу почуття меншовартості перед Москвою?

Можливо, поганій компроміс є кращим за золоту зваду, за громадянську війну, думав старий, але чи не породить поєднання старомодного доброго націоналізму з суперсучасною лібертаніанською всеїдністю й пофігізмом нового монстра, ще не баченого у своїй страшній красі? Як свого часу західна доволі лагідна соціал-демократія породила Антихриста – кривавий російський більшовизм.

Замість пишатися дипломатичним талантом Мирослава, що поєднував силу ракет і здатність до компромісу, Андрій Олександрович згадав Святослава, якого більше ніколи не побачить. Згадав стогони сина та його останній погляд надії – і серце академіка стиснув гострий біль, нестерпний і пекучий, – так званий стенокардичний біль, біль за грудиною, цей вісник інфаркту міокарда і розриву серця, наче старої, зужитої покришки, яка розлітається на шматки на великій швидкості, прирікаючи автомобіль на загибель. Він заплакав голосно і безнадійно – вперше від часу загибелі генерала Святослава Закревського.

Він не злякався приходу смерті, тільки просив Бога, щоб сталося це якнайшвидше.

м. Київ

Раїса Харитонова

МИНАЄ НІЧ, ПРИХОДИТЬ ДЕНЬ

Возлягання врожайних снігів
це – державний обов'язок січня.
Але – вітер весняний в обличчя,
але – шлюбні пісні горобців.

Мов у квітні – фіалки в лісах,
бур'яни зеленіють у полі.
Чи заплутався в градусах час,
чи спіткнувся в циферблатному колі...

Ні пейсатих бурульок хатам,
ані вікнам морозяних квітів,
ні санчат, ні сніжків дітлахам...
Й у зажурі про хліб посполиті.

ВІТА

Луската річечка мов не тече – тріпоче,
як гай осінній у холодні ночі,

як той Йордан при хрещенні Ісуса.
Хвилюється перед злиттям з Дніпром.
Чи це над нею пролетіли гуси,
налякані рушницями мисливців?
Порожній човен із одним веслом.
Зів'ялий качур у зубах лисиці.
Майнула Мавка перелякана і боса.
Підшкірний струм проймає і мене.
Холодний східний вітер дме і дме,
і розплітає коси.

ПРИТОКА

У притчі про Єву й ребро
нам добре жилося обом.

Вливалась Десна у Дніпро
й ставала Дніпром.

ОДЕСА

Спекота. Штиль. І берег голопузий.
Втридорога варена кукурудза.
Піщані замки. Вередливі діти.
Мов душі потопельників, медузи
до берега прибилися погрітись.

Відпочивальники з Донбасу під шафе
окупували бар в новенькому кафе
і ерепеняються про мати-Скатерину,
пасуть жінок з тілами коликими –
їх тягне на слизьке і на чуже.

Трипільська теракотова засмага –
обіцянка амурної розваги,
що провокує пристрасть і відвагу.
Вона – пекельна й невмолима спрага,
від неї кров у жилах – наче магма.

До ранку – запальні, зухвалі танці
і вуркотливі голоси коханців,
гріховна розкіш пазух одеситок,
гаряча мідь і животів, і литок...
На рай по смерті тут немає шансів.

Гріх щулить око, яблуко кусає,
блукає поглядом вздовж берега, шукає
красунь струнких, засмаглих і маніжних.
І щоки защетинені його
виказують брутальну ніжність.

ЗАЗДРІСТЬ

Любов лиш тулиться щокою до руки,
лиш подумки на долю приміряє щастя,
а чорний лебідь на імення Заздрість
вже обжива свої страшні казки.

Добро не родичається зі злом.
Біліє, сяє, світиться від щастя.
Та чорне завжди прилітає красти
чуже біленьке чарівне перо.

У заздрості шляхи завжди криві,
і новина мов ніж у рукаві,
її діагноз нам усім знайомий:
саркома.

Є сходинки легкі і сходинки важкі:
легкі – униз, важкі – угору.
Є подвиги на потім, на колись
й такі, які диктує мить,
що схожа на Донбас,
що схожа на Чорнобиль,
коли свідомо ти заходиш в Лету,
у темряву, що витікає з пекла,
хоч постіль буде схожа на вапно,

хоч пахнутимуть сосни не корою,
не святом, не Різдрвом,
й дружина тілом, молодим і білим,
щоночі, наче свічка з парафіну,
світитиме тобі у рваний, зморний сон,
у голограми спогадів про щастя
і цілуватиме у кам'яне чоло.

Грубезна книжка спить на грудях
у діда сивого, мов грудень.
Дрімає вдень – не спить вночі.
Йому не догодиш нічим.
Він випробовує на милосердя вників.
Він хоче їхньої уваги без спонуки.
Та молодість жорстка й жорстока.
Її петарди йому душу рвуть,
плекають в серці страх і лють,
в розстріляну його вертають хату,
де все в крові...
Де він стоїть як пень.
Як пень...
І не лягає спати.

Тісно душі у старому тілі,
тісно й у цьому світі,
де сонце тепер
радше пече, ніж світить,
де вже не рятують інстинкти.
Сам собі кат і ворог.
Дибуюєш на цвинтар
навідати своє горе,
розім'яти глину в кістлявій долоні,
розрив-траву повисмикувати
на могилах загиблих синів,
на розмову покликати Бога.
Хоч, напевно, Йому не до тебе.
Задрімаєш в думках на осонні,

і плин збайдужілого неба
обійме тебе й понесе, понесе....

ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

У сусідів – золоте весілля.
Син і доня зранку прилетіли.
Сиві, як і їхні батько й мати,
як у спадок заповітна хата.
Син праворуч, донька зліва.
Та на радість щось бракує сили.
На столі усього – як годиться.
Всі наїлися й сп'яніли трішки.
Їм об ноги треться кітна кішка.
Діти думають, як (!) їм ділити ціле...
А батьки – лиш про свою могилу,
мов про шлюбне і двоспальне ліжко.

*Навіть коли небо вкрите
хмарами, сонце не зникає.*

Екгарт Толле

Надходить час прощань і прощень.
Тобі вже ого-го, стара!
Долати час утробний страх
й збуватися думок всенощних,
що – як майданівців на площі,
що – як в мурашнику мурах.

Сплакнуть онуки для годиться,
литаври бризнуть і завмруть.
Весна збере зимову ртуть,
і зорі питимуть з криниці,
й усім співатимуть синиці...
Життя братається зі смертю.
Його назад не повернуть.
І в цьому суть...
І в цьому суть.

Життя твоє втрачає щільність.
І запах ладану нагадує про вічність.
Не скасувати нам її жорсткі закони.
Безбачно дивляться німі й глухі ікони,
як шов розходиться між тілом і душею,
як цвинтар тягнеться кістлявою клешнею
з гостинністю тісної рукавички
і з віхтиком удень запаленої свічки.
І вже ніяк не вислизнуть тобі,
не загубитися ні в буднях, ні в юрбі.
А грудень стрімко набирає швидкість,
і, мов гобой, в душі вібрує вічність.
Ця непоборна втома, вогкість шиб –
ознака холодів й метаморфози.
Нема знеболення. Все – без наркозу.
Душа вихолоняє й тане, ніби дзен,
спішить на світло у кінці тунелю,
мов звір – на світло фар,
мов на свічу – метелик.
Але...
Минає ніч.
Приходить день.

м. Київ

Микола Тютюнник – поет, прозаїк, перекладач, журналіст. Колишній шахтар із 17-річним стажем підземної роботи. Повний кавалер знака «Шахтарська слава».

Член Національної спілки письменників з 1988 року.

Автор понад сорока книг віршів, поем, оповідань, повістей, поетичних і прозових романів, котрі пошановані низкою вітчизняних і зарубіжних літературних нагород. Найвідоміші твори – історичний роман у віршах «Маруся Богуславка» та роман-тетралогія про шахтарів Донбасу «Лугарі».

Вірші перекладалися російською, польською, литовською та болгарською мовами.

Як переселенець із Донбасу нині живе в місті Дніпрі.

Микола Тютюнник

БАТЬКО ДЕЗЕРТИРА

НОВЕЛА

Військових, що прийшли, було двоє. Один, невисокий, миршавенький, здається, після поранення, одно шморгав гострим, як олівець, носом і постійно притримував ремінець гвинтівки, що сповзав із його плеча. Другий був на голову вищий від свого напарника, міцної статури, з розхристаною гімнастеркою, під якою виднілася виставлена напоказ флотська тільняшка. Незважаючи на слизьку після вранішнього морозцю землю, він за довгу дорогу з райцентру, здається, ніскільки

не притомився, по-молодечому поводив міцними плечима і збивав зі своїх кирзачів важку багнуку.

– Ну, що там? – нетерпляче спитав він наполохану жіночку, що вийшла за ними з хати.

Спитав і стягнув зі свого плеча гвинтівку. Взявся за свою і його товариш.

– Зараз вийде, – ледве прошепотіла жінка.

Обидва ці солдати служили при військоматі, відловлювали по селах і припроваджували до райцентру дезертирів. Дізнались від добрих людей і про цього... Самсонова. Дати б йому, падлюці, зараз у спину прикладом – так баби ж знову галас піднімуть! А їм, конвоїрам, так уже набридли ті сльози й крики! Не за тими плачете, не за тими! Цих сук і жаліти нічого!

Самсонов не вийшов, а, здається, вискочив із хати, на ходу надіваючи шапку. Та й сидора – полотняну торбину – не забув. Видно, з харчем. Запасливий, одначе. Знає, що згодиться: хоч на фронті, хоч у тюрязі. А куди він тепер потрапить – жодна душа не відає.

Вискочив, підбіг до паркану, де й топталися солдати. Хлопці, здається, непогані, дозволили йому хутко зібратись. Розуміють, що втікати йому нікуди. Куля дожене. І відповідати за це нікому. Дезертир – він і є дезертир, ворог народу. Застрелять – і квит.

– Готовий? – гаркнув старший із конвоїрів.

– Так точно! – чомусь по-військовому відповів Самсонов.

Солдати засміялись. Худий витер долонею вологий ніс.

– Що, не забув, як відповідати? Сподіваєшся ще послужити? А в тайгу сибірську не хочеш?

Але Самсонову вже було байдуже. Тільки б не розстріляли. Та й за що?! За те, що потрапив ув оточення і дивом вирвався з того пекла? І через кого? Через те ж командування, яке вчасно не дало наказу відступати. Чи краще було б загинути в тих болотах? Бо ні боеприпасів, ні їжі хоч якої вже кілька діб не було. І куди не поткнись – скрізь німці. І так поливають зі своїх шмайсерів, що весь ліс усяно зрізаними свинцем гілками.

– Тоді ходімо!

Жіночка, здається, лише тепер отямилась, закричала, кинулася на шию. Самсонов із зусиллям відірвав її і, витираючи сльози, посунув попереду конвойних.

Село неначебто вимерло. А хтось же побачив, як він прийшов.

Хтось же повідомив у райцентр. Може, й зараз, цієї ось хвилини, позирає у вікно.

Жіночка пробігла за ними з пів сотні метрів і відстала, плачучи. Зате звідкись узявся якийсь старий. Не такий уже й старий, як підтоптаний. У розбитих чобітках, у поганенькій заячій шапці. Наздогнав їх уже на краю села.

– Вам що, громадянине? – озирнувся старший. – Що треба?

Старий зупинився, взявся за свою шапку, нібито хотів зняти, як перед високим начальством. Але не зняв, лише вклонився.

– Так я... той, батько його.

– Батько? А що ж ти так його погано виховував, батьку? Що ж він у тебе від війни тікає? Люди воюють, не жаліють свого життя, а ваш дезертирував і під бабський поділ сховався! Не задихнувся він там?

– Хи-хи-хи, – захихикав його напарник.

Старий похитав головою.

– Так я ж казав... і він збирався до райцентру, у військкомат. Та не встиг, ви прийшли.

– Довго збирався! Треба було б одразу, як вийшов з оточення, до будь-якої військової частини звернутись. До будь-якої! А він одразу додому побіг.

– Та яке там побіг, товаришу... кгм, – почав і змовк старий. Видно, зрозумів, що товаришами їм уже не бути. – Він ледве ноги притягнув... з голоду та холоду.

– Ось тепер і відпочине! У штрафбаті!

Старий намагався ще щось сказати, щось пояснити, але не дали.

– Діду, ти все сказав? Усе? Тоді завертайся і – додому!

Але, придивившись до старого, додав:

– Можеш підійти, попрощатись.

Старий батько підійшов, обняв сина. Солдати, дивлячись на те, тільки нетерпляче тупцювали.

– Давай-давай, – не витримав старший. – Відчалюй собі!

Проте старий «відчалювати» не спішив. Кілька хвилин дивився їм услід, у спину рідній кровинці, яку все ж таки було дуже жаль, і знову зателіпався слідом.

– Ну, ти що, не чуєш, що тобі кажуть? – несподівано оскаженів старший. – Чи хочеться багнюку помісити?

А йти й справді важко й набридливо. Бо слизько. І це ж не кі-

лометр, не два. До райцентру – верст вісім. Не скоро, ох, не скоро прокладуть у них дороги. І до райцентру – ґрунтова, і далі райцентру також.

Старий знову відпустив трійцю, що йшла попереду, на пів сотні кроків і посунув за нею. Конвоїри по черзі озирнулись, побачили і тільки сплюнули зле.

– Хрін з тобою, старий йолопе! Плетись, коли ніг не жаль.

Так і йшли, не розмовляючи і дивлячись собі під ноги, аби не полізнутись. І нічого не вдієш, бо це ж початок весни, мертвий сезон. Зате потім прийде справжнє тепло, земля-матінка набере вологи, запарує так, що в багатьох з'являться від тієї картини сльози. А старий і зараз кисне як кваша. Іде і ловить кожний крок сина.

До райцентру, до військкомату, вони добрались уже під обід. Молоді притомились, а про старого й казати годі. Ось так би й сів прямо на землю, бо ноги аж тремтять. Але старий не сів. Проїшов за ними до двору, став недалечко. Біля самого ґанку військкомату – купка молоді. Чи то новобранці, чи такі ж дезертири.

Старший із конвоїрів знову закурив і вже миролюбно поглянув на свого арештанта.

– Слухай, Самсонов, – мовив і навіть усміхнувся, – іди, попрощайся з батьком і поклонись йому в ноги. Чуєш, тричі поклонись! І швидко назад!

Самсонов, який на таке й не сподівався, кинувся до батька.

– Спаси тебе Христос, батьку! Спаси Христос! Спаси...

Дякував і кланявся. Дякував і кланявся, не звертаючи уваги на хлопців біля ґанку, що, як один, обернулися в його бік. Затим, уперше за життя, поцілував старого в щоку.

– Ну, нащо ти ото стільки верст ноги бив? Простились би вдома.

– Синку, – витирав сльози старий, – та вони б тебе дорогою вбили...

– Як це – убили?! – недовірливо осміхнувся той.

– Та так. Вивели б за село та й пристрелили, щоб не вести тебе по грязюці сюди. І сказали б, що хотів утекти. Було вже таке, розказують... А при мені, як свідкові, не посміли.

Почувши це, хлопець опустився перед батьком на коліна.

2020 р.

м. Дніпро

Ольга Кіс – поетеса, драматург. Народилася і мешкає на Львівщині. Студіювала природничі науки в Чернівецькому державному університеті. Працювала на державній роботі, науковим редактором видавництва отців василіян «Місіонер» у Львові.

Член НСПУ. Лауреат літературних премій ім. Маркіяна Шашкевича, ім. Пантелеймона Куліша, премії НСПУ «Благовіст».

Автор поетичних збірок, книги п'єс. П'єса «Мій Роден» з 2017 року йде на сцені Національного академічного драматичного театру ім. Марії Заньковецької.

Ольга Кіс

Проминає епоха
Під Елвіса Преслі і твіст,
Залишаючи серце,
Як злякана ящірка хвіст.
А в тихих містечках,
Що змінюють чвал на галоп,
Де ждуть одіссеї
Своїх зі світів пенелоп,
Де квітнуть над прірвою,
Наче востаннє, жита,
Ця, кажуть, провінція
Нині в ціні – золота!

О кажуть і кажуть,
Здригається в снах фаталіст,
Й відрощує серце,
Як зранена ящірка хвіст.

Знову присниться, і знов потопаю в тім я:
Дивні оптичні приціли – на оксамиті.
Стали шерехи отих, що не биті в тім'я,
Проти шерехи отих, що у тім'я вбиті.
Все так довкола ланцями наче скуто,
Вітер полоще знамена червоні руги.
Тіло з душею – таке собі Боже бруто,
Наші жадання – такі собі, Боже, брути.
Стало у контрах зі світом цитварне сім'я...
Добре б не знати, забути,
та все ж щомиті
Благословити отих, що не биті в тім'я,
І спом'янути отих, що у тім'я вбиті.

*Коли у Львові проходив
Leopolis Jazz Fest, в ці дні
на фронті загинуло семеро
українських героїв.*

Схлипує ворожбит.
Над лиликом плаче лель
З донецьких порожніх крипт,
З розстріляних підземель.
А в небі димів мана,
Примарою – журавель.
Накреслює сатана
Невидиму паралель.
Одна, по якій іти
Й виконувати наказ,
А друга – такі світи!..
Хай все у вас буде джаз!
Недолюбив і не...

Впали уламки фраз.
Навіщо таке сумне,
Хай все у вас буде джаз!
Не голосили ті,
Що оніміли враз.
Хлопці зійшли святі.
Хай все у вас буде джаз...
Господи, що душа,
То на вітвар – алмаз.
Імпровізацій шал,
Запис Армстронга, джаз.
Пише скорботно час:
Зайцеве, Гефсимань...
Нехай у вас буде джаз
Із запахом поминань.

СТИГМИ

Терном сади достигли.
Яблук сонця – в раю.
Має солдатик стигми,
Виплекані в бою.

Птаство бреде безкриле
Через юдоль утрат.
Як до хреста прибили –
Цяточки акурат.

Стишилося, зотліло
Тінями у вікні.
Вчора іще боліло,
Але сьогодні – ні...

Ніч настає ласкава,
Темна й пахка, мов йод.
Стигми – найвища слава
З мислимих нагород.

Янгол прийде із миром,
Дівчина у фаті...

Згоять єлеєм, миром
Рани його святі.

Запаношився білий обрус,
Свят-вечеря, кутя.
Народився в яскині Ісус,
Емігрантське дитя.
Як оте, що сидить при столі,
При чужій коляді.
І бредуть допотопні жалі,
Як святі по воді.
Не забракло дарунків волхвів,
Ані їжі й пиття.
Даленіє, стихаючи, спів.
Емігрантське дитя
Вигляда Вифлеємську зорю,
Що сягає Карпат,
І у ріднім, далекім краю
Пломінкіша стократ.
Дозріває в горнилі спокус
Блага вість вороття.
Коляда. Свят-вечеря. Ісус.
Емігрантське дитя,
Веселися собі, не сумуй,
Згине лихо старе.
Колядуй, колядуй, колядуй!
Може, Ірод умре!

*м. Золочів
на Львівщині*

Максим Стріха

ІЗ ПРИНАГІДНИХ ПЕРЕКЛАДІВ

Ці переклади з різних мов – латини, англійської, польської та російської – з'являлися принагідно: чи то для цитування в якійсь книзі, чи то для виконання українською мовою відомих романсів Монюшка, Рахманінова і Тарівердієва. Але вони, здається, мають і самостійну вартість – тому ризикну запропонувати їх нині читачам.

М. С.

СЕРЕДНЬОВІЧНІ ЛАТИНОМОВНІ ЕПІГРАМИ

Жінку візьми ту, була що твоєму народженню свідком:
Житимеш мирно тоді, марних уникнеш тривою.

Що краще золота? Яспис. А краще від яспису? Розум.
Що понад розум? Жона. Що понад неї? Нема.

Є найшляхетніший засіб задля перемоги – терпіння;
Перемогти хочеш ти – спершу навчайся терпіть.

ТОМАС КАРЕЙ¹

(1595 – 1639?)

Англійський поет. Походив зі шляхетної родини, служив при дворі короля Карла I. За легендою, загасив свічку, яку ніс перед королемою до опочивальні королеви, аби приховати те, що королеву в цей час обіймав лорд Сент Альбан. Був автором чуттєвої любовної лірики.

Ти засміливо стверджуєш, злидарю,
Неначе є в світобудові лад
Лишень тому, що у хатині вбогій
Твоїй розмірена живе чеснота,
Зігріта сонцем, вимита дощами,
Немов рослинка в горщику своїм;
Бо пристрасті з душі ти проганяєш,
І процвітати тим даєш чесноті,
Яка, подібно до очей Горгони,
З діяльної людини робить камінь.
Не треба нам нудного товариства,
Повздержливості вічної твоєї,
Через яку глупота прозира,
Яка не знає ні радості, ні смутку,
І певна: бездіяльність завжди краща
Від дії. Виплід хибний та низький
Понад усе підносить посередність,
Готову всім годити. Але ж ми
Понад сумнівну сю чесноту ставим
Відважну дію, велич королівську,
Ще й мудрість усевидячу, й душі
Щедроту, що ніяких меж не знає,
І ту чесноту, що від давнини
Не впадала імені, лиш приклад
Ахілла, Геркулеса і Тезея.
Геть в келію ховайся! Й звідти світло
Побачивши, його збагнути силься.

¹ У соціальних мережах він значиться як Томас Кар'ю (Томас Кері). Там же подано дату його смерті – 22 березня 1640 року. – Прим. ред.

АЛЕКСАНДЕР ПОУП

(1688–1744)

Найславетніший англійський поет доби класицизму. Переклав англійською Гомерову «Іліаду». Лишив філософські твори.

ЕПІТАФІЯ СЕРУ ІСААКУ НЬЮТОНУ

Закони Всесвіту в пільмі ховалися від нас.

«Хай буде Ньютон!» – мовив Бог; і світло стало враз.

ДЖОН КОЛЛІНГС СКВАЙР

(1884–1958)

Англійський письменник, поет, редактор «Лондонського Меркурія» – найвпливовішого літературного журналу між двома світовими війнами.

**НА ПРОДОВЖЕННЯ ВІРША ПОУПА
ПРО НЬЮТОНА**

Але тривати без кінця воно так не могло:

«З'явись, Ейнштейне!» – чорт велів; і стало як було.

РОБЕРТ БЕРНС

(1759–1796)

Славетний поет-романтик, що зробився поетичним символом Шотландії. Писав як мовою лалланс, так і літературною англійською. Творчість Бернса високо цінували Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Конгеніальні переклади поезій Бернса залишили Василь Мисик і Микола Лукаш.

ПІСНЯ

Є в мене жінка моя,
Її не віддам нікому;
Сам рогів не ношу я,
І їх не наставлю нікому.

За пенні, що в гамані,
Не кланяюсь я нікому;
Ніхто не винен мені,
І я не винен нікому.

Хоч я ні над ким не пан,
Зате й не слуга нікому;
Оздоблює меч мій стан, -
Його не відбить нікому.

Смутним побачить мене
Не випало ще нікому;
Мене ніщо не діткне,
Й турбот не завдам нікому.

АДАМ МІЦКЕВИЧ

(1798–1855)

Великий польський поет, чільна постать польського літературного канону. Після поразки листопадового повстання 1831 року і до кінця життя – вигнанець. Помер у Туреччині, куди рушив гуртувати нащадків запорозьких козаків для війни проти Росії. Перші українські переклади віршів Міцкевича з'явилися ще в 1830 році (автор – Левко Боровиковський). Існує свідчення Олександра Афанасьєва-Чужбинського, згідно з яким улюблені вірші Міцкевича перекладав Тарас Шевченко – але сам і знищив ці переклади, незадоволений з їхньої якості. Конгеніальний переклад «Пана Тадеуша» здійснив Максим Рильський.

ПОБАЧЕННЯ В ГАЮ ¹

«Чом забарився так?» – «Бо звивистий був шлях,
А місяць між дерев непевне слав проміння.
За мною вчула сум?» – «Невдячне ти створіння!
Один лиш тільки ти в моїх живеш думках!»

«Дай ніжки цілувать, долоні грить в руках.
Ти вся тремтиш! Чому?» – «Бо листя шерехтіння
Страшить, і птаха крик крізь ночі безгоміння;
Напевно, винні ми, коли на серці страх!»

«Ти в очі глянь мені: страху немає в них;
Немає на чолі злочинного жадання;
І замірів нема в побаченні лихих!

¹ Цей вірш належить до циклу «Sonety erotyczne», назву якого українською традиційно перекладають як «Любовні сонети».

Ми сіли порізно, між нас лягло мовчання;
До тебе ставлюсь я, земне моє кохання,
Так, наче янгол ти у небесах ясных».

НЕПЕВНІСТЬ¹

Як не стрічаю тебе я – не плачу,
Не трачу мови, як тебе побачу;
Та як я довго тебе не стрічаю,
Чогось бракує, когось стріти маю,
І тужно ставлю собі я питання:
Чи то ще дружба? Чи то вже кохання?

Зникнеш із зору – не можу, хоч кличу,
В пам'ять вернути твоє я обличчя;
Та раз по разі чую мимоволі:
Воно в моєму повік видноколі,
І знову ставлю собі я питання:
Чи то ще дружба? Чи то вже кохання?

Не раз бував я тугою повитий,
Та біль не прагнув тобі я відкрити.
Блукав без цілі, не бачив дороги,
Не знать, як вийшов на твої пороги;
Собі, як входив, сам ставив питання:
Що вело мною? Дружба, чи кохання?

Задля здоров'я твого вмер би радо,
Задля спокою зійшов би до Аду;
Одним бажанням увесь я діткнутий:
Здоров'ям твоїм та спокоєм бути.
І знову ставлю собі я питання:
Чи то ще дружба? Чи то вже кохання?

Кладеш ти руку мені на долоні, -
І мир тримає душу в полоні.
Мені здається: умру в легкім сні я;
Лиш серце б'ється, жене сонні мрії.

¹ Романс Станіслава Монюшка написано на текст перших двох строф цього вірша. Переклад, зроблений саме для виконання цього романсу, додержується ритміки силабічного оригіналу.

Те серце гучно ставить питання:
Чи то ще дружба? Чи то вже кохання?

Коли озвався я сими рядками,
То не дух віщий промовляв вустами;
Сам я не встежив, мов одержимий,
Звідкіль думки сі, що лягли на рими.
Тож записав я в кінці запитання:
Що мною водить? Дружба, чи кохання?

ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО (1807–1882)

Американський поет, автор «Пісні про Гаявату» та інших творів, що стали поетичними символами Америки. Був професором нових мов у Гарвардському університеті, переклав англійською мовою «Божественну комедію» Данте. Перші переклади творів Лонгфелло українською здійснили Павло Грабовський та Олександр Олесь.

ПЕРЕГОНИ ПОЛА РЕВІРА¹ (уривок)

Копита б'ють на вуличці сільській,
У місячному сяйві линуть тіні
Й залізо, ударяючи по ріні,
Вночі із неї креше іскор рій:
Усе було так! Через п'їтьму ночі,
І через денні сяєва урочі
Румак проносився, горіли очі
І нація урок складала свій.

Так Пол Ревір коня пустив учвал
І серед ночі кликав до повстання,
І бачив Мідлсекс теє поривання,
Й пробуджувався в нім не страх, а пал;
Цей поклик серед ночі, грюк у двері
Й слова, які відлунять в кожній ері!

¹ Пол Ревір (1735-1818) – бостонський срібляр, який став одним з головних героїв Американської революції. В ніч з 18 на 19 квітня 1775 р., напередодні битви при Лексінгтоні і Конкорді, Ревір верхи проскочив до позицій повстанців, щоб попередити їх про наближення британських військ. Завдяки Ревіру повстанці встигли підготуватися до зустрічі з королівськими військами. Ревір став національним героєм. І досі в Бостоні зберігся його будинок, що став музеєм.

АДАМ ЛІНДСЕЙ ГОРДОН

(1833 – 1870)

Австралійський поет. На прожиття заробляв, беручи участь у кінних перегонах жокеєм. Наклав на себе руки по тому, як невдало впав з коня, не зміг більше брати участі в змаганнях і не зумів розплатитися з боргами за видану книгу віршів.

ГЛИНА

(алегорична інтерлюдія)

*Nec propter vitam vivendi perdere causas*¹.

Хоч по́суду від небезпек
Між учт не вберегти,
Та на заміну інший глек
Відразу візьмеш ти.
І хоч би як від лих беріг
Улюблені чарки,
Колись, однак, ти за поріг
Зметеш їх черепки.

Чи не бредня – на схилку дня,
Що скоро промине,
Потріскане глядіть горня,
Мов золото ясне?
Ще ми живі, то в голові
Ти осягнуть зумій:
Твій келих трісне в порохві,
І на бенкеті – мій.

ІГОР СЕВЕРЯНІН

(1887–1941)

Справжнє прізвище – Лотарьов. Популярність поетові принесла книга віршів «Громокиплячий кубок» (1913), сповнена звукових та інших зовнішніх ефектів. І.Северянін оголосив себе лідером нового напрямку – еґофутуризму. Жовтневого перевороту не прийняв і ввійав до Таллінна. Однак 1940 року після радянської окупації Естонії знову

¹ Ради життя знищить для свого життя всі підстави (лат.). Цей рядок із «Сатирикону» Ювенала (VIII, 83) вживають на означення полохливого, який, аби врятуватися, знищує все, що надавало ваги його існуванню, і робить дальше життя беззмисовним.

вимушено опинився на території СРСР. Помер в час німецької окупації Таллінна.

СТОКРОТКИ¹

Благаю, глянь! О, скільки тут стокроток –
Усюди цвіт...
Нам шлють привіт громади цих істоток;
Нам шлють привіт.

Тригранні пелюстки у них – мов крила,
Мов шовк ясний...
В них літа міць! У них розквітла сила,
В них світлий стрій!

О земле, дай квіткам луги просторі,
Дай сік стеблу...
Дівчата юні! Ви – стокроток зорі!
Я вас люблю...

МАРИНА ЦВЕТАЄВА

(1892–1941)

Славетна російська поетеса. Віршам притаманні романтичний максималізм, мотиви самотності й трагічної приреченості. Після повернення з еміграції та розстрілу чоловіка повісилася в Єлабугі.

Я тішуся, що хворість Вас мина,
Я тішуся, що хвора я не Вами,
І вже ніколи широчінь земна
Не попливе під нашими ногами.
Я тішуся тоді, коли смішна,
Розбещена, й не граюся словами,
Й задушливий рум'янець не зрина,
Як злегка доторкнемось рукавами.

Я тішуся, що іншу при мені
Ви пригорнули, – я Вас не турбую,
Й не прорекли в пекельному вогні
Мені палать, бо я не Вас цілую.

¹ На текст цього вірша відомий романс написав Сергій Рахманінов.

Що ймення моє ніжне, о мій любий, ні
Вночі, ні серед дня не вимовите всує,
І що ніколи в церкві в тишині
Для нас не проспівують «алілуя!»

З руки та серця дяка долина
Моя до Вас: бо ж Ви, нехай з нетями,
Мене так любите; бо ніч моя ясна,
Бо зустрічі нечасті поміж нами,
Бо місячна не наша далина,
Не нам гуляти сонячними днями,
Бо хворість мною Вас – на жаль! – мина,
Бо я хворію – теж на жаль – не Вами.

3 травня 1915 р.

АННА АХМАТОВА

(1889–1966)

Велика російська поетеса. Народилася в Одесі (справжнє прізвище – Горенко), навчалася в Фундуклеївській гімназії в Києві. Тут-таки, в Києві, взяла шлюб з Миколою Гумільовим. З Києвом тематично пов'язано багато віршів А.Ахматової 1907-14 років. Входила до групи акмеїстів. Залишившись після Жовтневого перевороту в Росії, зазнала численних нагінок та особистих трагедій (розстріл першого чоловіка Миколи Гумільова, загибель у таборі третього чоловіка Миколи Пуніна, арешти сина Лева Гумільова). Переклала по-російському збірку Івана Франка «Зів'яле листя».

З «ПОЕМИ БЕЗ ГЕРОЯ»

Третя й остання посвята
(Le Jour des Rois)¹

*Вечері на Святки раз...
Жуковський*

Ціпеніти годі від страху,
Я покличу Чакону Баха,
І ввійде услід чоловік...
Він не стане мужем коханим,
Та від долі таке з ним дістанем,
Що двадцятій сахнеться вік.

¹ День Царів (фр.) – переддень свята Хрещення, 5 січня.

Прийняла його випадково
 За прибулого загадково,
 Щоб відкрити гіркоти дно;
 Але він у палац Фонтанний
 Забарився в вечір туманний
 Новорічне пити вино.

Закарбує Святий смеркання
 Смертні вірші, свічі вінчання,
 Й клена обриси у вікні...
 Та не першу павіть бузкову,
 Не перстеник, не ніжне слово, –
 Принесе він погибель мені.

5 січня 1956

БУЛАТ ОКУДЖАВА

(1924–1997)

Російський поет, прозаїк, перекладач. Уславився як виконавець (під гітару) власних співаних поезій, що розходилися в численних аматорських магнітофонних записах. Став одним із символів вільнодумства в тоталітарному СРСР.

ПОБАЖАННЯ ДРУЗИЯМ

Ю. Трифонову

Для дружньої хвали нехай звучать вівати:
 Високомовних слів не треба уникати.
 Не біймось промовлять для друзів компліменти, –
 Бо це все нам любов щасливі шле моменти.

Не біймося тужить і плакати відверто,
 По одному чи всі, чи вперше, чи вчетверте.
 Не слухаймо злорік собі на безголов'я, –
 Адже печаль завжди йде опліч із любов'ю.

Учімось розуміть найближчих з напівслова,
 Щоб, схибивши колись, не схибити вже знову.
 Виказуймо всякчас своє їм потурання,
 Адже таке стрімке життя цього минання.

1975

Сергій Вакулєнко:

«НА НАШИХ ЗЕМЛЯХ ПЕРСПЕКТИВА ВСЕ Ж ТАКИ ЗА УКРАЇНЦЯМИ»

У харківській філологічній спільноті досить довго тримала першість мовознавча школа моєї альма-матер – Національного університету імені Василя Каразіна. Здобутки іншого вишу – Національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди – тривалий час оцінювалися скромніше. Але в останні двадцять – двадцять п'ять років, коли столичні мовознавці говорять про своїх харківських колег, у першу чергу лунає ім'я Сергія ВАКУЛЕНКА, доцента катедри української мови педуніверситету, дослідника і поліглота, який, сам вивчившись у каразінців, дуже багато зробив для авторитету сквородинців.

Дослідник киево-могилянських схоластичних рукописів, знавець мовної філософії

Олександра Потебні, перекладач фундаментальної англомовної праці Юрія Шевельова, засновник українсько-польського напрямку на своєму факультеті, семасіолог, історик мови і джерелознавець, а ще блискучий промовець і ентузіаст науки, голова Харківського історико-філологічного товариства, – це все про мого нинішнього співрозмовника.

...ПРО ЛЮБОВ ДО МОВ ТА ПОВНОЦІННІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР

– Пане Сергію, у Вас дуже цікава наукова біографія. На-самперед: скількома мовами – окрім української та російської – Ви володієте?

– Скількома мовами людина володіє – непросте питання, бо йдеться про різний рівень володіння. Навіть свої знання української мови я ще міг би вдосконалювати – я не знаю всього, що можна було б знати. І з інших мов я знаю далеко не все – хоча, може, й більше, ніж хто інший.

Є мови, яких я ніколи не вивчав, але можу ними читати, мало того – бачу помилки і навіть можу їх виправляти; а от говорити цими мовами я не вмію. Що мені казати – знаю я ті мови чи не знаю?

– Є таке поняття, як пасивне володіння.

– Є таке поняття, але – формально – маю я право приписувати собі володіння такими мовами чи ні?.. Я часто віджартувуюсь: Бог мені дав здібності до мов, але не дав здібностей до арифметики, тому полічити мови, які знаю, я не можу.

– То дозвольте, я назву. Ви знаєте польську – адже Ви полоніст...

– Так, це правда.

– Володієте шведською.

– Шведську я вивчав, говорив нею, але багато чого забулося. Оце недавно довелося її інтенсивно пригадувати. З нью-йоркського архіву Юрія Шевельова я маю копію рукописних нотаток до його лекційного курсу порівняльно-історичної граматики східнослов'янських мов, прочитаного восени 1951 року по-шведськи в Люндському університеті. Цей конспект мені вдалося розшифрувати, потім я його переклав, і пе-

реклад уже вийшов друком. То був перший етап у зруйнуванні Шевельовим концепції «давньоруської» мови.

Португальську знаю, бо три роки прожив у Португалії й дуже полюбив цю країну.

Румунську колись вивчав самотужки, але донедавна не мав нагоди побувати в Румунії. Натомість у 2018-му їздив туди аж тричі і був дуже втішений, що можу слухати румунською мовою конференційні доповіді, розв'язувати нею прості побутові питання тощо.

Англійську я вивчав найдовше. Чеською теж якимось володію. Латину колись вивчав в університеті, але метода її викладання залишила мене розчарованим: я зрозумів, що, попри успішно складений залік, опанувати мову мені так і не вдалося. До латини я звернувся вже дещо пізніше, коли мені треба було читати тексти, писані по-латині, зокрема філософію Нового часу – праці Гоббса і Коменського; я почав виписувати латинські речення разом із перекладом на ту мову, яку я вже знав, аж доки через кілька місяців зрозумів, що, власне, переклад мені вже й не потрібен: я досить добре розумію латину й сам.

– Ви харківець?

– Так, народився в Харкові. Мовознавців у моїй родині не було, обоє батьків – інженери. Батько мріяв зробити інженера й з мене, але я пручався. Мене вабили мови.

– Родина була зросійщена?

– Родина була двомовною. Я багато часу проводив із бабусею Фросиною, а бабуся – то була жива скарбниця щирої слобожанської говірки. Вона походила з села Маслівка під Чугуєвом, якого вже давно нема: село знищили ще в 1930-і роки, коли вирішили там побудувати танковий полігон. Приїхали комсомольці з оркестром і восени позривали стріхи з селянських хат. Людям лишалося тільки вантажити свої речі на вози й тікати, бо наближалася зима, – під звуки оркестру. Жодної компенсації від влади не було. Так бабуся опинилася в Чугуєві...

У школі я дуже захоплювався мовами, сам попросив батьків узяти мені репетитора з англійської. Згодом пішов на Хар-

ківські державні курси іноземних мов – вечірні; то була вже середина 1970-х. Саме там я й опанував англійську. Потім ходив на французьку, потім – на німецьку. Заняття тривали по чотири академічні години тричі на тиждень – це було чимало.

– Схоже, окрім хисту до мов, Ви маєте дуже систематичний характер, ретельно плануєте свою роботу і свій час, – чи так це?

– З одного боку так, з другого – без натхнення теж нічого не зробиш, і треба, щоб воно прийшло. Трапляється, що, пишучи наукову статтю, застрягаєш на одній фразі й потім ходиш тричотири дні, не знаючи, куди далі вивертати хід думки.

Я закінчив Харківський університет імені Каразіна (тоді – імені Горького). Про цей університет Потєбня говорив, що він у сукупності своїй дає більше, ніж можна було б припустити, якщо оцінювати його викладацькі сили нарізно. У моєму випадку це щира правда. Викладачів, які справили на мене істотний вплив, було не так і багато, але загальна атмосфера сприяла доброму вишколу – для тих студентів, авжеж, які хотіли цей вишкіл здобути.

І все-таки – з викладацького складу особливо запам'яталися троє. Віктор Маринчак, відомий у Харкові священник, який і дотепер, скільки мені відомо, працює на кафедрі російської мови. Професор Валерій Акуленко, який викладав загальне мовознавство. І Олег Миронов – фахівець із світової літератури.

– За першим напрямком Ви русист...

– Так, я вчився на спеціальності «російська мова як іноземна». Річ у тім, що викладачів російської мови коли-не-коли відряджали за кордон «просвіщати» чужинців. Я обрав цей напрямок, бо хотілося побачити світ, почути іноземні мови в живому спілкуванні.

– Отже, після університету Ви якийсь час викладали іноземцям російську мову.

– Так, російська для іноземців у Харківському політехнічному інституті, був такий цікавий досвід. Іноземці були й з Африки, і з Азії, і з європейських країн соціалістичного табору, і з Латинської Америки; загалом я мав студентів із понад сорока

країн. Таке розмаїття було корисним для мене як викладача: це допомагало зрозуміти, які саме в людей можуть бути труднощі з опануванням мови.

Однак зарплатня моя була дуже низькою, я мусив заробляти більше, тому пішов до Торговельно-промислової палати позаштатним перекладачем. Там уже була своя «мафія»: наприклад, дістати текст на переклад з англійської мови я не мав жодних шансів, усе вже було забите «своїми» людьми. Натомість перекладачів з інших мов бракувало. Спочатку я перекладав з італійської, потім взявся за чеську, французьку, словацьку, португальську... Бувало, абсолютно не розумів того, що перекладаю. Адже тексти траплялися з дуже різних дисциплін. Сьогодні є текст із будівництва, завтра – з металургії, післязавтра – з сільського господарства, далі – з медицини, комп'ютерної техніки... Авжеж, я мав технічні словники, шукав потрібні терміни, але як вихідний термін, так і перекладений залишалися для мене однаково загадовими. І це навчило дуже уважно придивлятися до граматики.

– **За принципом «глокої куздри»...**

– І саме завдяки цьому з мене згодом вийшов компетентний лінгвіст.

– **А не завдяки аспірантурі?**

– Аспірантура радше дала мені змогу формалізувати мій статус. Було це в Москві, й не без користі для мого фахового розвитку, оскільки туди, на відміну від Харкова, потрапляли західні наукові праці. Моя тема стосувалася до порівняльної лексикології англійської та російської мов. Більшу частину проведеного в аспірантурі часу я просидів у бібліотеці: читав англійською мовою «Семантику» Джона Лайонза, праці структуралістів: французьких (Бернара Потье), італійських (Тулліо Де Мауро), німецьких (Горст Гекелер). Залюбився я тоді в дуже цікавого мовознавця, який був відомий під ім'ям Еухеніо Косеріу. Його ім'я і прізвище читали на іспанський штиб, хоча був це молдованин, із Північної Бессарабії, і насправді його звали Еуджен Кошеріу. В Уругваї він видав класичну працю «Синхронія, діяхронія та історія», після чого й став славнозвісним Еухеніо Косеріу. Для мене він зробився справжнім «учителем

із книжок». Я вдячний московським бібліотекам за те, що мав там змогу ознайомитися з його працями.

– То Ви завзятий відвідувач бібліотек?

– Так, і дуже багатьох у дуже різних країнах. До речі, наші бібліотеки організовані суттєво інакше супроти західних. У нас так: книжки зберігаються у сховищі, ти собі за каталогом або картотекою декілька замовляєш, і їх тобі виносять. А в західних університетах є бібліотеки, де книжки у відкритому доступі: заходиш – і бачиш полиці. Незліченне число полиць! І ти розумієш, як жалюгідно мало в порівнянні з усім цим огромом може вмістити твоя голова. Хоч до кінця життя читатимеш – не прочитаєш і 1% з усього цього розмаїття!

– Як у стародавній притчі: що більше ти знаєш, то більше непізнаного бачиш навколо себе...

– Десь так.

– Отже, Ви лінгвіст-поліглот, а не лише русист, як писалося у Вашому університетському дипломі.

– Той запис, що стоїть у моєму дипломі: «російська мова як іноземна», – дуже правдивий, адже російська – то справді мова іншої землі. У нас тут бути людиною російської культури, як на мене, – безнадійна затія. Культура є живою, коли вона повна, а повна вона тоді, коли охоплює весь діапазон, від фольклорних форм до найвищих творів мистецтва. Я знаю багатьох людей з Харкова, які думали, що вільно володіють російською мовою, але, побувавши у Москві, поживши там певний час, говорили: «Московська російська мова – жива, а наша – мертва». Мова мусить повсякчас житися соками від землі, від сільських говірок. Коли цього нема – не буде пуття.

– Чи Вас – уже як викладача української – не засмучують випадки, коли, приміром, студентка з україномовної провінції, освоюючись у Харкові, вважає за потрібне перейти на російську?

– Ну, є такі, але... Оцей «переход на русский язык» – що він дає? Послухаймо, як розмовляють навколо нас: «я короче типа как бы это самое»... Усі ці вставні слова свідчать про нездатність побудувати речення, в якому був би початок і кінець. Що це означає? Що людина геть дезорієнтована. Рідну мову

вона забула, а чужої не навчилася. Коли потрапляєш до тієї самої Москви і чуєш тамтешню російську мову, то розумієш: там переважна більшість людей значно красномовніша від наших. Наші «русскаяязычные» й одного речення, бува, до пуття сформулювати не можуть. З такою мовою далеко не зайдеш. Тому я думаю, що на наших землях перспектива все ж таки за українцями.

...ПРО АВТОРСЬКИЙ КУРС ПОЛЬСЬКОЇ, СУЧАСНЕ СТУДЕНТСТВО ТА МУДРІСТЬ СКОВОРОДИ

–Пане Сергію, наступного року після захисту дисертації Ви опинилися в педагогічному університеті – й невдовзі започаткували там нову спеціальність: «українська мова та література і польська мова». Як Вам вдалося передбачити майбутню популярність і потрібність польської мови?

– Це було вельми цікаво. Я навчався в педінститутській докторантурі. Тема дослідження була пов'язана з побудовою семантичної теорії. То була суто теоретична тема, з різних причин я не довів її до кінця.

Але під час докторантури я з'їздив на пів року до Польщі. Домігся там стипендії. Досліджував польських філософів-схоластів XVII століття – мене цікавило, що вони думали про мову. У наших теперішніх підручниках з мовознавства пишуть, що знакову теорію мови започаткував швейцарський мовознавець Фердинан де Сосюр, але це не зовсім правда: в тодішніх польських авторів-схоластів, та й не тільки польських, знакова теорія мови викладена дуже добре. До речі, слово «схоластика» я особисто вважаю компліментом: схоластика дуже дисциплінує думку, бо не дає жодних можливостей для мисленневих хитань.

По виході з докторантури мене спитали, чи не хочу я викладати польську мову. У 1990-х роках із якоїсь причини студентам зменшили навчальне навантаження з різних дисциплін, і цей час треба було чимось заповнювати. Тоді всі сту-

денти українського факультету педуніверситету прослухали в мене річний курс польської мови. Викладати, щоправда, доводилося «на пальцях», бо я не мав жодних підручників узагалі. На друкарській машинці наклацував матеріали до занять, розробляв авторський курс... Зрештою, це було цікаво.

Перший рік закінчився, домовилися, що на другий продовжуємо. Й ось наприкінці серпня зустрічаю в дверях університету нашого декана українського факультету Станіслава Сташевського, а той мені й каже: «О, знаєш, ми під тебе відкрили спеціалізацію „польська мова“!». Я гречно подякував, хоча подумки зітхнув: адже, як мені це бачиться, не завадило б усе-таки й головного фігуранта попередньо про це запитати... Але, хай там як, то був позитивний поворот.

Ішов тоді 1997 рік. Відтоді ми випустили далеко понад сотню фахівців із польської мови. І в ті часи, хоч там що, студенти були кращі!

– А що не так зі студентством нині?

– Нині ми живемо в епоху студентів, які читають лише екран своєї мобілки. Якщо текст трохи довший за коротке повідомлення, він їм у голову вже не заходить. Спостерігаю: ходять люди з цими смартфонами, там, як правило, якась гра або картинка, під нею підпис на один-два рядочки. Це вам нічого не нагадує? Це ж ніби дитячі книжечки! Тільки раніше це все було для семирічних, а тепер і 27-, і 37-річні опановують світ у такий самий спосіб. Для них такі повідомлення – джерело знань. Як наслідок – з образу світу сучасної молоді практично зникли причинно-наслідкові зв'язки.

За моїми спостереженнями, запровадження ЗНО теж завдало шкоди. Розпочалося стрімке падіння рівня знань. Якщо дитина вчиться насамперед задля того, щоб скласти ЗНО, для її інтелектуального рівня це може мати катастрофічні наслідки.

Крім того, нині на філологічний факультет ідуть далеко не найсильніші випускники шкіл. То в мої часи були дуже добрі умови для того, щоб виростало талановите покоління філологів. А нині найздібніші йдуть на прибутковіші професії – юрист, економіст тощо...

– Програміст...

– Ну, так. Туди, де кращі матеріальні перспективи. Теперішня молодь дуже сильно зорієнтована на соціально-економічний чинник.

Раніше такого жорсткого матеріального стимулу не було, й обдаровані люди цілком могли за покликом душі йти у філологи. За соціалістичних часів хоч на якій роботі ти був, зарплатню отримував однакову – ну, хай на двадцять карбованців більшу чи меншу, – але яка, зрештою, різниця, коли був дефіцит і на ті карбованці однаково нічого не можна було купити?

А нині, звичайно, філологи на шкалі добробуту стоять дуже низько. Та й усі представники гуманітарних наук, усі освітяни – і викладачі вищих навчальних закладів, і шкільні вчителі, – мають нині той самий статус, недостатньо високий.

– Як Ви самі миритесь з цим несправедливо заниженим статусом? Не обурюєтеся?

– У 1990-і роки, коли вже зовсім було кепсько, я мав величку екзистенційну кризу. Я спостерігав, як люди, значно менш здібні, але нахабніші, пробивалися в торгіву, бізнесову еліту. І думав: чим же я гірший? І в оцей момент мене порятував Григорій Сковорода – своєю наукою про те, що кожна людина має робити те, що їй судилося. Тоді вона буде щасливою. А якщо не робитиме того – оте зовнішнє не принесе їй щастя.

– Знана його теорія «спорідненої праці».

– «Кожна посудина може бути повною незалежно від її розміру» – ось як висловлював це Сковорода. Я зрозумів, що якогось відносного добробуту мені для життя вистачає, я не бідую. Коли комусь треба, навіть гроші позичаю, а сам ніколи не прошу позик. Я розумію, що насправді мої прибутки є дуже скромними, але не маю з цього приводу ніяких жалів. Думаю, що вчинив правильно, не покинувши свого фаху.

**...ПРО ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА І КАВУ,
ПРОЛИТУ НА КОМП'ЮТЕР**

– Пане Сергію, Ви є перекладачем фундаментальної праці видатного мовознавця-емігранта Юрія Шевельова, написаної по-англійському: «Історична фонологія укра-

їнської мови». Як Вам вдалося отримати таке амбітне замовлення і блискуче його зреалізувати?

– Ота поїздка до Польщі, про яку я згадував, і вивела мене на Шевельова. Все вийшло випадково. Моє перебування в Варшаві добігало кінця, я вже ладнався їхати додому. Та зателефонував мені професор Януш Рігер, давній приятель Шевельова, і питає: «Чи не хотів би ти перекласти з англійської мови "Фонологію..." Шевельова?». Я сказав: так, це цікава пропозиція.

Як виявилось, раніше вже була спроба перекласти «Фонологію...» у Львові, але там не впоралися: текст був досить складний термінологічно. А я, на щастя, ще в Торговельній палаті навчився перекладати навіть те, чого не розумію (*сміється*). Я покликав собі до пари свого однокурсника Андрія Даниленка, і ми з ним написали пробні переклади – кожен по розділу переклав. Надіслали Шевельову, той схвалив. То були перші місяці 1995 року.

– Як Ви згадуєте ту перекладацьку працю, сам процес роботи?

– Комп'ютери на той час, авжеж, уже були, але коштували так дорого, що я комп'ютера ще не мав. Спочатку писав текст зовсім по-старому, чорнильною авторучкою, потім передруковував на машинці й висилав на перегляд Шевельову. Причому процес був дуже складний: спершу переклад мандрував до Варшави, Рігер про всяк випадок робив копію – ану ж пошта загубить посилку! – й аж тоді переправляв Шевельову. Той спочатку вносив правки, а коли перекладено було вже третину книжки, дозволив, щоб далі все робили без нього.

Книжка вийшла лише 2002 року. Гроші на неї було виділено відразу, але якийсь час вона з різних причин пролежала у видавництві. Згідно з інсайдерською інформацією (*сміється*), однією з причин зволікання стала... кава, ненароком пролита працівницею видавництва на комп'ютер, у якому була електронна версія книжки. Полагодити комп'ютер не вдалося, і нічого не залишилося ні від нього, ні від електронної «Фонології...». Довелося відновлювати...

– Чи спілкувалися Ви з Шевельовим особисто? У 90-і роки він приїздив до Харкова.

– Так, приїздив, але ходив як естрадна зірка: дуже важко було до нього підступитися. Ні разу я не застав його самого. Я його бачив, слухав його виступи, але особистих контактів між нами не було аж до 1996 року, коли він останнього разу був у Харкові, а ми вже закінчували роботу над перекладом «Історичної фонології...». У Харкові тоді проходив Третій міжнародний конгрес українців; ми зустрілися у Шевельова в готелі, якусь годинку поговорили. Оце й увесь досвід живого спілкування.

– Які Ваші враження про нього? Який він був у спілкуванні?

– Цікавий. На той момент йому було під дев'яносто років. Він умів говорити так, що його слухали. Під час його лекцій стояла мертва тиша: всі боялися пропустити бодай слово. Голос він мав трошки монотонний, але слухати його було дуже цікаво, й усі підпадали під отой чар. Шевельов був дотепний, іронічний, до кінця життя любив жартувати... по-всякому. Я шкодую, що не дуже багато листувався з ним. Уже згодом я збагнув, що і йому це, мабуть, було треба, не тільки мені.

– Йому було самотньо на чужині?

– Я зрозумів це, коли читав його листування з іншими, коли сам почав готувати до друку його листи. Йому було цікаво отримувати будь-які звістки з Харкова. Він хотів кожную подробицю знати: що відбувається, як люди це оцінюють. А я собі думав: ну, про що я йому писатиму? Чуже життя – хіба може воно цікавити американського професора?

– Він говорив українською чисто, як до еміграції?

– Так, українською він говорив ідеально. А от англійською – з акцентом, хоча писати нею з часом навчився дуже елегантно. Та все ж – не вважайте за нескромність, – можливо, український текст «Історичної фонології...» стилістично трошки кращий, ніж англійський. Шевельов не мав часу стилістично вилізувати таку велетенську книжку. А я мав вибір, як перекладати. Кожен перекладач такий вибір має: варіантів перекладу того самого речення чимало, можна варіювати. Вправний перекладач – водночас і сам собі редактор.

А взагалі всі писання Юрія Шевельова дуже змістовні. Мудрованими термінами, науковим жаргоном він не зловживав.

– **До речі, про стилістику: мені подобається мова Ваших текстів. У них можна зустріти слововжиток, який я, крім Вас, бачила хіба що у мовознавців 1920-30-х років – наприклад, у Василя Сімовича.**

– Я маю прихильність до цього. Я вважаю, що у працях тих часів дуже доладна термінологія. Я намагаюся й студентів до неї привчати. Назвук – початок фонетичного слова. Визвук – кінець фонетичного слова. Дуже зручні терміни.

...ПРО ХІФТ, ПРАВОПИС-2019 І ТВОРЧІ ПЛАНИ

– **Пане Сергію, не можу не запитати Вас про Харківське історико-філологічне товариство – славетний ХІФТ, який Ви очолили після смерті його багаторічного голови, професора журналістики Ігоря Михайлина. Але навіть «у добу Михайлина» Ви були науковим секретарем ХІФТу, і робота Товариства значною мірою трималася саме на Вашому ентузіазмі. Що таке ХІФТ сьогодні? Що він дає спільноті вчених-гуманітаристів і Вам особисто?**

– Коли я буваю десь поза Харковом, інколи чую від людей ремарочки на зразок: «А чому б ХІФТові не взяти й не зробити оцього й отого...» Йдеться при цьому про великі наукові проєкти. Я, розмовляючи з тими людьми, замислююся: от як вони уявляють собі той ХІФТ? Наче якийсь хмарочос у середмісті Харкова, на якому стоять чотири осяйні літери – ХІФТ? (Сміється.) Ось така в нас, бачте, потужна організація, яка все може!

Насправді ХІФТ навіть не має власного приміщення. Ми збиралися у різних місцях; останнім часом засідаємо в Каразінському університеті – співпрацюємо з Центром імені Дмитра Багалія, нам там затишно, добре.

ХІФТ потрібен тим, хто прийшов у науку не заради кар'єри. Тим, хто щиро кохається в тому, що робить. У ХІФТі, попри формальні посади голови та наукового секретаря, немає жодних субординаційних зв'язків: усі члени в нас рівні.

– **А скільки всього у вас членства нині?**

– Тридцять п'ять осіб, представники кількох вишів Харко-

ва, а є також науковці з Полтави, Києва, Львова, Берліна, Нью-Йорка. Іноді якісь нові люди приходять, запитують, чи можна їм вступити до ХІФТу. У засіданнях може взяти участь будь-хто – вони відкриті. У нас можуть доповідати і нечлени товариства, які хочуть пройти добру апробацію, аналогів якої нема деінде. Приїздять з різних міст: Києва, Дніпра, Сум, Полтави, колись приїздили й з Донецька...

Формат такий: доповідь, як правило, триває до години, далі – півторагодинне обговорення. Присутні можуть ставити будь-які запитання, хвалити або критикувати. Не всі слухачі є вузькими фахівцями, іноді люди збираються дуже різні, але це те інтелектуальне коло, спілкування в якому завжди йде на користь.

– У ХІФТі бував і професор Леонід Ушкалов, відомий літературознавець, який помер у лютому 2019 року. Знаю його як сквородознавця, упорядника листів Григорія Сковороди до Михайла Ковалинського, – але не тільки. Це була людина дуже широкої ерудиції; його манера супроводжувати текст глибокими, інформативними і багато в чому особистими коментарями трохи нагадує стиль іншого знаного перекладача та есеїста, львів'янина Андрія Содомори. Дуже імпонує така наука – не суха, а жива, з душею.

– Леонід Ушкалов навчався зі мною одночасно на тому самому факультеті. Він був старший за мене на чотири роки: перш ніж вступити до університету, ще служив в армії й учився на робітфаку. Недарма кажу: то були гарні часи для філологів! Навчатися приходили здібні люди, які потім віддавали себе науці.

Згодом ми з Леонідом працювали у педагогічному університеті імені Сковороди на сусідніх кафедрах: він – на кафедрі української літератури, я – української мови.

Ушкалов для мене є втіленням дослідницької сумлінності. Скажімо, надумавши писати статтю про Квітку-Основ'яненка, він позичив у мене його повне семитомне видання творів і прочитав геть усе – від початку до кінця. Оце – дуже показова ілюстрація його методу роботи: максимальна ґрунтовність.

– Якщо можна, декілька слів про історію ХІФТу...

– Наш ХІФТ засновано коли не за царя Панька (*сміється*), то за царя Олександра II. У Харківському університеті був істори-

ко-філологічний факультет, а при ньому – історико-філологічне товариство. Воно проіснувало з 1886 року до 1919-го. Першим його головою був професор Надлер, історик; опісля був Марин Дринов, теж історик, болгарин; потім був Олександр Потебня, потім Микола Сумцов. Сумцов очолював Товариство найдовше – від 1897 й аж до 1919 року. На відміну від сьогодення, тоді ХІФТ мав від університету щорічну субсидію на свою діяльність.

Якщо ж говорити про ХІФТ нової формації – ми існуємо з 1991 року. На установчих зборах, які ухвалили рішення про відродження Товариства, я присутній не був – долучився у 1993-му. Покійний професор Михайлин любив розповідати: на тих найперших зборах висунули тезу, що мовою Товариства має бути тільки українська, – і спільнота за це проголосувала, тільки двома голосами переваживши тих, хто хотів, щоб було дві мови: українська і російська. Товариство й досі є суто україномовним: і доповіді, й дискусії ведуться українською.

– А іноземні гості в ХІФТі бувають? Беруть участь у засіданнях?

– Так, хоча й не дуже часто. Як правило, це українці, які працюють за кордоном. Мій однокурсник, філолог Андрій Даниленко давно мешкає в США, але приїздить і виступає в нас. Був у нас Роман Горбик зі Швеції. Приїздив колись Марцін Ґачковський із Вроцлава; він, до речі, теж виступав українською.

– Якщо університет не субсидіює діяльності ХІФТу, хто фінансує його наукові збірники, які особисто Ви укладаєте і редагуєте?

– По-різному бувало. Починали ми зі спонсорської допомоги; до речі, долучився і Юрій Шевельов, який давав гроші на перші томи нашого «Збірника...». Я, приєднавшись до Товариства, майже відразу став науковим секретарем і, відповідно, взявся за редагування. Згодом ми навчилися продавати попередній наклад, а за той виторг друкувати наступні книжки. Прибутку це не дає, але на плаву ми тримаємося, ніколи ще не просили грошей за друк з авторів, як роблять нині всі університети.

– Тепер, коли Ви стали головою Товариства, хто обійняв посаду наукового секретаря?

– Професор-мовознавець Анатолій Нелюба.

– Ви людина наукового крою мислення; чи не обтяжує Вас суто організаційна робота?

– Ви знаєте, ні. По-перше, її не так багато, бо збираємося ми лише раз на місяць; по-друге, вона дає щире задоволення. Як правило, із засідання всі виходять щасливі – саме тому, що змогли відірватися від безглузких проблем, з якими стикається кожен на роботі, від бюрократичної тяганини, яка неймовірно зросла супроти давніх часів.

– У Вашому списку праць багато робіт присвячено Потебні. Чим він Вас зацікавив?

– Можна сказати, що я є його теоретичним послідовником. Я поклав багато сил, щоб зрозуміти, що саме хотів сказати Олександр Потебня. Його теорія про внутрішню форму – як слова, так і художнього тексту, – чи не найліпше пояснює той спосіб, завдяки якому люди розуміють одне одного. Це досить складна теорія. На Заході, до речі, дуже мало хто її здатен збагнути. Зрозумівши дещо в Потебні, я намагався в різні способи донести це до наукового загалу. Щоправда, наразі в мене це виходило лише фрагментарно. Не знаю, коли зможу це все систематизувати, зібрати докупи.

Час мій поглинає викладацька робота. Крім того, часто з'являються якісь невідкладні проблеми. То меморіальну дошку Шевельова розтрощили, то реформа правопису... (сміється).

– Принагідно – не можу Вас не спитати: якої Ви думки про реформу правопису 2019 року?

– З одного боку – сама потреба реформування назріла давно, з другого – текст нового правопису багато в чому недопрацьований, неузгоджений. Інколи здається, що його не вичитали як слід. Наведу один лише приклад. У § 131 говориться: *«У запозиченнях із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполучення **au** шляхом транслітерації як **au**, допускаються орфографічні варіанти...»*, – і далі приклади: *аудієнція/авдієнція, аудиторія/авдиторія, лауреат/лавреат...* Але ж, даруйте, ці слова – не грецького походження!..

– Латинського...

– Авжеж.

– Які тенденції, на Вашу думку, превалюють у сучасному мовознавстві?

– На жаль, нині замість науки на гребені опинилася... риторика. Що саме я називаю риторикою? У більшості сьогоднішніх праць нового знання нема або дуже мало, натомість дуже люблять називати загальновідоме іншими словами. На цьому й робиться більшість наукових кар'єр сьогодні. Гра модними термінами. І це не тільки в нас, це скрізь, в усьому світі.

– Але хто з Ваших сучасників-науковців є для Вас авторитетом? Хто Ваш улюблений мовознавець – окрім згаданих уже Потєбні й Шевельова?

– В кожного є свої сильніші та слабші сторони.

– Я, наприклад, люблю Ларису Масенко. Вона соціолінгвіст, її праці читаєш як белетристику – настільки легко вона пише і настільки точні в неї діагнози.

– Так, її публікації дуже корисні, недарма їх розтягають на цитати. Її може читати широке коло читачів. У її текстах здобутки багатьох досліджень узагальнюються і набувають завершеності.

Згадався мені австрійський україніст Міхаель Мозер. Він мені імпонує зокрема й тим, що не хворіє на любов до модної термінології. Крім того, він має доступ до мало знаних у нас джерел. У нього є багато неочевидного, нового, такого, що може здивувати. Дуже рекомендую.

– Наостанок – стандартне питання: Ваші творчі плани?

– (Замислюється.) Навчаючись у докторантурі, я працював над проблемами побудови семантичної теорії. Я й досі мрію дописати і видати книжку, яка колись планувалася як монографія під докторську дисертацію: там має йтися про згаданих уже схоластів, польських і українських учених XVII–XVIII століть, про їхні теоретичні напрацювання в галузі мовознавства на тлі попередньої європейської традиції. Для цієї роботи я маю все... Усе, крім часу. Хіба, як на пенсію вийду...

2019–2020 рр.

Спілкувалася
ЛЮЦИНА ХВОРОСТ

м. Харків

Рік тому журналіст Михайло Мельник надрукував у «Березолі» фрагмент своїх мемуарів «Тихий Дністер» (2020, ч. 1).

Автор продовжив спогади.

Михайло Мельник

ВЕРБУВАННЯ

...**Б**ула весна 1975 року, середина другого семестру на першому курсі. Мене несподівано викликали до деканату прямо з аудиторії, де проводилися заняття з німецької.

«І чого б це?» – дивувався, поспішаючи за секретаркою приймальні. Ще більше був здивований, коли, зайшовши до кабінету декана, не побачив у ньому господаря. Натомість там сидів високий і плечистий з акуратно зачесаним чубом молодик.

Люб'язно запросивши присісти, він побачився, що відірвав мене від занять. Поцікавився, як дається мені навчання, зокрема й німецька мова. Відповідати на ці питання було легко, бо після успішно зданої першої

зимової сесії я почувався в університеті вже доволі впевнено, а на німецькій – просто королем, оскільки був найкращим «німцем» у сильнішій із двох німецьких груп. Принаймні з текстами і вправами першого курсу легко давав собі раду без словника.

– О, це похвально! – знову ж таки здивував мене несподівано висловленим схваленням незнайомиць («Яке йому діло до того?»). – А скажіть, де ви до університету працювали?

«А тут уже дзуськи! – подумав я, уже здогадуючись, хто може сидіти переді мною. – Так відразу тобі й говоритиму про свою колишню роботу...»

Річ у тому, що перед вступом до Київського університету я працював у Москві, в окремому полку міліції з охорони дипломатичних представництв і консульств іноземних держав. Подав туди заяву ще перебуваючи в армії – перед демобілізацією, бо не був упевнений, що зможу відразу вступити на факультет журналістики, хоча саме в армії твердо вирішив подавати документи тільки на цей факультет і тільки в КДУ (нині КНУ) імені Т. Г. Шевченка.

Ще під час служби в армії почав перечитувати класику та опановувати за допомогою самовчителя німецьку, якої в школі через відсутність учителя в нас ніхто не знав. Однак вважав, що для вступу до вишу потрібна серйозніша підготовка, а умови роботи в окремому полку міліції, на мій погляд, ідеально підходили для цього. Робота і справді, як мовиться, не бий лежачого. Про неї дізнався від «дідів», які звільнилися зі служби на пів року раніше і яких вербувальники з Москви, приїхавши спеціально за кадрами, агітували безпосередньо у військовій частині. Я ж, маючи вже московську адресу, без будь-якої агітації через пів року сам вирішив у такий спосіб бодай тимчасово «завоювати першопрестольну», з якої потім походом вирушити на Київ.

Крім відносно комфортних житлових умов (у новому гуртожитку – кімната на двох з туалетом і душовою) та незчисленної кількості вільного часу, окремий полк міліції зваблював ще й тим, що на роботу працівники могли одягатися по-цивільному. Щоправда, як потім з'ясувалося, в своєму цивільному одязі ми добиралися лише до адмінбудівлі підрозділу на Арбаті, де перевдягалися в міліцейські однострої і службовим транспортом відправлялися на свої об'єкти охорони як звичайні міліціонери.

Однак ми все ж таки вирізнялися з-поміж звичайних стражів порядку, бо, крім загальної охорони посольств не натовських країн (для тих був окремий підрозділ), виконували й деякі специфічні завдання, інструкції щодо яких діставали від першого заступника командира полку. А він, на відміну від командира, кадрового офіцера МВС, проводячи інструктажі, завжди наголошував: «Громадський порядок – не ваша турбота. Не зв'язуйтеся з п'яницями, хіба що хтось звалиться перед самими воротами посольства – відтягніть з проїзду, зателефонуйте в найближче відділення міліції та й несіть свою службу далі...»

Про яку службу він говорив? Заступник командира полку, якого між собою ми називали «хитрим Костею», був кадровим офіцером КДБ, до того ж у молодості, казали, виконував специфічні завдання в багатьох країнах. Тож відповідні завдання ставилися й перед нами: пильнувати й фіксувати, хто коли та з ким заходив-виходив із посольства; коли, на якому автомобілі і з ким виїжджали-заїжджали посольські працівники, кожного з яких ми мали знати в обличчя й на ім'я, прізвище...

І що ж, я оце буду хтозна-кому говорити про свою колишню роботу?

– Вибачте, а з ким маю справу? – пильно подивився в очі тому молодикові.

– О, я не представився? Вибачте! – Він з удаваною поспішністю дістав із внутрішньої кишені піджака посвідчення. – Мене звати Сергій Сергійович, я – працівник державної безпеки. Курирую ваш університет...

Почувши від мене зізнання, що я про це здогадувався, від бадьоро сказав:

– От і добре. Тож буду з вами відвертий: я переглядав вашу особисту справу і знаю, що ви приїхали з Москви. І про місце вашої колишньої роботи знаю. Але хотілося від вас особисто почути... А скажіть, чому ви до Києва приїхали, а не поступали в Москві до університету?

Довелось пояснювати:

– Все дуже просто: перед Київським університетом коліна менше тремтіли. Та й до домівки ближче.

– Я чого запитую, – перейшов до діла той, що назвався Сергієм Сергійовичем, бо розгледіти у його посвідченні встиг лише

назву грізної «контори». – Враховуючи вашу роботу в Москві, ваш досвід життєвий і професійний, думаю, що ви могли би нам допомогти. Що ви на це скажете?

А що я міг сказати? Відчуття було таке, що мене хочуть загнати в якийсь капкан, якого я ще не бачу, але кожне моє не правильне слово може привести його в дію. Сказав, що розумію важливість та серйозність їхньої роботи, але не уявляю, чим можу бути їм корисний.

– Ще й як можете! – заперечив мені мій візаві. – Ну ось, наприклад: ви ж чули, мабуть, про те націоналістичне гасло, що його недавно вивісив хтось біля автовокзалу?

Так, за кілька днів до цього про той випадок гудів, а точніше, шептався весь університет. Як для весни 1975 року – піку так званого застійного періоду – подія надзвичайна: одного ранку на мосту біля автовокзалу було виявлено прикріплене до перил велике синє полотнище-транспарант, на якому великими жовтими літерами красувалося: «Слава Україні!».

– Може, ви десь випадково щось чули, хтось із студентів якось висловлювався з цього приводу? – продовжував Сергій Сергійович. – Може, це хтось із молоді захотів чисто хлопчачому героїстично продемонструвати? А може, якийсь зловмисник свідомо ідеологічну диверсію вчинив – ви ж розумієте, наскільки це серйозно? І такі «герої» цілком можуть бути серед студентів. Як ви гадаєте?

Я, звісно, все розумів і не заперечував, що серед молоді, яка навчається, можуть бути різні люди, але в моєму оточенні навіть натяку на щось подібне ні від кого я ніколи не чув.

– Гаразд, якщо ви вже почали про своє оточення, то поговорімо про нього...

«От зараза! Хіба це я починав?» – подумалось мені. Що він винює у моєму товаристві? Всередині в мене навіть трохи похололо.

Щоправда, за своїх сусідів по кімнаті я не переживав. Василь Карпенко, Андрій Чирва, як і я, вже відслужили армію, хлопці прості, надійні, я б сказав, цілком правильні. Карпенко навіть партійним прийшов із армії, був у нас старостою групи. Ігор Римарук – гордість усього факультету – протягом першого курсу жив також із нами в кімнаті. Він – єдиний із п'ятнадцяти

шкільних золотих медалістів серед сотні першокурсників, хто вже після першого вступного іспиту, написавши твір на відмінно, був зарахований до університету. До речі, на ту пору йому виповнилося тільки 16 років. Так, він був на факультеті журналістики наймолодший за віком, але аж ніяк не за інтелектом і не за рівнем самоусвідомлення. Звісно, характер мав ще не цілком сформований, проте відкритий і щирий, через що спілкуватися з ним було легко й приємно. Одне слово, за нього теж можна бути спокійним.

Інша річ – друзі чи приятелі, з якими я ще не був у такому тісному контакті, але з якими ми частенько здибалися в одних компаніях, пили вино, слухали і конспектували лекції, ходили в кіно і т. д. Саме такими були зокрема брати-близнюки Шарови – Володимир та Василь. Якраз від думки про них у мене і похололо у грудях, коли кадебіст запропонував поговорити про моє оточення. Адже близнюки не лише полюбляли розповідати антирадянські анекдоти, а й розпочинали інколи небезпечні розмови, від яких я ледь не впадав у ступор. Бувало, при нагоді чи й без неї, ніби між іншим, висловлювались про привільне життя на Заході, про бажання побувати там або й узагалі туди «зліняти». Бачивши моє здивування і несхвалення, вони сміялися і казали, що жартують. Мені такі жарти не подобалися, однак до них у мене вже виробився імунітет: у Москві серед приятелів з такими «жартівниками» доводилося також зустрічатися не раз і не два. До речі, ці брати-близнюки, вихідці з інтелігентної білоцерківської сім'ї, були великими ерудитами та інтелектуалами, і мені, сину простих колгоспників із сільської глибинки, з ними було доволі цікаво, бо через спілкування з ними трохи збагачувався знаннями і я, в чиєму інтелектуальному багажі, крім основних творів російських класиків, майже нічого не було. Імпонувало й те, що, пишучи непогані вірші, вони найперше ледь не навперебій щиро ділилися зі мною кожним новим своїм твором. Мало того – часто всерйоз приймали як суттєві деякі мої зауваження. Згодом я з Шаровими навіть міцно подружив: бував неодноразово у них вдома, в Білій Церкві, де вони познайомили мене зі своєю родиною; а під час свят почергово возив їх, кожного окремо, на свою подільську малу батьківщину, де вони були в захопленні від моїх батьків.

Але то буде потім. А зараз я мав висловитись про своє оточення перед працівником держбезпеки. І невже він думає, що я йому все так і викладу про своїх приятелів?

– От що ви можете сказати, до прикладу, про братів Шарових? – ніби прочитав мої думки непростий співрозмовник. – Ви ж знаєте їх? Вони з вами в одній академічній групі, здається...

– О, звичайно, знаю – дуже хороші хлопці, розумні, вельми начитані, обидва талановиті поети-початківці, успішні в навчанні. Щоб якісь там націоналістичні прояви – що ви, вони просто закохані в Москву, в класичну й сучасну російську літературу. Можливо, тому й зі мною підтримують близькі стосунки, що я працював два з половиною роки в Москві, про яку мене розпитують постійно, бо там також бували, гостюючи в свого дядька. А так... що ще сказати? Доволі серйозні хлопці. Ми з Василем чергували дружинниками якомсь на Хрещатику, так він не побоювався п'яного бешкетника затримати, хоч той виявився колишнім відомим футболістом київського «Динамо». А Володя взагалі в університетський комсомольський оперзагін записався, вечорами чергує періодично в його складі на київських вулицях.

– Щоправда, гарячкуваті трохи, – додав я, щоб зовсім із моїх приятелів не вималювалась ікона. – Заводяться, буває, з півоберта... Але це вони переважно між собою...

– А якої ви думки про Ігоря Римарука?

– Нормальний хлопчина, приїхав із Хмельниччини, з сільської глибинки – тихий, скромний, товариський...

Я радо (бо щиро) почав перераховувати чесноти нашого юного співмешканця, який через роки стане відомим поетом, лауреатом Шевченківської премії з літератури:

– Дуже серйозно ставиться до навчання, ретельно конспектує твори класиків марксизму-ленінізму. Хоч і круглий відмінник, але компанійський, не задається... Ось тільки це волосся довге – ним він мені Гоголя нагадує. Але то – від молодості. Ну, й коли чергує по кімнаті, також доводиться йому підказувати дещо, підправляти...

Одне слово, намагаючись показати, що нічого не приховую, я знаходив якісь «блішки» в кожного, але з таким розрахунком, щоб ті вади ніяк не могли нашкодити моїм друзям і приятелям. Звісно, при цьому доводилося трохи лукавити, як-от із характе-

ристикую Шарових, прикриваючи «блішками» серйозніші речі, які б точно зацікавили куратора з КДБ.

Тут мій візаві і запропонував мені співробітничати з його структурою.

Відверто кажучи, я знову був здивований. Думав, його цікавість до мене та моїх приятелів диктувалася лише тим конкретним випадком із «націоналістичним» гаслом, а він он куди повертає!

Щось мені підказувало, що тут не можна отак одразу рубати з плеча – відмовити як відрізати. Тож уточнив, що той має на увазі. Але у відповідь почув щось про цінність мого доуніверситетського досвіду, про моє походження (батьки звичайні колгоспники), про мої здібності до навчання взагалі й до вивчення іноземних мов зокрема – все це, мовляв, «дуже важливе в нашій справі», і я би міг у них непогану кар'єру зробити. Слова про кар'єру мені допомогли: «кар'єрист» на радянській шкалі моральних цінностей займав, на мою думку, не найпочесніше місце – і я, скориставшись зручним моментом, рішуче сказав «ні».

– Вибачте, у мене вже був такий шанс у Москві, – збрехав я, бо ніхто нічого подібного насправді мені там не пропонував. – Але я вибрав собі професію свідомо, і бути журналістом – це моя давня мрія, я від неї вже не відступаю.

– А й не треба відступати! Це прекрасно, що ви будете журналістом, але одне другому не заважає, а тільки навпаки. Ви можете дістати змогу працювати кореспондентом навіть десь у одній із зарубіжних країн. Хіба ви не розумієте?

Я зрозумів лише одне – він так просто від мене не відчепиться. Тому й намагається без мила шилом голити, додаючи шпигунської романтики.

– Ви щойно самі сказали про важливість мого досвіду. Тож, виходячи саме з нього, я зрозумів ще в Москві: працювати у вашій системі не зможу не через якісь там переконання чи світогляд, а через свою вдачу. Я ж усвідомлюю, наскільки відповідальна й складна ваша робота. Треба мати велику силу волі, твердий характер, мужність, зрештою, – всього цього мені якраз і бракує, – почав я вишкрябувати зі свого невеликого захисного арсеналу останні аргументи. Ладен був у той момент виставити себе абсолютним слабаком, навіть не здатним ні на що нікчем-

ником, аби тільки від мене відкараскалися. – Тут же треба вміти приховувати свої емоції, думки. Навіть десь обманювати, хитрувати – я не зможу цього всього... Ні, я не про свою моральність, а про слабкість характеру. Мене ж відразу викриють!

– Цього всього можна навчитися і характер виробити, але я вас не вимушую вже зараз давати відповідь, ні-ні, не подумайте, що я тисну на вас! – замахав перед собою долонею Сергій Сергійович, мовби відступаючи. – Не треба зараз відповідати, не кваптесь. Я ж вас розумію... Поміркуйте якийсь час над моєю пропозицією, але радьтесь тільки самі з собою, не треба нікому казати про нашу розмову. А потім з вами ще зустрінемося, поговоримо... Домовилися?

Обережно нагадавши, що до університету я потрапив не зі шкільної партії, що все давно обдумав і зробив свій вибір, я вперто повторив: нічого міняти у своєму виборі не збираюся.

І тут мій вербувальник змінив тактику – перейшов, можна сказати, в наступ з відкритим заборолом.

– Невже ви, коли б випадково дізналися про якусь загрозу для нашої країни, зустріли явного чи прихованого ворога, який підриває основи держави – невже ви про це промовчали б і не повідомили куди слід? Ви ж у такому разі самі потрапили б до ряду неблагонадійних, хіба не так? А я вам пропоную добру й благородну справу – допомагати Батьківщині, доля якої вам не байдужа, якщо вірити вашим словам, – аж устав із-за столу й почав ходити кабінетом мій «благодійник». – Це – по-перше. По-друге, ну, ви ж розумієте, ваш декан знає, що ми мали тут з вами розмову, але він не знатиме, про що ми говорили. І це може вплинути на вашу подальшу долю, зокрема, коли справа дійде до розподілу випускників, якщо, звичайно, ви доучитеся до закінчення університету...

У цих словах я не міг не відчувати прихованої погрози.

І я погодився подумати, аби нарешті закінчити цю неприємну розмову. А що мав робити? Хоч уже й був трохи впевненим у собі після першої в житті зимової сесії, але не настільки, щоб і далі вперто опиратися представникові грізної установи.

Кілька днів після тієї розмови не знав куди себе подіти. Розмова не відпускала мене ні на мить, хоч де б я був – у гуртожитку, в аудиторії чи в якійсь забігайлівці, п'ючи сухе вино з при-

ятелями. Весь час бачив перед собою високу й плечисту статуру Сергія Сергійовича.

Наступну зустріч він призначив через тиждень уже в ректораті, де мав свій кабінет. І я обіцяв прийти. Там я мусив дати остаточну відповідь. Що йому сказати? Ось же хлопці за пивом знову травлять антирадянські анекдоти, і що – я повинен про це розказувати?! А він же, уточнюючи специфіку «допомоги», і про таке говорив. Поділитися б із кимось своїми переживаннями-тривогами, але ж мене попередили, щоб нікому нічичирк...

Ночами марилися кошмари. Приснилося навіть, що бачив самогубство... Брежнєва. Нібито я лежу на даху будинку на Смоленській площі в Москві. Навпроти – гостроверха висотка Міністерства закордонних справ. І ось на балкон цієї висотки виходить Леонід Брежнєв і кидається до поручнів, його стримують наближені особи, але генсек виривається і таки падає через поручні приблизно з поверху десятого... Мені стає не по собі, бо розумію, що став свідком трагедії, якої не повинен був бачити. Втікаю вузькими московськими провулками, певен, що мене вже шукають...

Через тиждень ішов до ректорату з твердим наміром сказати, що готовий завжди проінформувати компетентні органи, якщо тільки десь щось побачу чи почую загрозливе для безпеки країни, але співробітничати з ними на постійній основі не буду.

Та цього разу розмови як такої не вийшло. Сергій Сергійович кудись квапився чи зробив вигляд, що квапиться. Дав мені тільки номер свого телефону, сказавши, що коли в мене буде щось термінове, то щоб я попередньо зателефонував. А тим часом домовляємося зустрітися знову через тиждень, але вже десь на вулиці... ну, скажімо, на Володимирській, біля Софійського собору.

– Тоді й поговоримо... Тільки ж зателефонуйте перед тим, бо, знаєте, в нашій роботі часом виникають несподіванки, тому не завжди вдається дотриматися запланованого, – попередив він. – І ще одне: цей номер телефону, перш ніж його запам'ятаєте, якось у блокноті зашифруйте, скажімо, цифри зробіть годинами й хвилинами в уявному денному розпорядку чи робочому плані. А сам номер викиньте або спаліть – це щоб він не викликав ні в кого цікавості...

Вийшов від нього знову спантеличеним. «Він же мене втягує, як удав свою жертву!» – від моєї рішучості, з якою я йшов до ректорату, не залишилося й сліду.

Втім, наступні дні я вже не так мучився, як попереднього тижня. Вирішив, що сходжу ще раз і скажу те, чого мені Сергій Сергійович (після запропонованих шифровок з телефоном я знову засумнівався, що це його справжнє ім'я) не дав сказати в своєму кабінеті – про те, що в жодному разі не приховуватиму якоїсь серйозної інформації, якщо така трапиться, однак співробітничати на постійній основі не згоден. А щоб підтвердити свою відданість «родной Советской стране» (ми спілкувалися, звісно ж, російською), вирішив прийти на зустріч із «резидентом» не голіруч, а вже з деякою інформацією.

Пригадалося, як ще восени, коли ми, щасливі першокурсники, тільки почали обживати університетський гуртожиток, до нашої кімнати заглянув один із старшокурсників і, побачивши над моїм ліжком невеликий портрет Сергія Єсеніна, придбаний по блату ще в Москві, єхидно, як мені здалося, зауважив: «Єсенін – це добре. Розкішний лірик. Але хіба в нас немає своїх Єсеніних?» Сказано то було акцентованою українською мовою, якою непроханий гість, здавалося, напоказ вигравав, як на сопілці. Мені як недавньому «москвичеві» ця «калинова» мова трохи різонула слух. Бо ж у нашій кімнаті навіть Ігор Римарук розмовляв російською, не кажучи вже про нас, «дідів», котрі відслужили армію. Я взагалі пишався, що брати Шарови відзначали мій нібито московський акцент. (Що й казати, соромно тепер про це й згадувати, але ми тоді були такими – і куди від цього дінешся?). Однак не в мові річ – мені не сподобалось, що той старшокурсник, демонструючи свою зверхність над зеленими «першачками», хотів, як мені здалося, принизити «нашими Єсенінами» і мого тогочасного кумира.

Потім мені пояснили, що то за хлопець. Прізвище його було Бабій чи Бабенко, на факультеті його знали як ледь не націоналіста, казали, що за «калинову» чи ще за щось його вже тягали до КДБ. От я й вирішив того Бабенка-Бабія здати разом із «нашими Єсенінами», цілком розуміючи, що така інформація відомому «націоналістові» ніяк не зашкодить, а мені може правити за відкупний аргумент.

До Софійського собору я підійшов точно у призначений час. Навіть не помітив, звідки з'явився Сергій Сергійович, бо тоді ще й не знав, що стою, по суті, під вікнами головного управління КДБ в Україні. Наша розмова знову була нетривалою – встигли прогулятися до Софійської площі й назад. Мій співрозмовник, який уже не здавався таким грізним, як першого разу, для готиться поцікавився настроєм, навчанням, а потім спитав, чи нема ніяких новин. Я й сказав, що нового нічого, а от один епізод кількомісячної давності пригадався.

– Ось бачиш, як усе збігається! – майже радо сказав наш куратор, який непомітно перейшов уже на «ти». – Не сподобалось, кажеш? О, ми з цим хлопцем мали вже не одну бесіду. Він викидав ще не такі коники... Так що ти прислухайся й далі і в разі чого телефонуй у будь-який час до 18-ї...

Я ще нічого не встиг сказати про своє остаточне рішення, а він уже простягнув руку на прощання.

«А може, це й краще, – втішав себе дорогою до університету. – Він же нічого не сказав про наступну зустріч. Значить, надалі маю сам виявляти ініціативу? От візьму та й не буду йому дзвонити...»

І справді, після того я більше не виходив на зв'язок із «резидентом», як потім іронічно про себе називав кадебіста – куратора факультету. Втім, місяців зо два мені було не до жартів. Я сидів на лекціях як на голках – весь час здавалося, що мене знову викличуть чи то до деканату, чи то до ректорату. Та місяць минав за місяцем, а мене ніхто нікуди не кликав.

Однак ця історія мала вельми цікаве продовження.

Минуло з пів року чи й більше. Неприємні «шпигунські» зустрічі практично забулись, я заспокоївся, був упевнений, що, переконавшись у моїй нездатності бути корисним, страж державної безпеки від мене відчепився.

На другому курсі я вже остаточно подружився з братами Шаровими (хай Господь пригляне за їхніми грішними душами в місці їхнього спочинку!). З Володимиром навіть устиг в якесь зі свят з'їздити на свою малу батьківщину. Там, між іншим, хотілося під хмелем йому похвалитися, як мене вербували до КДБ і як я покривав перед кадебістом їхні з Василем крамольні думки та ідеї щодо СРСР, партії та уряду. Та щось мене тоді стримало.

І от одного разу ми поверталися втрьох із занять – двоє Шарових і я. Від зупинки до університетського профілакторію, де ми оселилися за профкомівською путівкою задля «оздоровлення», іти було хвилин десять. Володя, сказавши, що йому потрібно зателефонувати, швидко пішов уперед. Коли ми з Василем неквапом підійшли до прохідної, він біля столу вахтера вже притуляв телефонну слухавку до вуха.

– Сергія Сергійовича можна? – наздогнав нас уже за прохідною голос Володимира.

Знайоме ім'я як ножем полоснуло мене по серцю, і я, призупинившись, ледь не присів від несподіванки, бо, здається, й ноги об'якли.

– Ходімо, ходімо! – смикнув мене за рукав Василь. – На вечерю запізнюємося ж...

Мабуть, з тиждень після того я знову ходив як із-за рогу мішком прибитий. Як же так? Що ж це діється в нашому храмі науки? Шарови, принаймні один із них, – сексоти Комітету держбезпеки?! І, виходить, той комітетник випитував у мене про них, а у них – про мене?! А він же не тільки Шаровими цікавився! Це ж, мабуть, у такий спосіб КДБ накриває агентурною мережею весь університет, просвічуючи, мовби рентгеном, нутро кожного студента... Який жаж! А що, якби я тоді розповів Сергію Сергійовичу правду про Шарових? Цікаво, що вони розповідають куратору про мене? І як мені тепер поводитися з ними? Шкода, що ні з ким про таке не порадишся...

Не знаю, що тут зіграло роль – прочитані колись книжки про шпигунів-розвідників чи робота в окремому полку з охорони іноземних представництв у Москві, – але я вирішив не подавати й знаку, що викрив Шарова як інформатора КДБ. Побачимо, що з цього вийде. А власне – що тут такого? Я не захотів з органами співпрацювати, бо то не моє, але когось, можливо, сексотство і влаштовує, бо подобається. Може, Шаров і справді колись у Комітеті безпеки працюватиме? Що тут поганого? Комусь же треба і про безпеку країни думати...

Так, я все ще лишався щирим радянським патріотом, причому дуже наївним і дуже некомпетентним у справах, пов'язаних із компетентними органами. Однак ту щирю наївність не огуджую навіть тепер, бо, може, саме вона разом із вірою в чистоту

ідеалів мені й допомогла не пійматися тоді на гачок з принадливою наживкою.

З Шаровими я й далі підтримував дружні стосунки, не надаючи особливого значення тому, що мені про них відкрилося. Розмаїте студентське життя швидко розмивало й стирало з пам'яті неприємні враження, навіяні тими напівдетективними подіями.

Але й на цьому дана історія не скінчилася.

Якось ми з Василем Шаровим після травневих свят поверталися до Києва з рідного села, де гостювали в моїх батьків. Вже давно забулися «шпигунські» епізоди, що так бентежили колись мою душу. Розморені чаркою та весняним сонцем, що припікало крізь вікно переповненого автобуса, ми, тепер уже четвертокурсники, вели ліниву розмову про швидкоплинність студентських років. Василь, зітхнувши, зауважив, що час уже й про майбутнє подумати. А куди подасися з нашим дипломом? Побачивши моє здивування, пояснив, що журналістика – це, мовляв, не робота, потрібно підшукувати щось серйозніше.

– Взагалі-то я знаю один непоганий варіант, хочеш скажу? – нахилився аж до мого вуха він. – Можна б піти працювати в...

Я не стільки розчув закінчення його фрази, як здогадався, про що він сказав, бо автобус якраз підскочив, затрусившись на черговій вибоїні.

– Куди-куди? – перепитав я, хоч уже майже не сумнівався в почутому.

– У КДБ можна піти працювати, – уже чіткіше вимовив Шаров. – І я знаю, як це можна зробити...

– Ти Сергія Сергійовича знаєш? – несподівано навіть для самого себе спитав я.

Треба було бачити Василеві очі! Не знаю, чого в них було більше – здивування чи тіні переляку. Він на якусь мить ніби заціпенів, і мені тут-таки пригадався мій власний стан, коли я півтора року тому на прохідній профілакторію почув це знакове для мене ім'я з уст Василевого брата.

– А ти... звідки його знаєш? – спитав мій розумаха Шаров, який ще більше знітився, зрозумівши безглуздість свого запитання.

– Звідти, звідки й ти!...

Я був трохи здивований, що Шарови, виявляється, не знали

про моє знайомство з університетським куратором-комітетником. А мій приятель-попутник, нахилившись, довго пояснював, що він особисто не знайомий із Сергієм Сергійовичем, то Володька з ним має справу, але нічого такого про своїх не розказує, навпаки, тільки прикриває. Але хай брат краще не знає про цю нашу розмову...

Коли мене про таке просять, то мені не важко утаювати почуте. Хоча десь через місяць-другий Володимир Шаров сам дав зрозуміти, що знає про ті наші з Василем «секрети». При цьому зауважив, що дарма я не захотів контактувати з Сергієм Сергійовичем, бо в такому співробітництві є свої плюси. Ось він, мовляв, може зараз зайти на Бессарабку, де було «його» відділення держбезпеки, і за просто взяти там червонець на пиво.

А я вже нічому й не дивувався, бо все-таки за ці роки подорослішав і тепер спокійніше ставився до речей, які на першому-другому курсах видавалися абсолютно жакливими. До того ж не забуваймо, що це була тільки друга половина 1970-х, тогочасні студенти здебільшого були патріотами країни, що мала назву СРСР, а ми мали і досі маємо на собі її родимі плями, які залишаться з нами, можливо, до скону. Так, десь поряд з нами зароджувався дисидентський рух, люди гуртувалися і розпочинали боротьбу з тоталітаризмом. Однак ми дисидентами не були і навіть не знали про існування сильних особистостей, яких тепер вважаємо героями.

Брати Шарови після університету працювали все ж таки журналістами. А деякі з однокурсників справді стали штатними працівниками Комітету держбезпеки. Але от щоб хтось із них мав якийсь стосунок до зовнішньої розвідки – ні, такого щось ми не чули...

м. Харків

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття Леонід Курохта працював у журналі «Прапор»-«Березіль», що виходив у Харкові.

Шляхи Господні несповідимі. Доля розпорядилася так, що Леонід Курохта змушений був виїхати до Ізраїлю, а «Березіль» – до Києва.

В Ізраїлі Леонід написав веселу, не позбавлену тонкого гумору прозову збірку «Забавна мемуаристика», розділи з якої запропонував нашим читачам. Шляхи «Березоля» і колишнього харків'янина знову зійшлися.

Леонід Курохта

ПРИДИБЕНЦІЇ

ЯК Я НЕ СТАВ ЛІТЕРАТУРНИМ РАБОМ

У кінці 80-х харківське видавництво «Прапор» випустило перший в СРСР комерційний детективний роман «Тіні в лабіринті» авторства Володимира Безим'яного та Олександра Безброша. Поширював книгу літературний кооператив «Спектр», і, не зважаючи на досить високу ціну (близько 6 карбованців), торгівля йшла жваво: по-перше, на ті часи радянські видавництва не особливо балували читача кримінальним жанром, а по-друге, людям було цікаво: що ж воно таке – «кооперативний детектив»?

Книжка мені сподобалася. Працював я тоді в газеті "Ленінська зміна" і вирішив підготувати інтерв'ю з авторами. Зателефонував Володимир Безим'янному, призначив зустріч.

– Цю книгу я написав самостійно! – наголошуючи на слові «я», з порога проголосив Володимир Михайлович. – Я ночами сидів на кухні, палив цигарку за цигаркою та в муках створював роман, шукав спонсорів, домовлявся з друкарнею, купував папір! А Сашко Безброш тільки друкарські помилки в тексті виправляв і розставляв коми, тож нічого про нього писати!..

У мене не було підстав не вірити, й через кілька днів інтерв'ю з В.Безим'янним вийшло в газеті. На фото літератор був у капелюсі, темних окулярах і з люлькою в зубах – справжнісінький шпиг-детектив! Матеріал я постарався подати з інтригою та іронією. Сиджу, перечитую інтерв'ю та радію...

Аж раптом до кабінету влітає разлючений співавтор – Олександр Безброш – і кричить страшним голосом:

– Якого біса ви надрукували інтерв'ю з цим шахраєм, аферистом і пройдисвітом Безим'янним?! Чому не зв'язалися зі мною?! Цю книгу Я написав самостійно!!! Це Я ночами сидів на кухні, палив цигарку за цигаркою і в муках створював роман! А Безим'янний взагалі не здатний двох слів зв'язати!!!

Й побіг він до редактора В'ячеслава Новикова, і крик стояв на чотири найближчих поверхи. Потерпілий обіцяв позиватися на нашу газету, щоб ми повзали й землю гризли...

Викликав мене редактор і поставив цілком слушне питання:

– А справді, чому ти не зустрівся з другим співавтором?

Я промекав, що ось, мовляв, повірив першому...

– А чому не перевірив?!

Я не знав, що відповісти. Був винен стопудово, а в таких випадках вибріхуватися не було сенсу. Слід стояти, розглядаючи свої черевики, буряковіти й мовчати... Але О. Безброш чомусь до суду не побіг, тож догану я дістав звичайну, а не сувору, без занесення.

І почав уже забувати про цю прикру історію, але раптом вона дістала продовження.

...Як з дірявого мішка достатку, посипалися нові й нові детективні романи під ім'ям Володимира Безим'янного. Надзвичайна плідність Володимира Михайловича мене ошелешила,

і я поділився своїм здивуванням із другом та вчителем письменником Валерієм Замесовим. Він присоромив мене:

– Чи ти справді гадаєш, що одна людина за рік може написати десяток романів? Нісенітниця. Знай, що замість Безим'янного пишуть інші автори, яким він добре платить і видає їхні твори за свої. Всі задоволені: автори мають гроші, а Безим'янний – славу. Є така професія: літературний раб. І Дюма, і Чейз, і Незнанський мали цілі армії таких рабів. Чим Безим'янний гірший за них? Гроші в нього є, таланту немає, а популярності хочця...

Не знаю, чи повірив би я Валерію Федоровичу до кінця, якби сам у тому не переконався.

...У лютому 1993 року журнал «Березіль» надрукував мою іроніко-детективну повість «Шантаж». Писав її спеціально для харківського журналу.

Повість вийшла, сиджу, тішуся...

Раптом до кабінету заходить Володимир Безим'янний, а в руках у нього – примірник мого часопису.

– Я прийшов по автограф, – каже. – Підпишіть: «Шановному...» і так далі.

Діставши бажане, запитує:

– А скільки вам заплатили за цю повість?

За «Шантаж» я не отримав ані копійки, бо переказав гононар до Фонду редакції журналу «Березіль», який перебував у скруті. Але щоб не видаватися жебраком перед грошовитим детективістом, назвав солідну суму.

– Нормально, – каже. – Але я заплачу вам удвічі більше, щоб викупити у вас усі права на цей твір. Надалі буду видавати його під своїм іменем.

Спокуса була велика, та все ж я заперечливо похитав головою:

– Повість уже надрукована в журналі, і саме під моїм іменем, у людей можуть виникнути запитання...

– Нічого страшного, – каже. – Українські журнали мало хто читає, через рік-півтора всі забудуть і саму повість, і хто її автор. У вас ця повість промине безслідно, а в мене зазвучить. Я заміню назву, перекладу повість на російську мову, дам інші імена героям...

І я ледь не погодився. Та знову себе стримав. Адже про те, що ця повість саме моя, знають і в редакції, і в літстудії, і в Спілці письменників. Та й не всі нормальні читачі страждають на склероз. Досить лише комусь одному провести аналогію, порівняти два твори – і я вже буду безсилий щось пояснити. Мене запідозрять у брудних діях і в кращому разі просто перестануть друкувати – аби від гріха подалі. Як говорив відомий персонаж, «маленька брехня породжує велику недовіру, Штірліц-ц-ц...» Воно мені треба?

Відмовив я Безим'яному і поспішив перевидати свій «Шантаж» окремою книжкою, аби уникнути непорозумінь. Пізніше написав нові гостросюжетні твори, але до журналів їх уже не пропонував, а відразу видавав книжками, щоб випередити спокусливі пропозиції славолюбних меценатів.

Літературним рабом не був і бути не хочу...

ДИХАННЯ СМЕРТІ, АБО ВІД ЧОГО МЕНЕ ВРЯТУВАВ ПРОФЕСОР-ВЕНЕРОЛОГ

На початку 70-х прийшов до нашої школи № 51 м. Харкова Андрій Дащук на прізвисько Дрон. Хуліган, двічаник, прогульник і роздовбай. Яюсь одразу виникла в нас взаємна антипатія. Билися ми не на жарт – з приводу і без, з перемінним успіхом і з незмінними «незадовільно» за поведінку. Навіть зустрічаючись на вулиці, одвертали пики та зиркали скося один на одного, як насторожені собаки: хто перший почне?..

І от школа позаду.

Дрон вступив до Харківського медичного інституту і надійно зник з мого поля зору: точок зіткнення у нас із ним більше не було.

А влітку 1988 року з'явилася в мене гуля-пухир на лівому плечі, маленька й гидка, та в такому невдалому місці, що роздивитися її можна тільки в дзеркало. Не болить, не свербить, а там хто знає...

Змазав її йодом на всяк випадок. А вона тільки збільшилася. Обробив маззю Вишневського – а вона, стерво, тільки по-

синіла і стала ще більша. Змочив спиртом – а вона стала пухирчастою, як мочалка – хоч плач, хоч гопки скач...

Ненавиджу ходити по лікарях, але записався до терапевта. Він скерував мене до шкірвендиспансера на вулиці Чернишевській, якраз навпроти мого будинку. З трепетом прийшов я до «триперки» (так ми той диспансер називали), а там сидить... Дрон. Саме той роздовбай і хуліган, тільки в білому халаті!

– Ги-ги! – регоче. – Підчепив?!

– Ні, – кажу й оголюю плече.

Він подивився, помацав, сплюнув і каже:

– Йди. Тут уже робити нічого, два-три тижні лишилося і – кабздець на хрін... Хто наступний, заходьте!

Тьохнуло моє серце і кудись униз провалилося. Кранти мені, гаплик у розквіті. Не береться лікувати мене професор А. М. Дашук (саме така табличка висіла на дверях кабінету). Лайно справи мої. Хоча, з іншого боку, – Дрон, як не крути, в школі був двієчником, може помилитися. А то й свідомо угробити мене, згадавши колишню неприязнь...

І записавсь я до іншого професора шкірнонаривних справ. Той лише глянув на мою гулю, перемигнувся на обличчі, зблід і тут-таки спрямував мене до онкологічного центру в Помірках. Звідти перевели мене до інституту медичної радіології, там змусили зробити купу рентгенівських знімків, здати масу аналізів і показали мене інтернам як наочний посібник.

Наплювавши на те, що перед ним я, ще жива й ще мисляча людина, академік зі світовим ім'ям Б.К. так сказав молодим колегам:

– Перед вами яскравий зразок поширення метастазів від епіцентра до найближчих кровоносних судин, і процес цей незворотний. Сучасна наука ще не здатна зупинити, а тим паче вилікувати... – тут він заговорив латиною, з якої я знав хіба що «мементо морі», «гаудеамус ігітур» та ще кілька висловів.

– А мені що тепер робити?! – несміливо запитав я.

– А вам, голубчику, треба прооперуватися. Є лазерна та хірургічна терапія, проте ніхто не може дати гарантій. Процес уже невідконтрольний.

Еге ж, обнадіяв мене цей всесвітній академік Б. К.

...Повернувшись до себе в гуртягу, сів я писати заповіт. Складнощів у цьому не було: що може бідний журналіст залишити у спадок? Друкарську машинку «Москва» зразка 1977 року відписав я колишній дружині (власне, вона сама й купувала цю машинку, поки ми жили сім'єю), двокасетний магнітофон «Протон» заповідав дочці, книги – друзям, телевізор і холодильник виволік у коридор гуртожитку – нехай беруть кому треба; зимовий одяг викинув на смітник – до зими все одно не доживу; а авторські екземпляри своїх власних книг відвіз мамі, жодним словом не обмовившись, що скоро здохну від невиліковного раку, який уже, наче удав, обвив моє грішне тіло. Мама, звичайно, плакатиме та жалкуватиме, що в моєму дитинстві не купила мені красивого паровозика за 5 карбованців. Колишній дружині пофіг, а друзі погорюють кілька днів і візьмуться коло своєї роботи...

І от я чимчикую алеєю до ракового корпусу. З повним портфелем аналізів, знімків та вироями лікарів. «Contra spem spero!» – чомусь пригадалася та ж латина, – «Без надії сподіваюсь!» А тепер немає жодної надії, і ніхто не дізнається, де могилка моя...

Помацав знову цю смертоносну вавку на плечі – стала вона ще більшою і чомусь почала боліти. Ну не так, щоб нестерпно, а ніби комар кусає. Та ще й перекочується з місця на місце, мерзотниця. Ще трохи – і до самого серця добереться своїми щупальцями...

Йду собі, сльози течуть, – так мені себе шкода. Сів на лавочці покурити – може, востаннє перед операцією.

А по алеї повз мене йде... Дрон!

Так, саме той Дрон!!! Той нехлюй-телепень, що вигнав мене зі свого професорського кабінету!.. Яким вітром його сюди, до онкологічного центру, завіяло, не знаю: може, до друзів-лікарів зайшов? Побачив мене й остовпів:

– Е-е... Ти чого тут?

– Гад ти, – кажу. – Сволота й гнидота. Не схотів мене лікувати своєчасно, а тепер у мене рак утворився через тебе, скотина...

А він:

– Скинь сорочку. Покажи-но ще раз свою болячку.

– Соромно, люди дивляться, – кажу.

Він пояснює:

– Тут лікарня. Тут нікому нічого не соромно. Скидай!

І зірвав я з себе сорочку. І показав Дронові свою смертоносну пухлину.

А раздовбай Дрон, як і тоді, подивився на моє плече, поцокав язиком:

– Я ж казав, що нефіг робити з твоєю вавкою. Тепер уже день-два – і кабздець. Та можна й прискорити...

Він розкрив малесенького складаного ножика, що висів на його ключах як брелок, і без анестезії, без стерильного саноброблення, без асистентів хутко різонув мою пухлину. Я закричав од болю. А Дрон сплюнув, розірвав на шматки всі мої папери з аналізами, витер ними мою криваву рану, викинув їх у найближчу урну і сказав:

– Йди додому. І не думай ні про яку хріновину. Житимеш до ста років.

Спасибі тобі, Андрію! Сто – не сто, а вже четвертий десяток років я живу без цього загрозливого прищика!..

БАБУСЯ ЄВА, ІСАК ДУНАЄВСЬКИЙ ТА БУДНІ РЕВОЛЮЦІЙНОГО ТЕАТРУ

У жовтні 1967 року, на мій 10-річний ювілей, після ранкового застілля, мама повела всю компанію до кінотеатру на фільм «Діти капітана Гранта». Повернувшись додому, я запитав своєї бабусі, чи бачила вона це кіно. Вона, сміючись, відповіла:

– Ще при Дунаєвському!

– При... Достоєвському? – перепитав я, згадавши недавно переглянуту «Республіку ШКІД».

– При Дунаєвському! Соромно не знати Ісака Осиповича Дунаєвського в твоєму віці. Він писав музику чи не до всіх перших радянських фільмів та спектаклів. Мені пощастило працювати з ним в одному театрі. Він мені подобався, а я йому – ні...

...Вона була норавлива, примхлива й інколи скандаль-

на. Такими часто бувають вихідці з буржуйських родин, нічого нового. Коли після лютневих подій 1917 року було розформовано Смольний інститут шляхетних дівчат і курсистки опинилися без діла, моя бабуся Єлічка (так її називали друзі – похідне від імені Єва) відчула себе щасливою: нарешті припинилися безглузді лекції, навчання танців та гарних манер, і тепер молоде дівоче життя набуло нового сенсу.

На початку 20-х років вона працювала в Харківському російському драматичному театрі, де композитором та диригентом був Ісак Осипович Дунаєвський. Режисер театру Микола Миколайович Синельников обожнював Дунаєвського, але з першого погляду не злюбив бабусю. Пропонував їй дрібні, епізодичні ролі, часто залучав Єву до виконання шумових ефектів, а то й узагалі залишав без діла.

– Чому ви не даєте Єві ніяких серйозних ролей? – запитав яось Дунаєвський.

На це Синельников одказав:

– Тому що Й-йєлічка (в його устах це ім'я звучало ненависно та зловісно) надто молода, виглядає років на тринадцять. Ніякий грим не зможе її «підстарити», публіка сміятиметься! Та й ніякі репетиції не допоможуть приховати її юного віку!.. А ваше милосердя її тільки розслабляє!

Того часу мистецтво молодій радянській республіці, зокрема театральне, переходило на нові рейки: «буржуазні» п'єси поступалися місцем п'єсам пролетарським. У Харківському драмтеатрі ставилися п'єси «Мар'яна» О. Серафимовича, «Містерія-буф» В. Маяковського, «Червона правда» О. Вермішева, «Зорі» Е. Верхарна, а також класичні драми, в яких трудовий народ завжди перемагає своїх експлуататорів. Радянський кінематограф тільки-но зароджувався, був неповороткий, а театр – навпаки – став настільки популярний, настільки близький пролетаріатові, що малоосвічені глядачі часто сприймали вистави як реальні події. Недарма перед кожним спектаклем режисер попереджав:

– Вельмишановна публіко! Єдине прохання: в акторів не стріляти! Це – не справжні капіталісти, білогвардійці та інша контра, а звичайні працівники нашого червоного театру, тру-

дівники соціалістичного мистецтва, зумисно перевдягнені у ворогів революції!..

Принагідно не можу не згадати фільму «Орлята Чапая». У тій стрічці є чудові епізоди про молодий пролетарський театр, де наївність глядачів та молодих акторів призводила до трагікомічних наслідків...

Не був позбавлений непорозумінь (і смішних, і не дуже) також колектив Харківського драмтеатру. Бабуся розповідала про них досить часто. Ось що мені вдалося запам'ятати.

...Тривала прем'єра вистави «Боротьба праці проти капіталу». У першій дії революціонерка Віра Засулич повинна була застрелити петербурзького градоначальника Трепова. Холостих набоїв для театру й кіно тоді ще не придумали, й митці зараджували собі таким чином: з бойового набою витягали кулю, а гільзу щільно заліплювали прожованим папірцем, щоб порох не висипався. Та, на біду, актриса, що грала роль Віри Засулич, за хвилину до виходу на сцену впустила нагана собі на палець ноги – та так, що й кроку не могла ступити від болю. Лише верещала й підстрибувала на другій нозі. Що робити, як рятувати спектакль?! Тож Синельников схопив першу-ліпшу дівчину (нею, на жаль, виявилася моя бабуся Єва), тицьнув їй у руку револьвера, пояснив текст і втришия виштовхав на сцену.

Підбігши до «Трепова», вона голосно крикнула:

– Маєш, сатрапе й кровопивцю, проклятий деспоте-імперіалісте! Трупом ляжеш – ось тобі від усього багатостраждального робітничо-селянського класу!!!

І – бах-бабах! – із револьвера йому в груди! Але замість того, щоб красиво впасти за куліси, актор полетів через усю сцену зовсім в іншому напрямку, в'їхав спиною в декорації та гепнувся з усього маху головою об підлогу... На такий реалістичний ефект важко було розраховувати.

– Геніально! – в захваті прошепотів режисер, а глядачі підхопилися з місць, аплодуючи:

– Так йому, суцїзі пузатому!..

«Трепова» відтягли за ноги зі сцени й лише тоді побачили, що він справді майже труп. Бо ж не дихає, не ворухиться, на світло не реагує. Лише через годину вдалося привести його до тями. Виявилось, що бабуся-«Засулич» вибігла не з того боку, стріляла не з трьох метрів, як мала це зробити, а впритул, та й постріл був майже смертельний: жований папірець висох, затвердів та вилетів із револьверного ствола з силою і швидкістю справжньої кулі. Ні, він не пробив груди акторові, проте відкинув його так, що той дістав струс мозку...

Спектакль «Тарас Бульба». Провідний персонаж говорить Андрієві:

– Я тебе породив, я тебе і вб'ю!

Знімає з плеча рушницю й цілиться в Андрія.

У цей момент бабуся Єва, як робітниця сцени, повинна була грюкнути-grimнути цеглиною по залізній цеберці, імітуючи звук пострілу. Але вона чомусь забарилася й потрібний момент проґавила. А Тарас усе цілиться й цілиться в Андрія, а пострілу немає й немає... Оркестр завмер в очікуванні, адже після пострілу повинна зазвучати сумна, трагічна музика. Глядачі занервували, деякі почали сміятися. Ісак Дунаєвський, як диригент, добре знав хід п'єси, він кинув палички й побіг рятувати становище.

Нарешті «Тарас» знімає і сказав:

– У мене рушниця не заряджена, тому я тебе зараз шаблюкою зарубаю, – закидає рушницю на плече та виймає шаблю. Цієї миті Ісак Осипович підбігає до цеберки та лупить по ній цеглиною – гримить «постріл», Андрій падає, як підкошений. «Тарас» обертається до залу, вказує шаблю на лежачого Андрія і пояснює глядачам:

– Це не я, це його брат Остап застрелив...

Тут до оркестрової ями прибіг Дунаєвський, і зазвучала сумна музика...

На щастя, тоді мало хто з пролетарських глядачів знав сюжет гоголівського твору, тож сприйняли епізод як належить, наче все так і мало бути.

У п'єсі «Рішучий бій» першу дію було присвячено життю капіталістів, другу – революційному подвигу трудового народу. Грав молодий актор, який від хвилювання весь час забував текст і в таких випадках запитально дивився на суфлера, якого іноді підміняла бабуся Єва. У першому акті повинні були звучати такі слова: «Сьогодні цариця дає бал всьому Петербургу!» Молодий актор уважно прислухається до бабусі Єви, яка чітко вимовляє:

– Сьогодні... цариця...

Молодий актор повторює:

– Сьогодні цариця...

Бабуся Єва продовжує:

– Цариця... дає...

Молодий актор замахав руками:

– О-о! Сьогодні цариця дає всьому Петербургу!!!

Зал майже не відреагував сміхом: пролетарська публіка вирішила, що йдеться про розбещеність та розпусту колишньої влади. Як так і треба.

...А в другому акті сталося от що.

Той самий молодий актор повинен був вийти на сцену у формі революційного матроса й оголосити літньому акторові, що грав Керенського:

– Ваш Тимчасовий уряд заарештовано! Руки вгору!

Але від хвилювання він знову забув слова! Згадав лише, що у вчорашній виставі «Ревізор» цей літній актор грав роль лакея. І молодий актор за інерцією вимовив:

– А подайте мені склянку холодної води!

На що літній актор, посміхнувшись, відповів:

– Шановний, не сподівайтесь. Не подам-с. Бо ж я сьогодні Керенський...

...Згодом цей молодий актор зіграв кілька знаменитих ролей у радянському кіномистецтві довоєнної та повоєнної доби, став лауреатом Сталінських і Державних премій. Його ім'я досі на вустах нашого покоління. Пишаюся своїм земляком!

П'єса «Спартак», фінальні дії. Спартак та підлий Красс б'ються мечами. Оскільки мечі дерев'яні, гуркіт стоїть неймовірний, і все це на тлі гучної музики. За сюжетом Красс повинен перемогти пораненого й знесиленого Спартака. Та раптом «Красс» випускає свого меча з рук і той падає до оркестрової ями. Музика обривається, оркестр чманіє, Дунаєвський шокований, бабуся Єва, забувши про шляхетне виховання, лягає зо сміху, а «Спартак» продовжує розмахувати мечем, наближаючись до беззбройного «Красса».

Глядачі кричать:

– Рубай його, паразита, рубай швидше!!!

На це «Спартак» відповідає:

– Ні, так не чесно!

Нарешті хтось із музикантів викидає меча на сцену, проте «Красс» не встигає його перехопити, і меч знову падає до ями!.. Глядачі захлинаються реготом, режисер рве на собі волосся, «Спартак» знову не знає, що йому робити...

І тут «Красс» видає рятівну відсебеньку, він кричить:

– Твоя взяла!

І тікає за куліси.

За мить з оркестрової ями знову вилітає меч і падає до ніг «Спартака».

– Пізно, – хитає годовою «Спартак». – Красс уже здався...

*М. Бат-Ям,
Ізраїль*

ЯБЛУНЯ, ЯКУ ПОСАДИЛА ЛЮДМИЛА ТАРАН

Людмила Таран.

Яблуня / Автор-упорядник
Людмила Таран. – Львів: Видавництво Старого Лева,
2019. –176 с.

Говорити про «Яблуню» Людмили Таран нелегко. І чи не тому, що нелегко збагнути її жанр. Сама авторка визначила свій твір як «книжку-діалог». Формально «Яблуня» є збіркою інтерв'ю з відомими українськими літераторками про їхніх матерів, а також нарисів про останніх. А це само по собі є безсумнівною подією в українських літературних колах, адже йдеться про приватні історії публічних жінок, передані досить відверто і щиро.

Але чи буде цікавою «Яблуня» у колах, віддалених від літературних? Адже в інтерв'ю, представлених у збірці, інтерв'юювані не висловлюють якихось неординарних суджень про події. Не про це питає їх Людмила Таран. У центрі розмов – так званий сторітелінг, коли можна говорити про «Яблуню» як про письмово зафіксовані тексти усної історії, а не збірку класичних журналістських діалогів.

Особливістю «яблучних» історій є те, що всі вони, чи, точніше, на чотири п'ятих є драматичними, бо в життя якщо не самих

літераторок, то їхніх матерів брутально втруtilась Історія. Визначальними були репресії проти української інтелігенції в біографії матері Оксани Забужко; Голодомор і вигнання до Німеччини стали страшними віхами приватної історії матері Наталки Білоцерківець; повоєнна хвиля репресій була нещадною до матері Софії Майданської; польсько-український конфлікт став особистою травмою матері Мар'яни Савки. Окремо стоїть історія Соломії Павличко та її дочки Богдани. По-перше, тут спостерігається зсув на покоління: «мати» Соломія належить хронологічно до покоління «дочок» з інших історій. По-друге, Соломію Павличко було убезпечено від жахів Історії, бо вона росла в родині відомого українського літератора із дуже високим статусом в радянському істеблішменті. Але благополучне життя молоді обдарованої жінки урвала передчасна смерть. Богдана Павличко, нині успішний видавець, залишилася без матері у дванадцять років. І вже її інтерв'ю позбавлене тої відкритості, яку демонструють інші оповідачки. Попри всі намагання інтерв'юєрки, Богдана уникає родинного сторітелінгу, відповідає на питання Людмили Таран занадто лаконічно, свідомо чи несвідомо демонструючи розрив із розхристаними балачками жінок попереднього покоління. «Мама виховувала мене індивідуалісткою», – категорично стверджує Богдана.

Але й без приватної історії Богдани Павличко «Яблуня» переважана сторітелінгом. І читачі «Яблуні», напевне, запам'ятають історії матерів, навіть нічого не знаючи про дочок. Адже історії, переповідані в рамках безладного, проте щирого сторітелінгу, справляють сильніше враження, аніж відредаговані белетризовані наративи.

І все-таки некривуща правда «яблучних» історій є головною «фішкою» «Яблуні». У своїй книзі Людмила Таран виступає не лише як журналістка, котра зуміла розговорити своїх співрозмовниць у потрібному напрямку, а потім добросовісно зафіксувала їхні оповіді. Авторка книги виступає і як своєрідна дослідниця – вона сама стверджує, що ідея книги як збірки різних історій виникла саме тоді, коли в інтерв'ю різних років побачила спільне. Не розмови підганялися під концепцію, а концепція виникла із масиву розмов. А досліджує Людмила Таран таку сутність, як родова вертикаль, беручи за основу лінію не від батька до сина, а від матері до дочки.

Чи змінилася чуттєвість українських родин із руйнуванням традиційних родових стосунків? Чи панували в попередніх поколіннях у традиційних українських родинах тепло і щире спілкування між рідними? Героїні «Яблуні» у своїх відвертих розповідях наголошували на любовній атмосфері своїх родин, коли тепло малого світу було чи не єдиним захистом від холодів безжального світу великого. Чи можна вважати типовою ту ситуацію, коли мати й доросла дочка ставали подругами? Можливо, прискіпкові етнографи й зуміли видобути якусь інформацію, але народні пісні здебільшого озвучують стосунки дівчат із коханими, а про матір сказано, що вона після побачення біла дочку «березовим прутом» – замість того, щоб щиро поговорити з дочкою. В ті часи, звідки прийшла та пісня, матері не благословляли дочок на реалізацію. Навіть навпаки. І, принаймні в оцінці сучасної людини, те, як матері агресивно вимагали від дочок бути як усі, набувало потворного звучання.

В історії української культури існує моторошний наратив про долю художниці Катерини Білокур. Найжахливішим негативним чинником в її долі є не так радянська влада, як власні батьки, що всіляко шкодили реалізації здібностей геніальної дочки. Тут батьки (як і односельці, які робили з шедеврів малярства перегородки у свинарнику) виступають уособленням ганебної сільської тупості. Чи не на весь світ на прикладі сім'ї Білокур було показано українську родину без тепла і без розуміння. І це було не так і давно, за одне покоління перед героїнями «Яблуні». Такими, як батьки Катерини Білокур, сільські українські батьки були протягом багатьох поколінь, виганяючи з дому іншу відому Катерину, Шевченкову, з малим дітям-байстрам, бо магічна парадигма ганьби Роду була незрівнянно сильнішою за співчуття до дочки, що впала в біду. Тут не могло бути й мови про любов між членами родини: діти мали шанувати батьків-самодурів, батьки благословляли дітей, лише якщо ті відповідали вимогам догматичної сільської моралі. А скільки було загублених талантів!

Родинні настанови, які проіснували багато сторіч, різко і безповоротно змінилися в першій половині ХХ сторіччя. Чи можна уявити собі Дмитра Павличка, який би гальмував розвиток обдарованої дочки Соломії? Але агресивний селяк, батько Катерини

Білокур, – то також реальність української культури, яку варто «усвідомлювати як цілісність».

А от «Яблуня» Людмила Таран зафіксувала ту реальність, коли матеріальні умови змінилися настільки, що жіночий потенціал став потрібний у суспільстві, навіть у такому викривленому, яким було суспільство радянське. Прийшли часи, коли реалізація в культурі зміцнювала статус жінки. Тому й матері благословляли дочок на навчання й на творчість. Не лише одруження з міським чоловіком, а й більш-менш високий статус жінки у місті забезпечував батькам освіченої дочки і гордість, і такий-сякий достаток.

Традиційна культура загубила чимало талантів – і жіночих, і чоловічих. Так само нищила таланти й радянська реальність. Оксана Забужко слушно характеризує свою матір: «Жінка з придшеного, потрощеного покоління: ким вони могли бути, якби мали нормальні умови для розвитку?» Але радянську нереалізованість все-таки бодай частково було озвучено. Нереалізованість людей традиції перейшла в засвіти й перевелася на попіл, ми вже ніколи не довідаємося про їхні таланти й здібності. Чи не обмеженість сільської традиції штовхала українських селян добровільно підтримувати колгоспи? В результаті цієї підтримки дістали щось іще гірше, ніж та традиція. Але й деяку освіту ті, хто вижили, також здобули. І чоловіки, і жінки. Отже, *volens nolens* дістали можливість висловлювати свій нелегкий досвід. Що й зафіксувала «Яблуня».

Парадокс «Яблуні» полягає в тому, що, з одного боку, всі «яблучні» матері переповідали дочкам ті історії, які з позиції радянського офіціозу були замовчуваними, не рекомендованими для оприлюднення. Родинні історії матерів тихо, але певно вроювали у свідомість дочок антирадянські настрої. А з іншого боку – матері, свідомо чи несвідомо, діяли саме в радянській парадигмі, коли хотіли бачити майбутнє своїх дочок не в сільській споконвічній традиції, а якомога далі від неї. Можливо, та парадигма є модерною, ширшою за радянську, яка, однак, на теренах СРСР набувала специфічно радянських рис. Яблуні вже ростуть не лише на присадибних ділянках, а і в колгоспних садах, і яблука продаються не лише на ринках як надлишки праці селян, а й по овочевих магазинах у промислових масштабах.

Не має значення, чи завжди говорили правду українські

літераторки про своїх матусь. Має значення, як саме вони прагнули представити їх у публічному просторі. «Мама була винятковою людиною», – задає тон Оксана Забужко. «Від мами – базові моральні настанови», – вторить їй Наталка Білоцерківець. «Мама – як прекрасна диригентка», – підхоплює Софія Майданська. «Мама поклала на мене великі надії і було би прикро не виправдати її сподівань», – видає фінальний акорд Мар'яна Савка.

Немає сумніву, українським літераторкам і видавчиням (адже троє з «яблучних» дочок є власницями помітних в Україні видавництва) подобається бути «маминими доцями». І це підсилено тим, що в нас запрацювало новостворене бачення жіночої України, яка подається як така, що має тисячолітню історію. Хоча ця «традиція українського матріархату» розроблялася вже в ХХ сторіччі як у континентальній радянській Україні, так і на еміграції, де ключовою постаттю було призначено національну поетесу Лесю Українку, чия мати, просвітниця Олена Пчілка, ще на рубежі минулого й позаминулого сторіч дбала, щоб її дочки навчалися в університетах так само, як і сини. Але родина Косачів належала до так званих панівних класів Російської імперії. У традиційне середовище просвіницькі ідеї продиралися з великими труднощами. Тим більше, якщо йшлося про освіту жінок.

Отже, «Яблуня» Людмили Таран фіксує перехідний період української жіночої самосвідомості від багатовікової традиції до модерну і постмодерну. Цей період припав на криваві часи колективізації, Другої світової, довоєнного і повоєнного перекроювання кордонів і пов'язаних з цим переселень, жаклих репресій згори і не менш жаклих самосудів унизу. З одного боку, героїні документальних оповідей Людмили Таран пізнали багато лиха, з іншого – то вже не були жінки традиції зі своєю стихійною, не завжди адекватною житейською «мудрістю». То були освічені жінки, здатні осмислювати пережите. Які, самі того не бажаючи, багато знали з того, що радянський офіціоз намагався піддати забуттю. На шляху цих жінок у найдраматичніших ситуаціях зустрічалися люди, які, хоча й служили жорсткій системі, у певних ситуаціях діяли всупереч їй. Тому ті жінки вижили й розповіли дочкам свої історії. Принаймні під «Яблуною» Людмили Таран.

ЄВГЕНІЯ КОНОНЕНКО
м. Київ

ЕПОС І ЛІРИКА АНАТОЛІЯ НЕНЦІНСЬКОГО

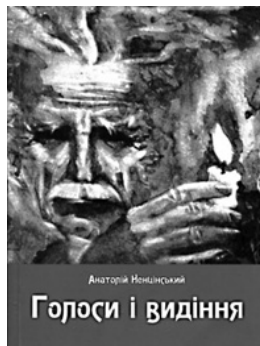
НЕНЦІНСЬКИЙ А. Й. Голоси і видіння. Видання друге, доповнене і доопрацьоване. – Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2020. – 352 с.

Книжка «Голоси і видіння» Анатолія Ненцінського – неординарне явище сучасної української літератури. В художньому осягненні світу, людської природи, незглибимості людської психіки, життя соціуму, історії тут органічно поєднались епос і лірика.

Перший із поданих у книжці творів, – драматична поема «Голоси з Останніх Меж», – самодостатня образна модель еволюції людини та результату цієї еволюції: новочасного суспільства, протистояння між свідомою особистістю і психологією усередненої людини. Ключовий образ – «закон руки» – метафора, що оголює доісторичні звирині властивості людської природи, – вияви нездоланного егоїзму, хапального інстинкту, жорстокості. У так званій цивілізованості сучасника, на думку головного героя, досі проявляються (генна спадковість!) обличчя зі звириним вишкіром, що впродовж тисячоліть, як ота морська мушля з роману В. Голдінга «Володар мух», повільно-повільно окреслювались серед кошлатих водоростей дикунства.

Складну «внутрішню форму» і глибинну сутність людини поет підсвічує, застосовуючи внутрішній монолог, елементи «потому свідомості». Герой поеми намагається збагнути дивовижну багатовекторної інтенційності людської душі, яку роздирають найрізноманітніші спокуси, пронизують егоїстичні прагнення: «В кому ти і хто в тобі?» Але намагання його – «Се марна справа...», – нашіптує сикучий голос з гущавини тисячоліть і добивається усвідомлення головним персонажем «єдиної правди сього світу – її, правди, немає» (А. Камю). Сучасна людина і досі там – в гущавині тисячоліть...

Герой твору бореться з духом Князя тьми, котрий чимдуж прагне заволодіти людською душею, нав'язати їй свої погляди на життя, на поняття успішності, вищості, першочергового права на матеріальні блага, послуговуючись тим же печерним «законом руки». «Чого захочу – вже в моїм кутку... Боялись мене родичі, терпіли, бо тільки рикну – листя опада!.. Князь тьми дав людям іс-

тину всіх істин: не ти когось, то хтось тебе зжере» – так ословлює поет ідеологію служки Сатани – антипода головного героя поеми.

У драматичну поему органічно вписуються трагічні перипетії, складні проблеми української історії. Служник Князя тьми зізнається, як «під'юджував старшину і панотців», бо «той Хмель мій голос чув, але не дуже», проте все-таки і він піддався: «установ – і Переяслав стався...». Майстерно малює поет сцени «братань» українців з московитами, розкриває «філософію» «старшого брата».

У творі художньо досліджується природа малоросійства, рабської психології, корупції, трансформації «совка» в бездуховного «постмодерного» індивідуума, процес «обвалу людини» (В. Базилевський). Художній заряд драматичної поеми підсилюють вдалі алюзії на твори Т. Шевченка, ремінісценції з них та творів інших класиків на кшталт: «А неситий – магнат-лиходій – на дні моря вже виорав поле». Діалог головного героя з його антиподом проходить крізь всю поему й асоціюється з полілогом Бога, Фауста, Мефістофеля у Гете.

Мистецьке осягнення української історії – стрижень другої і третьої частин драматичної поеми, що мають назви «Передмайдання» і «Майданність». Неабиякої сили сарказмом пронизані образно опуклі картини нардепівського життя, діяльності Верховної Ради. Автор уміло використовує ретроспективні прийоми, переносячи читача з доісторичних часів у часи Хмельниччини, з київського Майдану – в розгромлений Батурин, в урочище Гурби на Рівненщині часів боротьби УПА. Важливі ознаки твору – хронотопічна масштабність, глибинне осягнення подій і явищ, відтворення дійсності через глибоке переживання.

Образотворча сила, мистецька далекосяжність письменницької уяви проявилися у поемі-тетралогії «Сенсація в Урочищі Гриба...». Про одного з персонажів сказано: «із напрочуд видющими очима». Оцінюючи книжку, це ж можна сказати і про її автора, чия уява з неабиякою образною повнотою, художньою вірогідністю малювала і світ часів давньої Русі, і сьогочасний.

Застосувавши прийом «дарування» авторства частини тексту одному з персонажів, із власної творчої уяви А. Ненцінський відобуває напрочуд живий і цілісний світ давнини, назвавши його «Думою про казку»:

«Буває, у Волинським нашім краї, – отут, в середній течії Случі, – для тих, кого Озорінь вибирає, ліс предковічний виростає уночі. Там видимо-невидимо, як в казці, звичайних в тому часі давнім

див: і звірі ходять лиш двоногі та рукасті, і справді скаче по деревах Див... А гондечки в ранкову добру пору дорогою, що споконвіку вздовж Случі, у поле, що під самим Чорним бором, неквапно їдуть деревляни-орачі...»

Із ремінісценцій, вихоплених з фольклору, зі «Слова о полку Ігоревім», зі вступу до пушкінської поеми «Руслан і Людмила» і талановито поєднаних із власне авторським художнім тканням, на вдивовижу природно виростає версія виникнення фольклорного образу Баби Яги.

Увівши до тексту своєї поеми образи птахи Див, Лукомор'я, ученого Кота та ін., автору вдалося виповнити твір живою атмосферою казки. Перефразовуючи його слова, можна стверджувати, що вона, казка, сиріч її величність Поезія, «постає тут на повний зріст», являється читачеві, щоб зачарувати, оповити магією дива. Художньо неповторний, колоритний образ Ягини продовжує низку близьких йому за змістом образів класичної літератури, зокрема «Лісової пісні» Лесі Українки, а ще викликає асоціації з деякими творами сучасної української літератури, зокрема образом Едігни з однойменного роману Тетяни Пишнюк (близькість, зокрема, у сповідуванні героїнями християнської віри: Ягина при ялицевій скіпці читає Отченаш).

Мистецтво прагне увічнити окрему плінну мить пульсації життя, мить пульсації духу. Це зримо проявилось у поемі-диалогії «Видіння в Чорному квадраті». В її сюжетному пліні інтонаційно стишені наративні частини тексту перемешовано з фрагментами домежно експресивними, пронизаними драматизмом переживання Україною давноминутих і найновіших випробувань. Особливо художньо яскравими є картини: зображення дощу пам'яті, інтроспективна візія поєдинку руського воїна з хозарами, символічні образи Чорного квадрата, одиночної камери душі, Учителя і Учнів, картина протистояння чорній стихії свинцевого дощу на Майдані Гідності. Кульмінаційні події у Києві під час Революції Гідності майстерно передано залученням до тексту ремінісценцій з Біблії, з пісні «Гей, плине кача по Тисині...» в поєднанні зі зверненнями до читача, виповненими героїко-трагедійним пафосом:

«День
цей-й-й...
День
цей-й-й...
День

за-а-а-
пам'-
я-а-а-
тай!!!» –
із верхів Михайлівського – мідно... ридма
дзвони.

Три знаки оклику у наведеному уривку виправдані і функціональні. Мотив пам'яті звучить у творі мистецьки наснажливо, з вірою і надією.

Продуманою, доладною бачиться композиція книжки.

Як відомо, і в досконалому трапляються щербинки. Можна зробити деякі зауваження й автору рецензованого видання. Зокрема, щодо надмірної прозаїзації та розтягнутості окремих фрагментів у поемі «Видіння в Чорному квадраті». А ось у повісті-поемі «А за річкою – Руда» ця особливість авторського письма, навпаки, стає не вадою, а достоїнством, слугуючи повному охопленню зображуваних життєвих явищ. Це річ, як на мене, унікальна в українській літературі. Є повісті й навіть романи в новелах, але А.Ненцінський уперше являє читачеві новели, в яких просто-таки вибухово поєднується проза з поезією. Послугуюсь для характеристики цих новел рядками із вірша Ненцінського: « І прийдуть, в головах мені стануть, – їх відчує душа ще жива – Як видіння! Як вибух! Як спалах! – неймовірної сили слова».

«Голоси і видіння» – оригінальна, масштабна, образна панорама життя України від часів найдавніших до днів теперішніх, в якій добре поєдналися (нині це зустрічається рідко) вагомість змісту, епічна фактура письма і непідробний ліризм. Художньому осягненню світу і людини тут властиві естетична повнота, гармонійність і поетична справжність. Це дає підстави сподіватися на уважне сприйняття книжки читачами, критиками і літературознавцями.

ІВАН ПРОКОФ'ЄВ,
кандидат філологічних наук, доцент, член НСПУ, лауреат
премії імені О. Білецького

*м. Кам'янець-Подільський
Хмельницької обл.*

ПРИВИД «ТО МАТІВ». І НЕ ТІЛЬКИ

ВІДПОВІДЬ
ОЛЕКСАНДРОВІ СТУСЕНКУ

Колись, читаючи Стусенкову рецензію на чияюсь книжку, навіть подумувала: а цікаво, що про мою сказав би? Надіслати і попросити відгуку?

Чомусь не зважилась. Але його рецензії і далі читала з інтересом.

Аж поки в «Українській літературній газеті» за 18 квітня 2020 року не привернула моєї уваги його стаття «Митого варті». Чого саме варті – «того» чи «митого», коли чесно, я так і не зрозуміла. Однак стаття мені в голові довго крутилась, аж поки я зважилась відгукнутися.

Талант цього письменника, виявляється, не тільки в тому, що чоловік уміє вчитуватись, оцінювати й дотепно писати. У нього ще й, як він тут сам каже, ПАТОЛОГІЧНИЙ (виділення моє – *О.Л.*) фонетичний слух, тож він уміє і не-стандартно ЧУТИ. І якщо в деяких випадках я цілком погоджуюсь із ним (коли говорить про недоречні тавтології, важковимовні групи приголосних, тупуваті пісенні тексти й т.д.), то здатність НЕСТАНДАРТНО ЧУТИ викликає трохи інші роздуми.

Спершу мене здивували його претензії до фрази «Ой за гаєм... там, де виднокіл». Виднокіл – це обрій. Нічого дивного, що він – ЗА гаєм, а не перед ним... То що не так?..¹

Але це – квіточки...

На мою думку, період патологічного слуху

¹ Зі слова «виднокіл» автор утворив два слова – «видно кіл», і той «кіл» (кілок) його шокував. – *Прим. ред.*

буває в підлітковому віці. Коли ще ми з сусідськими дітьми корови пасли, хлопчиська, яких уже починала марудити сексуальна стурбованість, утішались примовкою «їв бомагу під столом». Щось вони чули в ній близьке, нове, заманливе, солоненьке. А сміливіші й дурнуватіші, мов цукерочку, повторювали примовки, в яких звучали куди одвертіші й масніші натяки. Що аж ми, дівчата, червоніли й відходили зі своїми коровами кудись подалі.

Так-от, саме ці недорослі парубки, мабуть, якби постарались, теж почули б у наведеному автором словосполученні «разом з цим» таке цікаве, звабливе й украй смішне (?) «РАЗОМ СЦИМ». Хоч випорожнення – чула од виховательок – предмет смішок для діток у дитсадочку.

Ну, діткам і підліткам не дивувати. Але коли на цьому зациклений дорослий чоловік...

Бо як іще зрозуміти його прагнення усім пхати перед очі «повному» почуті речення чи словосполучення? Почуті власником «надзвичайного фонетичного слуху». Завдяки якому в заголовку Остапа Вишні «Як варити і їсти суп із дикої качки» зумів уловити слово, вибачте, «ПІЗДИК».

Ах, як шкода, пане Стусенко, що сам Остап Вишня не порегоче з вами – такі ж «приховані слова», як ви кажете, спричиняють комічний ефект. Проте чи не сказав би великий гуморист, що ваше вміння ТАК чути – то не дар, а кара Божа? Що то справді патологія – мати такий «читацький фонетичний слух», коли у фразі «сіЄ БАТЬко» вчуваєте лише те, що виділяєте великими літерами, коли сприймаєте не зміст прочитаного, а залюбки талапаєтесь у баюрах «ПІЗДИКІВ», «...Ж ОПЕРНИХ» творів, перелопачуєте численну «...МУ ДНЮ» ... Співчуваю вам, пане Стусенко. Адже ж після мандрів текстами з такою метою – відмиватися треба. Бо ці пошуки схожі на екскурсію, коли людей водять не для того, щоб показати красу, наприклад «Софіївки», а для того, щоб розкрити очі присутнім, як хитро маскуються або можуть замаскуватись під кожним квітучим кущиком такі розмаїті смердючі «міни».

Суджу, звичайно, по собі: ніколи би не сприйняла «...Ж ОПЕРНІ» як «жоперні». А ще, крім «сіЄ БАТЬко», автор понавишукував поміж звичайними словами цілу купу не менш «смачних» перлів: «Ж ОПОВИТІ», «І БАЛЬНІ танці», «старезної БАНІ», «на сутемному ДНІ», «чумацьКА ВАЛКА», «НАС Радо», «воно МАНА Є».

Але – кожен чує те, що хоче почути.

А от щодо «прокинетеСь РАНО», «колиСь УЧИЛА мати», то, ай-яй-яй, маючи такий унікальний слух – і не почути, що з м'яким, тобто Сь, знахідка звучить ну зовсім не... цікаво?!

Правда, автор уміє вишукувати не лише нецензурщину. Так у рядках народної пісні про зозулю вивудив недогляди «та й стала КУВАТИ» і «ТО НЕ зозуля...». Ще й висловив шанобливу довіру народові: мовляв, люди колись не знали слова «лакувати», а от «не почути тут слова "ТОНЕ" предки, думається, не могли».

Таки не чули, пане Олександрє! Моє покоління з дитинства співає. І я з ним. «Зозулю» також. Але ЖОДНОГО РАЗУ в тій пісні НІХТО з нас не зауважив ні слова «лакувати», ні слова «тоне». Бо той, хто пісню СПІВАВ, жив у магії пісні, мав інший слух: чув, промовляв, переживав її ЗМІСТ, а не вишукував кістки в молоці – так звані «приховані слова», виловлювати які ви ставили собі за мету.

А фонетичний слух (дещо, правда, відмінний од вашого) я таки маю. Однак «приховані слова», які у вас «можуть викликати комічний ефект», мене не обходять і не чіпляють! до мене. Думаю, що не тільки до мене.

Виглядають зі статті й інші, звичайні знахідки: «...КА МЕНІ», «ДАТИ РАДУ», «ПРО РОКИ»... Однак за наведеними вище прикладами їх, невинненьких, просто не помічаєш: подумаєш, якісь «чаСУ ЧАРИ», «ТА МАРКА», «Є НОТНИЙ», «БО ТИ в мене є», «ШЛЯХ ТА»... Нічого цікавого не бачу й у справді недосконалій фразі «ви є художнім керівником»: для мене ніхто в ній не ВІЄ. І в «пісні про мову» я не намагаюся впіймати «промови» – і без препарування розумію, що мається на увазі. Та й «хоча Б ОДНЕ» викликає питання: чи знає автор, що «бодне», «бодать» – то московське, наше – «БУЦАТИ, БИТИ, БИТИСЬ»? А може, в наступній статті він заходить ще й англійські слова у наших текстах вишукувати? І там почує лиш те, що почути – схоче?

Однак найдужче мене здивувало, що автор мало не табу оголошує на омоніми. Бо ж «іти» можна прочитати як «і ти». «Уранці» можна ж переплутати з «у ранці». Не пишіть «у куті», бо хтось не здогадається, йдеться про кут чи про кутю, і т. ін. «А вдруг не поймаєт», як каже неперевершений сатирик Євген Дудар...

То якого рівня читача має на увазі автор?

От насторожив Стусенка рядок «У родині любили співати, а особливо мати». «Чи не сприйме слухач оце (фонетичний слух мусив би підказати письменникові, що має бути «оцього» – заперечне дієслово потребує родового відмінка, а не знахідного) «мати» як дієслово? Чи не забуксує у смислах?» – сумнівається автор у розумовій нормальності читача.

А ще ж є слова, яких, як визнає сам автор, «у мові немає», але які можна вишукати-придумати й пообурюватись ними. Думаю, читач не настільки примітивний, як вважає автор, і виснує, з якого пальця висмоктав Стусенко слова «ПОВЗАРКИ», «ПЕЧАЛЬЦЯ», «БРІДНОГО», «НУДНИНУ»...

Ні, це справді талант. Наловити купу матюків у батька й матір там, де їх і близько немає, поставити під сумнів використання в літературі слів, що мають омонімічні пари, понавишукувати новотворів, які у мові зовсім не водяться, стверджувати, що «дід і баба» вимовляється, як «дідибаба»...

Бо я у «та“Тополя”» таки не чую «тато поля», мені не тішить вуха неоковирна фраза «кіно та телебачення», однак не пов’язую її зі словом «кіннота», а в «піднялиСь ВИЩЕ» не кожному без підказки вдасться почути «свище», як і почути «томати» у «ТО МАТИ».

«До речі, – підозрює Стусенко, – привид (підкреслення моє) помідорчиків є і в Павличка: “Черешня, як ТА МАТИ край дороги”... Гм... «ТО МАТИ» – «ТА МАТИ» – «какая різниця», значить.

А взагалі-то якщо привиджується, то... писати статтю не сідають.

А ще скільки обурень щодо «тітінкання», причому не в прозі, а в поезіях, де існує купа «нестандартних» не тільки обмежень, а й дозволів...

Здається мені, якби в це дослідження у редакції вчитались і залишили тільки вартісні зауваження, то скоротили б його на дві третини. А на зекономленій сторінці надрукували б іще когось. Але – автор уже «в обіймі», а це зобов’язує...

Що ж до прихованих «скоромних» слів, які десь хтось (звичайно ж, фонетично глухий і нетямущий) необачно зашифрував, то, ніде правди діти, при бажанні наш народ робив це дотепно й відкрито, не ховаючись: «Нас рано, нас рано мати побудила, сиру нам, сиру нам мати наварила»...

Або московською (тому що воєнна тематика), почуте в дитинстві од діда-сусіда: «Спереди нас рать и сзади нас рать. И битвою мать Русь спасена». Ще хочете? Прошу дуже: «Вся Русь, вся Русь! – вскричал Мамай и с раной побежал в сарай»...

Далеко до них вашим убогим знахідкам, пане Стусенко!

Кидаю оком на майже дві сторінки «аналітичного» тексту. Скільки часу на них змарновано! Скільки треба було перелопатити творів, щоб навидзьобувати «добірку перлів»! Пов'язувати ці «приховані слова» зі змістом – це все одно, що тулити горбатого до стіни!..

Тільки задля того, щоб, уявляючи себе молодим-незакомплексованим, пройти котком «сучасної», нетрадиційної оцінки по «забронзовілих» авторитетах, зоригінальничати: нове слово в літературній критиці! Новий метод!

А знаєте, як би я назвала його?

ПІЗДИК.

А ще дуже хотіла би, щоб це дослідження прокоментував сам Остап Вишня.

Не прокоментує. І ви, пане Стусенко, це знаєте. Тому топтання по Вишневих усмішках вам нічим не загрожує.

Мені здається, що трохи тут підійшла би відповідь Максима Рильського. Коли одне чмо розпинало поета з трибуни, він навіть не став прислухатись і вийшов. А коли по всьому доповідач зверхньо сказав йому, що він у своїх оцінках не зважає ні на які авторитети, Рильський відповів: «...тільки ви прийшли – і підете. А я вже лишився».

Краще б ви, пане Стусенко, зауважили, що «менше з тим» – то калька з московської. Що підхоплене українцями задньоязикове Ъ – теж московське. Що деякі публічні мовці вже так задньоязбикають, що слово ПЕРЕКИНУТИ звучить як «пАрАкХЫнута!»... Що запопадливим редакторам не завжди перед приголосним треба Сь виправляти на СЯ, надто ж у кінці речення, яке стає розтягнутим і незавершеним («принци бажають познайомитиСЯ»), і там, де немає важковимовної групи приголосних, зате виникає суцільне а-а-а-акання: («кАтАлАсЯ нА сАнчАтАх»). Що вимовляти «похано», «пахато хрошей», «нахальна потреба» – то не по-українському, бо якщо московити збулися звука Г, то це не означає, що й ми повинні «чевоізвольнічати»...

А як у вас із граматичним слухом? Не чуєте, що йде навальне нищення родового відмінка? Не тільки при заперечних дієсловах: НЕ бачу ліс (треба лісУ), НЕ п'ю воду – треба водИ, НЕ читаю газету – треба газетИ, НЕ вчу мову – треба мовИ, а й будь-де: уникала неприємності (треба неприємностей), просити хліб (треба хліБА), позичити гроші (треба грошЕЙ)...

А щодо того, як через машинні переклади з англійської та невігласів-редакторів при них з нашої мови щезають прикметники, надто ж присвійні, ваш слух нічого не каже? Привид якої події стоїть за фразою «на весіллі сестри побилися з арабами»? Уявляються розпірхані дівки вперемішку з арабами, еге ж? А мова йде – про СЕСТРИНЕ весілля. А вислів «дочка бізнесмена Валерія» ви як розтлумачите? Мала на увазі авторка Валерія-батька чи Валерію-доньку? А «прийшла тітка Олександра»? Ба, ні, це не тітка так зветься, це Олександрова тітка. А «мамі Насті дозволили бути біля дочки» – це про Настю Овчар...

Ось про що треба криком кричати. Напишіть таке дослідження, пане Стусенко. Ви маєте ім'я, до вас прислухаються.

Але це – нецікаво. Нема смажених фактів. А хочеться вполювати хоч одну-єдину блоху в когось із «забронзовілих» класиків, еге ж?

Читалась стаття у квітні, а відгук написався аж тепер. Бо врешті придумалось, яку вигоду Україна може мати від того.

Згадаймо: в нашій державі досі немає жодного лауреата Нобелівської премії.

То, може, новаторська Стусенкова стаття хоч на Шнобелівську потягне?

На ту, що за найбезглуздіші дослідження присуджується.

Літературні «винаходи» нею, здається, ще не відзначені, тож є надія.

ОЛЬГА ПАВЛЕНКО

*с. Бабанка
на Черкащині*

березіль

Літературно-художній
та громадсько-політичний часопис

Засновник і головний редактор – Володимир НАУМЕНКО

Свідоцтво про реєстрацію: серія KB № 23350-13190ПР від 08.06.2018.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Сергій Жадан	Валентина Ростиславова
Олександра Ковальова	Михайло Слабошпицький
Аскольд Лозинський	Максим Стріха
Ірина Мироненко	Галина Тарасюк
Оксана Мостович	Леся Ткач
Галина Пагутяк	Люцина Хворост
Віктор Полянецький	Олег Черногуз

Матеріали розглядаються лише ексклюзивні; не рецензуються і не повертаються.

Редакція листується з авторами тільки на сторінках часопису.

Висловлені авторами думки не завжди збігаються з позицією редакції.

Редакція залишає за собою право редагувати і скорочувати текст.

Адреса редакції:

Україна, 04053, м. Київ,
провул. Бехтеревський, 7, оф. 36.
Тел.: (044) 486-18-35,
(067) 579-20-54.

Підписано до друку 21.02.2021.

Формат 84x108 $\frac{1}{32}$.
Папір офсетний № 1.

Друк цифровий.

Умовн. друк. арк. 10,08.

Умовн. фарбо-відб. 10,78.

Обл.-вид. арк. 11,9.

Зам. № 60. Ціна договірна.

Комп'ютерний набір і верстку виконано в редакції часопису «Березіль».

Дизайн обкладинки
Лариси Вировець.

Друкарня ФО-П Татарчук С. І.

61023, м. Харків, вул. Весніна, 12.

Тел.: (057) 717-28-80.

Електронна пошта: berezil@ukr.net

© «Березіль», 2021
Усі права застережено.